

زانکو یاری

وتہی سہرنوسہر

چاند و بزووتنہ وہی زمانی-ویژہی لی پینا و پوژنا قہ وانلی دا

جہوری ہیندی دی کشینت ہەر کہسی تاووس دقیت
گہوہەر و دورا یه تیم بی تهرکی سہر تیتن تہ لہ ب..
(مہلای جزیری)

لہ ہوش و ہزری خوینہ ردا بوروژینیت و وای لی
بکات لہ نیوی دا بہدوای ولامدا بگہری یان چاوپری
بہرسفی گونجاوی بکات.

-خستہ پووی بیروپاہ کی داہاتووبینانہ .
-جوانکاری لہ داپشتن و دہرپینی دا ہہ بی و گہشتن
بہ ریگہ چارہ یک مہ بہستی بی .

-ہاندہ دربوون و پشتتہ ستوربوون بؤ زانست و
فیترکردن و ٹافراندنی بیری داہینہ رانہ پہی گہشتن
بہو دہرہ نجامہ کہ پیی دہلین "داہینانی ہزری"
(Innovative Thought).

پوونہ بابہ خدان بہ لایہنی کولتور، بہ نہجامی ٹہو
چہند رشتہ کوتایی ن ایہ ت؛ چونکو گہلی زاگروس،
لہ بنہ پتہ تہوہ لہ خہرمانی گہورہی رامیاری و ٹابووری دا
بی بہش کراوہ، و دہ بی گہنجہ کانمان خزمہ تی
نیشتمان بکن و بیرمہ ندان و زانا یان نہ خشہی توکمہ
بؤ داہاتووی نہ تہوہ کہ داپریژن و پتر توپریژنہ وہی و
کاری لہ سہر بکن. ہہروا کہ دہزانن لہ پوژہ لاتی

ناقین دا، نوی خوازیگہری (Modernisation) بہ
دہولت-نہ تہوہ کانہ وہ دہست پیدہ کات و سہر کہ قنتی
خوی لہ یہ کدہست کردنی کومہ لگہ دا دہ بینتہ وہ و
سیاسہ تہ کورت یان درپڑخایہ نہ کانیان بہ پیی
ٹہوہ وہ دادہ پریژن؛ یہ کہم ہہنگاوی ٹہم کارہش بہ

نکولی و سرپنہ وہی فرہ کولتووری و ہینانی ہہموو
بؤ ژیر کہ وای یہ یک پہگہن، میژو و زمانہ. ہہر
بویہ کوتاییہ کانی سہدہی نوزدہ و سہر تاکانی
سہدہی بیست، بہ سرپنہ وہی ہہموو بوونہ کان
و بہ "نیمہ" کردنیان تاکہ تاییہ تمہندی زوریہی

نیستا لہ سہر دہ میکدا دہژین کہ چاپہ مہنی،
راگہ یاندنہ کومہ لایہ تیبہ کان و پہ یوہندیہ گشتیبہ کان
دہرفہ تی گہلیک کہ موینہ یان پہ خساندوہ تا
تیکوشہرانی بہستینہ جوراوجورہ کان یان لیژنہ
و پیکخواوہ فہرہ ہنگیبہ کان چپڑی لی و ہرگرن و
دہکری لہ ریگہی ٹہوہ وہ، لہ درپڑماوہ دا گورانکاری
ٹہوتوی جفاکی پیک بہینریٹ. ہہروا کہ لہ سہروتاری
ژمارہی پیشووی ٹہم گوفارہ دا ناماژہی بؤ کردم،
ٹہرکی پیروزی گوفار لہ کومہ لگہی کوردی دا وہک
پیویستیہ کی سہرہ کیہ بؤ مانی چاند، ویژہ، میژو
و زمان و لہویدا باس کرا کہ کتیبیش ہیچ کاتیک
نا توانیت پیگہی گوفار بگریٹہ وہ، چونکو ہہر یہ کیان
مہوژ و گہ لالہ یہ کی تہواو جیاوازیان ہہیہ. بہ لاف ٹیمہ
بہ پیچہ وانہ وہ، لہم دہرفہ تہ بہ رفراوان و بی سنورہ
کہ مترین کہ لکی پیویستی لی و ہر دہ گرین؛ شیوہ یہ کی
وہا داہاتوویہ کی تہ مومڑاوی لی دہ بیتہ وہ و بؤ
ہیچ کہ سینک بہ ہہند و ہر ناگیری.

لیرہ دا ژ گرینگی و تاییہ تمہندی پوژنامہ گہری
ہہ چہرخی کوردی دہ بی ٹہوہ بلین کہ نامانجی
ہہرہ سہرہ کی گوفار لہ کوردہ واری دا دہ بی لہ
ناوہ پوکدا لانی کہم لہ بہ رامبہر ٹہف چہند خہ لہ دا
بہرپرس بی:

-ٹاستی وشیاری خوینہ ر بہر زبکاتہ وہ و پرواہینانیاں
بہ ہندی ہلویست و ہہلسہ نگاندن دہستہ بہر
بکات.

-ہہ بوونی وتاری چر و پرواتا کہ لہ گہل توپڑہ
جیا جیا کانی کومہ لگہ دا بدوی، پرسیار و جموجولیک

پووناکیبیری و ئاوه زمه ندی . چاند و بزۆتنه وهی و یژه یی- زمانی له پیناو پۆژناقه وانی دا مۆرک و شوینی گونجای هه یه ؛ ناکرئ باس له په ره ورده و خویندن بکه ین ، بئ ئه وه ی بیر له چاپه مه نی و بواره کانی تری نه که ینه وه . له لایه که وه وهک هه نگاوی یه که میش ده مه وئ تیشک بهاویشمه سه ره ئه م ده رفه ته زۆپینه که گۆقاری کوردی سه ره به خۆ بۆمانی په خساندوووه و مسۆگه ری کردوووه و بئ گومان بۆ کۆله که بوون و دارشتنی ده قی زانستی به زمانی کوردی و کۆلینه وه له سه ره ئه ده ب ، دیرۆک و هتد و پیشکه شه کردنی ناوه پۆکی به پیز ، قورسای تایبه تی هه یه . هه رچه نده ئاستی زانیاری و چه مکه کانی تری ژیان له کۆمه لگه دا پیش بکه ویت ، بایه خدان به کاری به چاند کردنی زیاتر ده خوازیت و به لگه ی تی گه یانندی جه ماوه ره . له م چه رখে دا گه شه کردن و په ره سه ندنی زمان و داب و نه ریتی په سه ن ، ئیستا به مه زنترین ته وه ری لیکۆلینه وه له زانستگا کان دا داده نریت ، که واته ، جوور راپه رینیک ئه رکی هه ر لایه ن و پیکه اته یه ک هه ول دانه له م رێگه دا ؛ راستیه کی نکۆلی لئ نه کراوه که له ئاکامی ته وژم و ریساکانی ریزیمه داگیرکه ره کانی پیشوودا ، پۆژه لات تاکوو راده یه ک پووبه پرووی تووانه وه ی زمانی- فه ره هنگی بووته وه (Linguistic and Cultural Assimilation) و ده ره تانی گه شه ی لئ به رته سک کراوه . له م چاخه درژ و په شه دا پۆژه له وای پۆژ که زمانی بالاده ست له گه ل زمانی کوردی دا ئاویته ده یئ و ریزازه فه ره هنگیه بالاده سه ته کان به هه موو لایه ن و قه واره نه رینیه کانی خۆپانه وه ورده ورده بوونه ته به شیک له فه ره هنگی کوردی . له ئاکامی ئه وانه و هۆکاری دیرینه ی ئابین دا ، شوناسی نه ته وه یی کورد تووشی شیواوییه کی فره لایه نه بووته وه و ته گه ره ی فره چه شنی خراوه ته سه ر . له م بابه ته وه ، سه باره ت به گرینگی خویندن و نووسین به زمانی دایکی چه ند خال خراوه ته پروو : زمان هۆکاره بۆ کولتووری هاوبه ش ، هه ست و لیکنرزیکبوونه وه یان پرۆقه ی تیگه یشتنیک زیا تر و سه رنج پاکیش تر له وه ش پاراستنی خاکی هاوبه ش و به رده وام بوونی .

ده بئ به گشتی و به هه موو زاواوه کانه وه زمانمان بپاریزین ، گه ره هه موو شتی کمان بکه ین به کوردی

ده ولت نه ته وه تازه دامه زراوه کانی دونیایه و وا دهستی پیکردوووه و ئاوا به رده وامه .. هه رچه نده ئیستا ده رفه تی باس کردن له سه رجه م په هه نده کانی ئه م بابه ته مان نییه و ئه م هه ویره ئاوی فره ی ده ویت ؛ به لام با کورتی بیبرینه وه ؛ دیاره ئه رکی پووناکیبیر و خاوه ن پینوو سه که چالاک و ژیرانه ، هاوشانی سیاسه ت زانه لیه اتوو ه کانمان له سه ره به سه ت بۆ پرسه نه ته وه یه کان کار بکه ن و یارمه تی ده ری پیناسه یه کی نوئ له بزوو تنه وه یه کی فره په هه ند بن . مرۆفی کورد له پیناو کۆشین و بزافی چه ندین سه له ی قلات دا یه ک ده ریا خوینی رشتوووه ؛ به فیژدانی سامانی ناوچه که که پتر به رۆکی کوردستان ده گرن و دروو ست بوونی سه دان شه ری خویناوی بۆ سه رکوت کردنی هه رچی زالمه ؛ ئه وجا گه ر تیشک به خینه سه ره ئه مانه و کانتیک که باسی وا ده کرئ ، نابئ له چوارچیه ی پیناسه یه کی تاکه ره هه ند و به رته سکدا قه تیس بمینیه وه و ده رده که وئ که خه ریکین تاکوو لیواری که وتن ده چین و هه یه کی که له په وته چاندیه کانی دونیا تاکوو ئیستا به باشی له لامان نه هیناوه ته بوون ؛ ئه وه ش دیاری به رچاوی ئه وه یه که سیسته می پاهینان و په ره ورده ی ئیمه له وه په ری لاوازی دایه . گه رچی ئیمه هه نووکه به هه یه له ونیک خۆمان له باسی سیاسی نه داوه و سه رنجه مان ته نیا له سه ر کاری فه ره هنگیه و به س ؛ به لام ده بینین دواکه وتوو یه کی فره لایه ن به سه ر کۆمه لگه که مان دا بالی کیشاوه و له سیبه ری ئه وه دا زۆر پاژی مافه کانی ژنان ، مندالان و هه موو چین و تویره کان پینیشیل ده کرئ .

هه رچه ند به خۆشیه وه لانی که م له چا و سه د سالی پابردوودا په وتیکی جیگه ی هیوای تیکۆشانی به ربلاو وهک و لام دانه وه یه ک به پیوستی پیکه هینانی گۆران له کۆمه لگه ی پۆژه لات دا سه ری هه لداوه ؛ له م سۆنگه یه وه بزوو تنه وه یه کی پیشکه قتن خواز ، ده بئ شان وه شانی خه باتی کۆمه لایه تی ، شیوازی پاوه جیی خه باتی ژیا ری و خزمه ت له نئو کۆمه لگه دا به ره وه پیش ببا و ده ره نه نجامی ، دۆزینه وه ی که م و کۆپی و هه له کان و راست کردنه وه یان بئ .

پیکه خراوه زانستییه سه ره به خۆکان و پاگه یه نه ری سه ره به سه ت (Independent Media) ، وهک ئامرازیک ده بنه هه وینی سه ره له دانی وشیا ری پته وتی

ئەو پۆژەف و نووسراوانەى که بە شیۆه‌یه‌کی وەرزی له گۆفاری چل‌چەمەدا بلأو دە‌کری‌نە‌وه، گشت دە‌قۆ‌کی دانیش‌تووانی زاگۆس له‌خۆ بگری‌ت و وه‌ک مه‌له‌ندیک ببی‌ته دل‌خۆشی و شانازی هه‌موو مروفی‌کی سه‌ربه‌ست؛ گه‌ر ئەم به‌رهه‌فه بتوانی‌ت لی‌هاتووانه و کاریگه‌رانه پازی‌بوونه‌وه به تاک‌که‌سان، خه‌لک و خوی‌نه‌ریک بهینی. په‌وتیکی وه‌ها ده‌ستپیکیه‌تی و له‌ داهاتوودا زانستی‌تر ده‌بی‌ته‌وه و په‌گاژۆ ده‌کات، و به‌ پال‌پشتی ئیوه‌ی خاوه‌ن پامان و پا به‌هیواین به‌رده‌وام و ماندوونه‌ناسانه تی‌ی دابکۆشین تاکوو ئاکامیکی خاستر به‌دی بی. خوی‌نه‌رانی هیژا، خواستمان ئه‌وه‌یه له‌دوای تاوتووی‌کردنی وتاره‌کان هه‌ر چه‌شنه‌ پرسیار، په‌خنه، تی‌بینی و پی‌شنیاریک له‌مه‌ر ئەم وه‌ر‌نامه‌یه، پی‌مان رابگه‌یه‌نن و باوشی ئی‌مه‌ش ئاوه‌لایه و ئاماده‌ین بۆ له‌ئامی‌زگرتنی بۆ‌چوونه‌کانتان. له‌ کۆتایی‌دا سیاسی هه‌موو ئه‌و که‌سانه‌ی ده‌که‌م که به‌ ناردنی باب‌ه‌ته‌کانیان دل‌خۆشیان کردین و یارمه‌تیان داوین.

بژین و هه‌رده‌م سه‌رکه‌وتوو بن.

زانکۆ یاری
سه‌زنووسه‌ری وه‌ر‌نامه‌ی "چل‌چەمە"
هاوینی ۲۷۱۹

یه‌ک‌گرتوو (لی‌رده‌دا مه‌به‌ست زاراوه‌ی سو‌رانیی ناوه‌پاسته)، زاراوه‌کان له‌ناوه‌چن و بی‌ئه‌مه‌گییه و دواتریش له‌ نووسین‌دا که‌س ناتوانی‌ت به‌لی‌شاوی ئه‌سپی خۆی تی‌دا تاویدات. جگه‌ له‌ فه‌ره‌ه‌نگی گه‌لی (Folklore)، هه‌ندی‌ک له‌ زاراوه و بن‌زاراوه‌ی په‌سه‌نه‌کانی زمانی پاراوی کوردی هه‌ره‌شه‌ی له‌ناو‌چوونیان له‌سه‌ره‌ ره‌نگه‌ بس‌پرد‌ری‌ته‌وه؛ به‌س ده‌بی‌ ناگاداری ئه‌وه‌ بین و تی‌بگه‌ین که له‌ دانانی زمانی ستانداردا، مافی ده‌بی‌ زاراوه‌کانی تریش به‌ ته‌واوه‌تی پچاو بگه‌ین، مامۆستا هه‌ژار وته‌نی، له‌ دانانی زمانی ستانداردا نابی‌ ده‌مارگه‌ژی تی‌دا بی که هی ئی‌مه‌ درووسته و ئه‌وانی‌تر نا! ده‌بی‌ بۆ به‌رگری له‌ کیشه‌ی له‌ناو‌چوون له‌ هه‌موو زاراوه‌ کوردییه‌کان و وشه‌ په‌سه‌ن و په‌تییه‌کانی که‌لک وه‌ریگرین و په‌ره‌ی پی‌ بده‌ین. به‌ پای ئەز ئەم کاره‌ خزمه‌تیکی مه‌زن به‌ زمانی دایکییه و جگه‌ له‌ وه‌ش ده‌وله‌مه‌ندکردنه‌وه‌ی په‌رتوو‌کخانه‌ی کوردییه. له‌م باب‌ه‌ته‌وه‌ هه‌ر شی‌واز و زاراوه‌یه‌ک ده‌توانی‌ت هی‌مای سووچنیک له‌ رابردوومان بن و هه‌رکامیان پی‌قاژۆ و ده‌وریکی شه‌مه‌ند و به‌رچه‌میان له‌ ناساندنی نه‌ته‌وه‌که‌مان هه‌یه؛ بۆ وینه‌ زاراوه‌کانی له‌کی و لو‌ری و گه‌پووسی له‌ کۆله‌که‌کانی زمانی ئی‌مه‌ن و گه‌لی‌ک په‌یف و ده‌سته‌واژه‌ی جوان و په‌نگینیان تی‌دایه.

له‌ زمانی ئاخاقتنیش‌دا له‌ گشت زاراوه‌ جیا‌وازه‌کان که‌لک وه‌ریگرین و به‌رچاوته‌نگ نه‌بین، هه‌روه‌ها که ده‌زانن کورده‌کان به‌ زاراوه‌یه‌کی جیا‌واز له‌گه‌ل یه‌ک‌دا دناخفن. ئیدی کار له‌سه‌ر فی‌رکاری و تی‌گه‌یشتن له‌ فه‌ره‌ه‌نگ و زمان و ویژه، هه‌موو له‌ ئه‌ستۆی شاره‌زایان و تامه‌ززی‌یان و هۆگرانی بواره‌ جو‌راوجۆره‌کان و له‌ سه‌رده‌ستی زانستگا و ناوه‌نده‌ زانستییه‌کانه که وه‌ک سامانیکی گشتی، به‌شیۆه‌ی تاییه‌تمه‌ند به‌دوای‌دا بچن و ئالا‌هه‌لگری ئه‌و گۆره‌پانه‌ بن. هه‌لو‌یست، پوانگه و بۆ‌چوونی ئی‌مه‌ وه‌ک به‌رپۆه‌به‌رانی گۆفاری چل‌چەمە به‌رامبه‌ر به‌م مه‌ترسییه‌ پی‌ناسه‌یه‌کی گشتگیره‌ به‌شیۆه‌ی که‌لک وه‌رگرتن له‌ هه‌موویان و که‌م‌کردنی ئه‌و مه‌ودایه‌یه.

له‌م ماوه‌دا، شایانی باسه‌ که له‌به‌ر ئه‌وه‌ی که به‌شیکی به‌رچاف له‌ شاعیران و نفی‌سکاران و پسپۆرانی به‌برست له‌ زاراوه‌ جیا‌وازه‌کانن، بۆیه به‌ بروای ئی‌مه‌ شی‌او زانرا

و بێ‌به‌ریه‌ستی هه‌یه، له‌ کفله‌کۆنیه‌کاندا ساز ده‌کا و ده‌پووختنی و دروست ده‌کا و ده‌مرینێ. هه‌وه‌ل و ئاخر و دهر و ژوره؛ سه‌ره‌تا و کۆتایی، مان و ژیان، رابردوو و ئیستا و داها‌توو له‌ به‌ر ده‌ستی دایه. له‌ گێرانه‌وه‌ فۆلکلۆرییه‌کاندا گێره‌وه‌ هه‌مان ده‌سه‌لات و توانایی هه‌یه، به‌لام به‌ زمانیکی دیکه و به‌ شیوازیکی دیکه. یانی وه‌ک ده‌قه‌پیرۆزه‌کان، چیرۆکه‌ فۆلکلۆرییه‌کانیش به‌ شیوه‌یه‌کی بێ‌سنوور، گێره‌وه‌ی هه‌مووش‌ت‌زان و خاوه‌ن‌ده‌سه‌لاته؛ به‌لام رابوێژی (tone-لحن) گێره‌وه‌ به‌ جوړیکه‌ که‌ جیاوازییه‌کی ناسک و زه‌ریف له‌ نێوان سیله‌نیگای گێره‌وه‌ی هه‌مووش‌ت‌زانی ده‌قه‌پیرۆزه‌کان و سیله‌نیگای گێره‌وه‌ی هه‌مووش‌ت‌زانی چیرۆکه‌فۆلکلۆرییه‌کان ده‌بینرێ. ئەم خاله‌ ژۆر گرینگه و شایانی سه‌رنجه‌ که‌ هه‌ر دوو جوړه‌ گێرانه‌وه‌که‌ له‌ سیله‌نیگای گێره‌وه‌ی هه‌مووش‌ت‌زانی بێ‌سنووره‌وه‌ن؛ به‌لام گێره‌وه‌ی ده‌قه‌پیرۆزه‌کان له‌ سه‌ره‌وه‌ ده‌روانی و کامیراکه‌ی له‌ سه‌ره‌وه‌یه، که‌چی گێره‌وه‌ی چیرۆکه‌ فۆلکلۆرییه‌کان زه‌مینی‌تره و کامیراکه‌ی له‌ سه‌ر شانی گێره‌وه‌یه. هه‌ر ئەوه‌ش ده‌بێته‌ هۆی ئەوه‌ی ئەو دوو گێره‌وه‌ی هه‌مووش‌ت‌زانه‌ وه‌ک یه‌ک چاو لێ نه‌کرین؛ یانی ره‌خنه و لێکدانه‌وه‌ ده‌بێ وریا بێ له‌ گشت‌کردنه‌وه‌ و دابه‌شکاری‌دا جیاوازییه‌کان تیدا نه‌چن. گێره‌وه‌ی ده‌قه‌پیرۆزه‌کان به‌رده‌وام له‌ ده‌قه‌که‌دا، پیت به‌ پیت زاله و له‌ سه‌ره‌وه‌ حوزووری هه‌یه. به‌لام کاتی‌ک به‌یت‌بێژ ده‌لێ: "جاریک بنۆش، دووجار بنۆش، سێ‌جار بنۆش، بۆت بکه‌م باسی زه‌نبیل‌فرۆش؛ زه‌نبیل‌فرۆشم ساده‌ بوو..." (به‌یتی زه‌نبیل‌فرۆش، مام خدرعه‌ بدوللازاده "خه‌ ده‌زی") ورده‌ ورده‌ حوزووری گێره‌وه‌ی هه‌مووش‌ت‌زان له‌ ده‌قه‌که‌دا که‌م‌تر ده‌بێته‌وه. ئەم جیاوازییه‌ نیشان ده‌دا که‌ سیله‌نیگا باسیکی ژۆر هه‌ستیاره و لق و

له‌ نێو ماک و تاییه‌تمه‌ندییه‌کانی چیرۆکه‌دا، هه‌یچ‌شتیک به‌ ئەندازه‌ی سیله‌نیگا (point of view- زاویه‌دید) نیشان‌ده‌ری په‌یوه‌ندی نێوان نووسه‌ر و چیرۆک و خوێنه‌ر و چیرۆک‌ نییه. لێره‌دا مه‌به‌ست له‌ چیرۆک‌ لایه‌نه‌ گشتیه‌که‌ی گێرانه‌وه‌، یانی پۆمان و نۆقلیت و کورته‌چیرۆکه‌. ژۆر پوون و ئاشکرایه‌ که‌ گێره‌وه‌ چیرۆک‌ ده‌گێرێته‌وه. به‌لام ئەوه‌ی که‌ گێره‌وه‌ کتیبه و به‌تاییه‌ت ئەوه‌ی که‌ ئەو گێره‌وه‌یه‌ چۆن چیرۆک‌ ده‌گێرێته‌وه، راسته‌وخۆ ده‌توانی‌ ده‌ربیری ئەوه‌ بێ که‌ نووسه‌ر چ په‌یوه‌ندییه‌کی له‌گه‌ل چیرۆکه‌که‌ هه‌یه و له‌ کۆی‌دا رابوه‌ستاوه. هه‌روه‌ها راسته‌وخۆ شوین له‌سه‌ر راده و شیوازی په‌یوه‌ندی‌گرتنی خوێنه‌ر له‌گه‌ل چیرۆک‌ داده‌نی. یانی سیله‌نیگا یان پوانگه‌ی گێره‌وه‌، ده‌توانی‌ له‌سه‌ر باوه‌ر و هه‌ست و سۆز و عه‌قل و خه‌یالی خوێنه‌ر شوین دابنێ.

ئەگه‌ر به‌ شیوه‌یه‌کی ورد و به‌ره‌هه‌ست (concrete-انظامی) و به‌ یارمه‌تی ده‌قه‌کان له‌و بابته‌ بروانین، ده‌رده‌که‌وی که‌ گێره‌وه‌ و سیله‌نیگای هه‌مووش‌ت‌زان تا‌کوو ئیستا قۆناعی جو‌راو‌جو‌ری بریوه و گۆرانی به‌سه‌ردا هاتوو؛ گۆرانی‌ک که‌ پتر وه‌ک ترانس‌فۆرمه‌یشن (transformation-دگر‌دییسی) واته‌ گۆرانی بی‌چم ده‌چێ.

گێره‌وه‌ی هه‌مووش‌ت‌زان، کۆن‌ترین و سوننه‌تی‌ترین و سه‌ره‌کی‌ترین شیوازی گێرانه‌وه‌یه و باوکی گێرانه‌وه‌ و چیرۆکه‌؛ دواتر هه‌موو گێره‌وه‌ و سیله‌نیگا‌کانی دیکه‌ له‌ ژێر با‌لی ئەوه‌وه‌ له‌دایک‌ بوون. گێره‌وه‌ی دوو گێرانه‌وه‌ی که‌ونارا، یانی ده‌قه‌پیرۆزه‌کان و چیرۆکه‌ فۆلکلۆرییه‌کان، گێره‌وه‌ی هه‌مووش‌ت‌زان بوون. گێرانه‌وه‌ی ده‌قه‌پیرۆزه‌کان له‌ سیله‌نیگایه‌کی هه‌مووش‌ت‌زانه‌وه‌ ده‌گێردرێته‌وه‌ که‌ زال و بالاده‌ست و جیدی و به‌ زی‌ک و زا‌کوونه؛ ده‌سه‌لاتیکی بێ‌برانه‌وه‌

پۆپی نۆره .

چیرۆکه کانی دیکامیژۆن نووسراوهی جۆوانی بووکاچیۆ (سهدهی ۱۴ی زایینی) به من، دهست پئی دهکا: "من، ئەی خویته ره خۆشه ویسته خانمه کان..." من، هه رچه ند گێرپه وهی هه مووشترانه و هه ر خویته تی ده گێرپته وه، به روالهت ده پواته قه راغ و هه تا سه ره تای چیرۆکیکی دیکه نابینرپته وه . وه کوو گێرپه وهی چیرۆکه کانی "هه زار و یه کشه و" که له زمانی شه هه زاده وه ده گێرپرپته وه، له سه ره تای هه ر شه ویک و هه ر چیرۆکیکا دپته وه پشچاوی خویته ر و دواتر هیواش هیواش حوزووری نامینئ. تا ئیره دوو شیواز و دوو قوناغی سیله نیگای هه مووشتران باس کرا. ده توانین به سیله نیگای ده قه پیرۆزه کان بلین سیله نیگای هه مووشترانی بئ سنووری ئوستووره یی؛ به سیله نیگای چیرۆکه فولکلورییه کان بلین سیله نیگای هه مووشترانی بئ سنووری هه قایه تی .

سالی ۱۶۱۶ی زایینی به نووسرانی دۆن کیشۆت، جۆریکی دیکه ی سیله نیگای هه مووشتران له دایک ده بئ که ده سه لات و تایبه ته ندیی بئ سنووری خۆی هه ر پاراستوو؛ به لام وه کوو سیله نیگای چیرۆکه فولکلورییه کان، ورده ورده ناچپته قه راغ. گێرپه وهی بئ سنووری هه مووشترانی دۆن کیشۆت که م تا کورت حوزووری هه یه و دپته کایه وه و چیرۆک به ولاولادا ده با و له گه ل خویته ر قسه ده کا و باسی خۆی ده گێرپته وه، باسی ئەوه مان بۆ ده گێرپته وه که به چ چه ره سه ربه یه ک ئەم به سه ره اته ی بۆ ئیمه ی ده گێرپته وهی وه گیر که وتوو و... به لام ناتوانین بلین گێرپه وه خۆی که سایه تییه که؛ یانی گێرپه وه هه نگاوی به ره و که سایه تی بوون هه لئیناوه ته وه به لام هیشتا ماویه تی ببپته که سایه تی. ئەم سیله نیگا هه موو شترانه بئ سنووره، گۆرپان و لادان و دابرا نیکی بنه رپه تی بوو له سیله نیگای ئوستووره یی و سیله نیگای هه قایه تی. وه ک گێرپه وهی هه مووشترانی هه قایه ته کان ورده ورده نا پواته قه راغ و په راویزه وه؛ که م و زۆر له نیو ده قدا حوزوور و ده سه لاتئ بئ سنووری هه یه، به لام به پپچه وانه ی گێرپه وه پیرۆزه کان، حوزووریکئ پارۆدیکئ هه یه . ده توانین به م جۆره سیله نیگایه بلین سیله نیگای

هه مووشترانی بئ سنووری پارۆدیک .

له نیوه ی یه که می سه ده ی هه ژده ی زایینی له رۆمانه کانی رابینسۆن کپۆرۆئیتی دانییل دیفۆ و تام جۆنزی هیئری فیل دینگدا جۆریکی دیکه ی گێرپه وهی هه مووشترانی بئ سنوور به دی هات که له هه ر شوینیک ئیشتیای لیبئ، گێرپه وه را ده گرئ و له باره ی که سایه تی و پووداوه کانه وه به شیوه یه کی جیددی و تا راده یه ک ئامۆزگار بیانه و مامۆستایانه قسه ده کا و بانگه شه بۆ بیر و باوه رپئ خۆی ده کا. "ده توانئ سه ره به هه موو کون و که لئنه کان دا شوپ بکاته وه و سنووری کات و شوین به هاسانی به زینئ و ته نانه ت بۆ پشکنینه وهی پووداوه کانی ناو زهینی که سایه تییه کانیش، دانا مینئ و ئاکامی ئەو پشکنینه وه یه به شیوه یه کی قه تعی بۆ ناو چیرۆک راده گوئزئ" ده توانین به م شیوازه بلین سیله نیگای هه مووشترانی بئ سنووری لایه نگر؛ که به سه ره ات و پووداوه کان هه لده سه نگینئ و رافه یان ده کا و بیر و بۆچوونی خۆی به که سایه تییه کانه وه ده لکینئ. سالی ۱۷۵۹ی زایینی دوا به دوا ی نووسه رانیکی وه کوو رپچار دسۆن و فیل دینگ و دیفۆ، لاریئس ستیرن رۆمانی تریسترام شه ندی نووسی. له دایک بوونی تریسترام شه ندی، له دایک بوونی سیله نیگایه کی نوئ بوو: لیره وه گۆرپان و دابرا نیکی زۆر بنه رپه تی به سه ر ستیله نیگای گێرپه وهی هه مووشتران دا هات؛ له میژووی گێرپه وه دا تا ئەوکات گێرپه وهی هه مووشتران له ده ره وه یان له قه راغه وه بوو؛ وه ک هه قایه ته کان. یان له سه ره وه زال بوو؛ وه ک گێرپه وه پیرۆزه کان. یان وه کوو گێرپه وهی هه مووشترانی دۆن کیشۆت، ئەهه رچی له نیوه وه بوو به لام ته واو نه ببوو هه که سایه تییه کی چیرۆکی. گێرپه وهی هه مووشترانی بئ سنووری تریسترام شه ندی هاته نیو گێرپه وه وه و بووه یه کی که له که سایه تییه کان. له وانه یه تا کوو ئەوه رپۆش ئەوه گه وره ترین سوننه ت شکینئ بئ که له گێرپه وه دا کرابئ. گێرپه وه یه که م که سی تاکه و خۆی که سایه تی سه ره کی رۆمانه که یه؛ به لام ده سه لاتیکئ بئ سنووری هه یه و هه مووشترانی شه ! باسی ئەوه ده کا که چۆن له زگی دایکی دا گوورا وه و چۆن نیوی نرا وه و چۆنیان مامان بۆ هینا وه و ته نانه ت باسی هیئدیک شت ده کا که ئەوکات له

بووه ... به وجوره یه که م ههنگاوه کانی گپه وهی هه مووشترانی سنوورداری بی لایه ن هه لئیراوه .
 دواي فلؤبیر، هر له سه دهی نۆزده دا کۆمه لیک
 پۆمانی گه وره و شاکار نووسران که یه کیک له هۆکانی
 سه رکه وتنیان گپه وهی هه مووشترانی بی سنووری
 بی لایه ن؛ یان گپه وهی هه مووشترانی سنوورداری
 بی لایه ن بوون. وه کوو پۆمانه کانی مووبی دیک،
 هیرمان میلویل (گپه وهی هه مووشترانی بی سنووری
 بی لایه ن)؛ ئانا کارنينا، تالستوی (گپه وهی
 هه مووشترانی بی سنووری بی لایه ن)؛ برایانی
 کارامازوف، داستایوؤسکی (گپه وهی هه مووشترانی
 سنوورداری بی لایه ن) و ...

له نیوهی یه که می سه دهی بیستدا ده سه لاتی
 گپه وهی هه مووشتران به هاتنه کایه ی
 سیله نیگا کانی دیکه که له ژیر بالی ئه وه وه
 هاتبوونه دهر؛ نه ته نیا که مرهنگ نه بیووه به لکوو
 هر وا به رده وام بوو؛ پۆمانی سیمای هونه رمه ند
 له تافی لایه ی جییمزجویس و پۆمانی دهغه ل بازانی
 (سکه سازان) ئاندری ژید و پۆمانه کانی کپوی جادوو
 و بودیز برووکه کانی تووماس مان و پیره پیاو و
 دهریای هیمنگویی و ... به و شیوه گپه وهی
 خولقان. هر له و سالانه دا جییمزجویس به نووسینی
 پۆمانی شاکاری یوولیسز و په روه رده کردنی یه کیک
 له لایه ته گرینگه کانی گپه وهی هه مووشتران، به
 شیوه یه کی ژور جیاواز بووه هوی گۆرانی گپه وهی
 هه مووشتران. وه ک پیشتر نامازه کرا گپه وهی
 هه مووشترانی فلؤبیر خوی وا له که سایه تی
 نزیک ده کرده وه و وا له پشتیانه وه نادیار ده بوو
 که خوینهر شکی بۆ دروست ده بی، له وانه یه ئه وه
 دهنگی زهینی که سایه تیه کان و تاکویرژی ده روونی
 بی. دواتر له لایه ن تالستوی له پۆمانی ئانا کارنينا
 و به تایبهت داستایوؤسکی له پۆمانه کانی تاوان و
 سزا و برایانی کارامازوفدا، ئه و شیوازه گپه وهی
 هه مووشترانه نادیار و بی لایه نه دریزه ی درا؛
 داستایوؤسکی له یادداشته کانی ژیرزه مینی دا که لکی
 له گپه وهی یه که م که سی تاک وه رگرت. به و جوړه
 گپه وهی که سایه تی له دواي تریسترام شه ندییه وه له
 کۆتاییه کانی سه دهی نۆزده وه هاته وه ئارا. دواي ئه و
 هه ولانه و به تایبهت دواي تریسترام شه ندی، جویس

زهینی مامانه که پوویمان داوه ... یانی گپه وهی
 ئه و پۆمانه ژورتر نه وشتانه ده زانی و ئه و شتانه
 ده گپه ویه که نابی بیانزانی و نابی ئه وانه
 بگپه ویه؛ که چی ئه و شتانه ش ناگپه ویه که ده بی
 بیانگپه ویه! گپه وهی تریسترام شه ندی سه یرترین و
 سه رنج راکتیشترین گپه وهی هه مووشترانی میژووی
 گپه ویه. نووسه ر له پۆمانه که دا حوزوورکی
 پارؤدیکه هیه. ده توانین به م گپه وهی به لئین
 گپه وهی هه مووشترانی بی سنووری ده روونی.
 دواي کۆمه لیک پۆمان نووسی گه وهی وه کوو
 پچارده سون، فیلڈینگ، دیفؤ، دیکینس، بالزاک و
 ستاندال که کۆمه لیک شاکاری گه وره یان نووسیبوو؛
 سالی ۱۸۵۷ به نووسینی پۆمانی مادام بوواری له لایه ن
 فلؤبیره وه، سیله نیگای هه مووشتران پیست فری دان
 و گۆرانیکی گه وره ی دیکه ی به خووه بینی. گپه وهی
 مادام بوواری هه موو به سه رهاته کان ده گپه ویه.
 له دهره وه پاوه ستاوه و له زمانی سه هه مکه سه وه
 ده گپه ویه. گپه وهی مادام بوواری هه مووشترانی
 بی سنووره و خاوه نه سه لاته؛ به لام به پیچه وانیه ی
 ژوریه ی هه مووشترانه کان بی لایه ن بوو. وه ک
 بارگاس یوسا له کتیبی "عهیسی به رده وام" دا
 ده لئ "ئه و بی لایه نییه ئیمکانی ئه وهی به گپه وه
 دا که نادیار و شاراوه بی ... ئه رکی ئه و گپه وه یه
 ته وسیفه نه وه ک لاگیری کردن یان مه حکووم کردن."
 یه کیک له داهینان و که شفه کانی فلؤبیر ئه و
 سیله نیگا نادیار و بی لایه نه بوو؛ هر چه ند پیش
 ئه و پۆمان نووسانیکی وه کوو دیکینس و بالزاک و به
 تایبهت ستاندال له بابته بی لایه ن بوونی گپه وه وه
 ههنگاویان هه لئینا بووه؛ به لام هیچیان به راده ی فلؤبیر
 له نادیار کردنی گپه وه نزیک نه ببوونه وه. که شفیکی
 دیکه ی فلؤبیر له باره ی سیله نیگا وه، شیوازی که
 به شیوازی "ناراسته وخوی ئازاد" ناسراوه. له و
 شیوازه دا گپه وهی هه مووشتران وه ها له که سایه تی
 نزیک ده بیته وه که خوینهر نازانی یان شکی بۆ
 په یدا ده بی که ئه و شته ی دهی خوینته وه له زمانی
 گپه وه یه یان نا "تاکویرژی" و قسه ی زهینی
 که سایه تیه که یه یان وته ی گپه وه یه. یوسا ده لئ:
 "فلؤبیر گپه وهی هه مووشترانی گۆری؛ گپه وه
 ئیدی هه مووشتیکی نازانی. گیرۆده ی شک و گومان

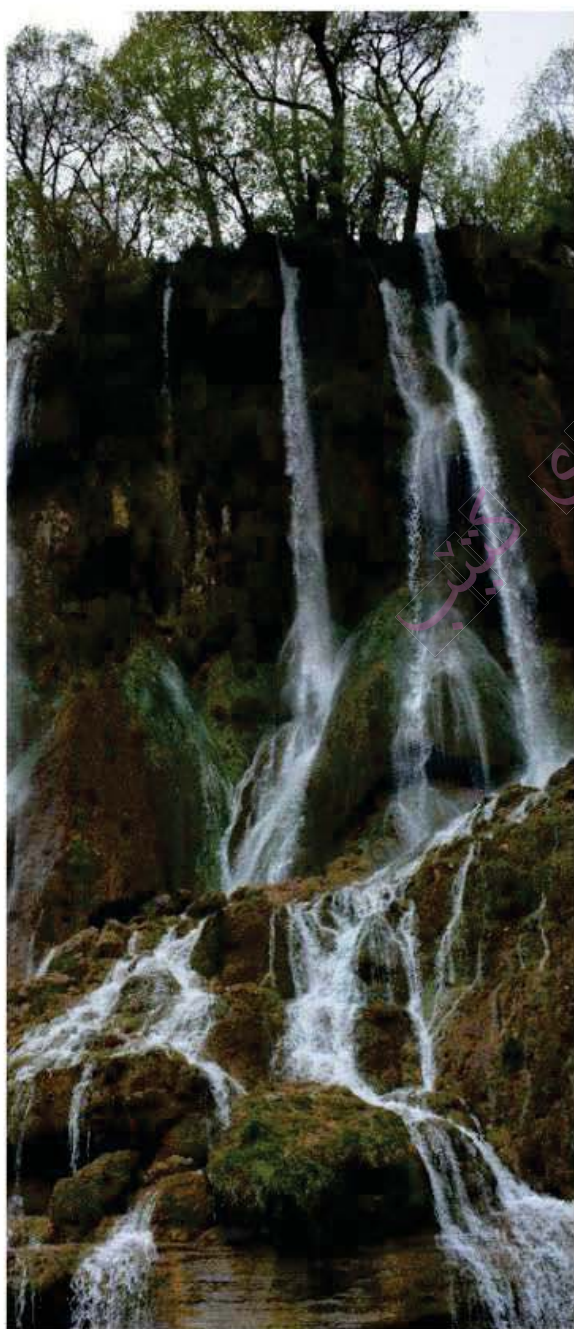
چەندین ساله و به گۆرانی شیوازی دەسه لاتی خۆی، تاکوو ئیستاش هەر بەردەوامه و له ماوهی چوارسەده رۆمان نووسی دا زۆریه هه ره زۆری شاکاره جی هانییه کان له روانگه و سیله نیگا جۆراوجۆره کانی گێرپه وهی هه مووشت زانه وه نووسراون .

سه رچاوه:

- "به ردیک له به ردیک"، ناردنی نووسه ر،

بابه ت: کۆمه له وتار چاپی یه که م، ده زگای چاپ:

خانی .

به گه شه پیدانی تاکویژی دهروونی له رۆمانی یوولیسزدا، دهسه لاتی سیله نیگای هه مووشت زانی به ره و ئاقاریکی دیکه برد و سیله نیگای دیکه له دایک بوون . تاکویژی دهروونییه که که زۆرجار تایبه تمه ندییه کانی گێرپه وهی هه مووشت زانی - وه کوو دهسه لاتی سنووردار و هیندیک جار دهسه لاتی بئ سنوور و بئ لایه نی - هه بوو . ئه وه یانی له دایک بوون و سه ره به خۆ بوونی سیله نیگایه کی نوئی و وه رسوورانی گێرپه وهی هه مووشت زان له سی هه م که سه وه بۆ یه که م که سی تاک . فاکنیر له رۆمانی هه را و توورپه یی دا و ویرجینیا وولف له رۆمانی به ره و فانۆسی ده ریایی و... له و شیوازه که لکیان وه رگرت .

له نیه وراستی سه ده ی بیست دا یانی له ده یه ی په نجای میلادی دا په وتی رۆمانی نوئی له فه رانسه له لایه ن که سانیککی وه کوو رووبگرییه و ناتالی ساروت و میشیل بووتور و مارگریت دۆراس و کلودسیمۆن وه ری که وت . له راستی دا ئه وان هه موو ری و شوین و نۆرمه باوه کانی چیرۆک و له پیش هه موویان دا گێرپه وه ی سی هه م که سی هه مووشت زانیان زۆر به توندیی سه رکوت کرد . به جۆریک که له ژیر هیرشه کانی ئه وان دا بۆ ماوه یه که به تایبه ت له فه رانسه ده سه لاتی سی هه م که سی هه مووشت زان که م په نگ و کال بۆوه . به لام له و کاتانه ش دا که په وتی رۆمانی نوئی توند په وانه له تیکشکاندن و پوو خاندن و مه حکووم کردنی هه موو جۆره کانی گێرپه وه ی هه مووشت زان دا زیده په وییان ده کرد ، گێرپه وه ی هه مووشت زان زۆر کات له ده روونه وه و له زمانی یه که م که سه وه ده دوا . دوا ی ئه وه ی ئه و شه پۆله نیشه وه و فه زا ده روونی و تاکده نگی و تاریک و په ش و پیچه لاو پیچه کانی ئه وان به

ته نیا نه یده توانی ده ربیر و نیشان ده ری هه موو لایه نه کانی کۆمه لگا بئ و ده روه ستی هه موو چه ز و خولیا و جوانی و ناحه زی و خۆشی و ناخۆشییه کانی ده ر و ژووری مرۆف نه ده هات ؛ زانرا که شاربه ده رکردن و سه رینه وه ی هه موو لایه نه کانی هه مووشت زان ، بئ به ش کردن و مه حرووم کردنی مرۆفه له یه کیک له ئیمکاناته گه وره کانی گێرپه وه ... به وجۆره گێرپه وه ی هه مووشت زان به که لک وه رگرتن له نه زموونی

نووسەر: مەكسىم گۆركى

دايك و زارۇ

وەرگىرانى لە ئىنگىزىبەو ە بۇ كوردى: زانكۇ يارى

لەمەر نووسەرەو ە:

چىرۆكنووس و شانئووسى بەناوبانگ و شۆرشگىرى پووسى ئالىكىسى مەكسىمۆفچىچ پىشكۆف، ناسراو بە مەكسىم گۆركى^۱، لەنىوان سالانى ۱۸۶۸-۱۹۳۶، لەدايكبوو ە. لەتەمەنى تۇ سالاندا ەتتو ەوتو ەو ە و كار و پىشەى جوراوجورى تاقى كر دوو ەتو ە لە درىژەى ژيانىدا كاتىك ئاوارە و بىشويىن بوو ە سەرتاسەرى پووسىا گەپاو ە دەيەويست بەباشى شارەزاي ژيانى خەلك بى و نىشتمانەكەى بناسىت. گۆركى تىنووى كىتەب و خويىندن بوو، ەر كىتەبىكى كەوتبىتە دەست دەخويىندو ەو ە. گۆركى لە سەردەمى ئىمپىراتورى پووسىا و سۆفەتى پىشوو (Union of Soviet) بەويىنەى چالاكىكى ئەدەبى و خەباتگىرانە بوو ە. ئەف نووسەرە مەزىنە ەروەك تۆلىستوى^۲ ھاوار و تورپەى خوى بەرامبەر بە سووكايەتى و زمانبازى؛ دەربەگايەتى و دەسەلاتى سەرمایە (Feudalism & Capitalism) دەردەبەرى. ئەو ەمىشە و بەشىو ەيەكى بەردەوام، ەستە مرقۇايەتییەكانى بۇ تەواويەتى مرقۇف و شىو ەگرتنى مرقۇف تەواو ەكان دەردەخست. وشەى "مرۇف" ەستى خۆشەويستى لە گۆركىدا دەبزوینى. مرۇفخوازى (Humanism) گۆركى خاوەنى چىژ و جوولەيەكى زياترە. ەم پوونتر و ەم سەرلىوترە لە رق بە دزى ەرچەشە سووكايەتییەك لە چاوى مرۇفخوازەكانى پىشوو ەو ە. كىتەبەكانى لە بەناوبانگترین پەرتوو ەكانى نووسەرانى سۆشیالىستىن (Socialist Realism literary method) و يەككە لەو كەسانەى كە وىژەى پووسىاي پى دەناسرىت. بەسەرەتەكانى كەرەسەيەكى بەنرخى داو ەتە دەست بۇ چىرۆكە سەرتاساكانى. يەكەم چىرۆكى بەناوى ماكار چوودرا^۳ لەسالى ۱۸۹۲دا لە تىفلىس (Tiflis)

پىتەختى گورجستان لە پۆژنامەى "قەفقاز"دا (Kavkaz) بلاو كرايەو ە. گۆركى شارەزا و كارامەيە لە شرو ەقى ژيانى جەماو ەرى دەربەدەردا، چونكوو پىر چاكى دەناسىن. نۆرتىنى چىرۆكەكانى باس كرىنە لەسەر ئەم خەلكانە؛ ەرو ەها چىرۆكەكانى پىن لە گور و تىن، ئىش و نازار، خۆشى و ناخۆشى ژيان. يەككە لە بەرەقە ناسراو ەكانى مەكسىم گۆركى، كىتەبى "چىرۆكە ەلبىزاردراو ەكان"^۴؛ چىرۆكى "دايك و زارۇ"، لەو كىتەبەدا وەرگىراو ە و ئەمە شىوازىكى نوئى وەرگىرانى كوردى ئەو چىرۆكەيە كە لە گۆقارى "چلچەمە"دا چاپ كراو ە و ئىستا دەخويىنەو ە:

لەمەر دايك، دەتوانىن بەردەوام چىرۆكى بى كۆتايى بگىرىنەو ە. چەند ەوتەبەك ەيزەكانى دوژمن پشتبەپشت و وەك ئالەقىەك چواردەورى شارىان گرتبوو و گەمارۆيان دابوو. نوقىمى ئاسن و پۆلا بوون. شەوانە ئاگرىكى زۆر ەل دەكرا و دەتگوت ئاگرەكە، لەنىو تارىكىيەكەدا بە چاوانى سوورى زىدەلەبژاردن و فرە، دەپوانىتە دىوارى شارەكە. لەو چاو ە سوورانە گر و پرشنگى ەز و شايىى نازاردەر دەبارى و بلىسەى خۆشى لى ەل دەستا و ئەوسووتانن و تاو ە پىرەپەشە و تۆقىنەرە، لە شارە گەمارۆدراو ەكەدا، رامان و خەيالىكى ئالۆزى لەگەل خوىدا دەهيتنا. (خەلكى شار) لەسەر دىوارەكانەو ە دەيانىبىنى ئالەقىە دوژمنەكان لەپەسا تەسك و قايمتر دەكرى. سىبەرەكانىان جە تەنىشتى ئاگرەكان

1. Alexei Maximovich Peshkov, Maxim Gorky.
2. Leo Tolstoy (1827-1910).
3. "Makar Chudra". (Makar Chyopa), 1892
4. "Selected Short Stories", 1978.
5. Mother and Son (Short Story).

وہ دیار دہکے وتن، حیلہ ی ئەسپہ زکتیر و قەلەوہ کانیان دەبیسترا. شریخە ی لیکدانى شمشیرەکان و هیکە ی پیکەنینیان دەهاتە بەر گوئ. دەنگی چرینی گۆرانى کە یفخۆشیی ئەو کەسانە ی کە متمانەیان بە سەرکەفتنى خۆیان هەبوو، بەرز دەبوو وە .

ناخۆ شتی ک دڵ نازاردەرتەر لە دەنگی پیکەنین و هەراوگۆرانى دوزمن هە یه؟

دوژمنەکان، هەموو چۆم و پوو بارەکان کە ئاویان دەهینا بۆ نێو شارەکە، پریان کردبوون لە تەرمى کورژوان، باخەمیوہکانى دەورەبەرى شاریان لە بیخەوہ سووتاند، کێلگەکانیان پێشیل کرد و دارى باخەکانیان لە بنەوہ قرتاندن.

شار لە هەموو لایەکەوہ کراوہ و بێچاودیری بوو، زۆریە ی پۆژەکان تۆپ و شمخالەکانى^۱ دوژمنەکان، وەکوو ریژنەبارانى زریچ و چودەن^۲ بەسەرى دا دەبارین. دەستە ی سەربازەکانى نیوہ برسى، کە بەھۆى شەرەوہ ئاپۆرەحال و گەلیک شەکەت بوون، بە پوخساریکی مۆر و پووتالەوہ لە نێو کۆلانە تەسکەکانى شاردا دەگەران. دەنگى نالە ی برینداران، هاوارى تەزى لە فریننە و برسکاندن، پارانەوہ و پوو پوو ی ژنان و شیوہن و گریانى مندالان، لە پەنجەرەکانەوہ دەبیسترا. هەمووکەس بەئەسپایى و بەترسەوہ قسەیان دەکردن و لەکاتى ناخاقتندا، قسە ی یەکتریان دەبیری و بە وردى گوییان دەگرت، ناخۆ دوزمن دەستى بە هێرش کردوہ؟

بەتایبەت، لە ئەوہ لى شەودا ژیان لە تاقەت بەدەر بوو، چونکوو ئەو کاتە ی کە سببەرە پەشەکان لە چەقى دۆلى کێوہ دوورەکانەوہ دەهاتنە دەرى و بەرە و ئۆردووگای دوژمنیان دادەپۆشا و بەرەو دیوارە نیوہ پەماوہکانى شار دەهاتنە پێش، نیوہ مانگ (بە ئاسمانەوہ)، چەشنى قەلغانیک کە لە گۆرەپانى شەردا داکەوتبى و بە لیدانى شمشیر پلێشاو بووبى، بەسەر دەورى ترۆپکی چیاکانەوہ دەبینرا. لەو بى دەنگى و تاریکیەدا، دەنگى شیوہن و نالە خاس تر دەبیسترا.

خەلکانیک کە بەھۆى ئیش و ژان و برسیتییهوہ پیر ماندوو بوون و چاوەروانىی هېچ یارمەتییهکیان

نەدەکرد، پۆژلەدوای پۆژدا کمهيواتر دەبوون، و جەماوەر بە ترسەوہ چاویان لەو مانگە، ددانى تیژى کێوہکان، درگانە ی ناوہ لا و پەشى دۆلەکان و ئۆردووگای پیر لە هەراوہاوارى دوزمن دەکرد. هەموو ئەوانە، دیمەنى مەرگیان لە بەرامبەر چاوی ئەواندا وینا دەکرد. هېچ ئەستیرەیهکی هیوا و ئومیدیش لە ئاسمانى ئەواندا نەدەدرەوشایەوہ .

دەترسان چرا و ئاگر لە نێو مالەکانیاندا داگیرسینن. تاریکییەکی چر و توند بەسەر شەقام و کۆلانەکاندا زال بوو و لەو تاریکیەدا، ژنیکی بى دەنگ کە سەرتاپیى خۆى بە کەوايەکی پەشەوہ پێچا بوو، چەشنى ماسییهک کە لە قولایى دەریاچەیهکدا مەلە بکات، بە نێو کۆلانەکانى شاردا تى دەپەرى .

خەلک کاتیک کە ئەویان دەبینى، لە یەکتریان دەپرسى:

-ئەوہ یه؟

-خۆیەتى!

ئەوکاتە دەسبەجئ لە هەیوانى دالانەکاندا ون دەبوون، بە بى دەنگى و سەرشۆرى و بەپەلە لە تەنیشتىدا دەچوون. فەرماندەکانى دەستە ی ئیشکچییهکان و پاسەوانەکانیش، بە توورەپى ئاگاداریان دەکردەوہ:

خاتوو ماریانا^۳، ئێوہ دیسان لە نێو کۆلانەکان؟ وریای خۆت بە، لەوانە یه بتکوژن! دواتر هېچ کەسیش بەتەمای بەدواداگەوتنى بکوژەکە نابى . .

ژنەکە بەژنى بلند راگرت، پادەوہستا هەتا کوو دەستە ی پاسەوانەکان بە تەنیشتىدا تیدەپەپین؛ زەلە و بویریان نەدەبوو یان حەزیان نەدەکرد دەست لە ئاستىدا بەرز بکەنەوہ. پیاوہ چەکدارەکان وەها خۆیان لى دوور دەگرت و لە نزیکبوونە پێى دەپاریزیان دەکرد، چمان مرۆفیکى مردوہ .

ئەویش لەو تاریکییەدا دەمایەوہ و دیسان (جاریکی تر) هیور و تەنیا بەرەو شوینیک دەچوو. لال و پەش، چەشنى دیمەنى نەهامەتییهکانى شار، لە کۆلانیکەوہ دەچووہ کۆلانیکى تر. لە هەر چوارەوہرىدا دەنگى پیرکولى نالە، شیوہن و شین، پارانەوہ و وتووێزى خەمناکی سەربازە

6. چەکی سەرپى ئاگرى سەربازەکانى ئەو سەردەمە . .

7. Pb and Cast Iron

8. Lady Maryana

سهریشی دا پاسه وانه کان به هیمنی له گه ل یه کدا
 قسه یان ده کردن و چه که کانیاں که ده که و ته پرووی
 سهنگی دیواره که، دهنگی ده هات.

- دایکه به لاین شکین و ناپاکه که پرسپاری کرد:
 - شووه که ته؟

- نا.

- براهه که ته؟

- کورمه.

- شووه که م سیزده پوژ له مه و پیش کوژا. نه میش
 نه مرؤ.

پاشان دایکی کوژا و هه ستا و له حاله تیکی
 ملدان و پازی بوون دا گوتی:

عه زرای پیروژ هه موو شتیگ ده بیینیت و ده زانیت
 و نه ز سپاس بیژی ده بم.

- دایک پرسپاری کرد:

- له بهر چی؟

- ژنه که ش ولامی دایه وه:

ئیستا که نه و له شه پدا بو به رگری کردن له نیشتمان،
 به شه ره فوه کوژا وه. ده توانم به دلناسوده بیه وه
 بلیم که نه و ترسی له دل من دا درووست ده کرد،
 بی هیمت و بی سه روبه بوو، زور حهزی له ژیا نی
 که یفخوشانه و په حهت بوو، ده ترسام نه ویش
 نادر ووستی و ناپاکی له شاره که مان بکات و وه ک
 کورپه که تی ماریانا، بیته دوژمنی خه لک و خودا
 و سه روکی دوژمنه کانمان. نه حلهت له و و له و
 مندال دانهش که نه وی هینایه بوون و په روه رده ی
 کرد..!

- ماریانا، پوخساری خوی داپوشی و دوور که و ته وه.
 پوژی دواپی چوو بو لای پاریزه رانی شار و گوتی:

- یان بمکوژن، به هوئی نه وهی که کورپه که م بووه ته
 دوژمنتان له دژی ئیوهیه، یان ریگام پی بدهنی
 منیش بچه لای نه و..

- نه وان ولامیان دایه وه:

- تو مروقی و ده بی نیشتمانه که ت بو نازیز بی،
 کورپه که شت وه ک چون دوژمنی هه ر یه ک له ئیمه یه،
 دوژمنی توشه.

- نه من دایکم! نه وم خوش ده وی و خوم به تاوانبار و
 بی سه رنج ده زانم که نه و ناوای لی هاتوه!

پووناخوشه کان که به ته وای بی ئومید بیوون،
 چاودیریان ده کرد. بو هر شوینیک ده چوو،
 به دواپه وه بوون.

نه و ژنه که هه م دایک بوو، هه م هاو نیشتمانییه کی
 نه وی، له بیری نه ته وه که ی و پوله که ی بوو،
 پوله یه کی زور جوان و به ده ماخ، به لام بی به زه بیه که ی،

پیشهنگی سوپایه ک بوو که شاریاں ویران ده کرد.
 تا کوو ماوه یه کی پیش له وه، دایکی به شانازییه وه
 لئی ده پروانی، به دیارییه کی به نرخی ده زانی بو

قلاته که ی، به هیژنکی ره وشت باشی ده زانی که بو
 یارمه تی خه لکی شار هینا بوویه دونیا وه. نه و شاره
 هیلانه یه ک بوو که هه م خوی تی دا چاوی به دونیا

هه لئینا بوو هه م پوله که شی تی دا به خیکرد بوو.
 سه دان تالی بز، دلی دایکی به به رده کونه کانه وه،
 که باپیرانی له وانه ماله کانی خویان پی درووست

کرد بوو و بنچینه ی و دیواری شاریاں له سه ری
 دامه ز راند بوو و به و زه ویه وهی که ئیسقانی خزم و
 که س و باپیره هاوخوینه کانی به دیروک و شیعر و

ئومیده وه، تی دا نووست بوون، پیکه وه ده به سته وه.
 ئیستاش نه و دل، نزیکترین و خوشه ویست ترین
 که سایه تییه کانی له ده ست چوو بوو و وه ژان هات بوو.

نه و دل وینه ی ته رازوویه ک بوو، به س و ابوو که
 کاتیک سوژ و خوشه ویستی خوی بو پوله که ی
 و نه و شارهی که تی دا ژیا وه هه ل ده سه نگاندا،

نه یه توابی بزانتیت کام تای ته رازووه که قورسه و
 کام لای سووک؟

به م شیوه یه شه وانه له کۆلانه کان دا هاتوو چووی
 ده کرد و زوربه ی نه و که سانه ی که نه یان ده ناسی،
 تووشی ترس و دل زراوی ده بوون و په یکه ری ره شی

نه و به به رزه وه ندیی مه رگیگ که ئیدی له گشت
 که س نزیک بووه وه، گومان ده کرا. گه ر ناسیباشیاں
 له و دایکه به لاین شکین و ناپاکه دوور ده که و تنه وه.

به لام شه ویکیاں، له سووچیکی دوور و تاریکدا،
 له ته نیشتی دیواری (دهوری) شاره که دا، دایکه که
 له گه ل ژنیکی تر پروبه پروو بووه وه. نه و ژنه به

بی جووله و وه ک پارژیک له زه وی، له به رامبه ر
 ته رمیکدا چوکی دادابوو، پوممه تی خه فته تباری
 به ره و پرووی نه ستیزه کان کرد بوو و ده پارپایه وه.
 پاسه وانه کان، له پرووی دیواره که دا، له ژوری

- دواتر وان که وتنه پرس و پاویژ که چی بکن و له کوتایی دا گه یشتنه ناکامیک و گوتیان:

- شه ره فمان یارمه تی و ریگه مان ناداتی به هوی بی نه مه گی و ناپاکی کورپه که ت، بنگوژین. نیمه ده زانین که بو کرده وه یه کی ناو ها گوره هانده ری نه بویته و فی ری نه کردوی و ته نانه ت بوچوونمان نه وه یه که چنده ژان و جه فات کی شاوه. بو به ندردن و به گریوگرتنیش پیویست نابی، کورپه که ت قه ت بیرت لی ناکاته وه، نیمه پونگه مان وایه که نه و پهری په شکه توی هه ره له بیر کردوه و گه ره له و باوه ره دای که شایانی سزایت، نه و نه م سزایت بو به سه. پیمان وایه تاوانیکی له م جو ره ته نانه ت له مه رگیش سامناکتره!

- دایک گوتی:

- به لی! نه مه توقینه رترین سزایه! ئیدی ده رگا که یان بو کرده وه و له شار چوه دهر. ماوه یه کی فره له سه ره دیواره که وه لی پوانین که چون له سه ره زه ویی خو شه ویستی بوله که ی، به خو ئنیک ی زور که کورپه که ی پزاند بووی و لی تیراو ببوو، ده چوو. به شیوه یه ک هه نگاوی هه ل ده نا، قاچه کانی به نه سته م له زه وی جیا ده کرد و هه لی دیتان. له به رده م تهرمی پاریزه ران و شه هیدانی شاردا کرئوشی دهر د و به بیزاریی وه به پیی شه قی له چه که شکاوه کان هه ل ده دا.

دایکان، له چه ک و هیرش و په لامار گه لیک بیزار و وه ره زن، ته نیا چه کیک به باش ده زان که بو به رگری کردن له ژیان دا به که لک دیت.

ده تگوت له ژیر پو شه مه نییه که وه قاویکی پر له ناوی هیه و ده ترسیت بی ری ئینیت، هه تا دورتر ده که وته وه، بووچکتر ده بوو و نه و که سانه ی که له سه ره دیواره که وه چاویان لی ده کردن، پییان و ابوو له گه ل په یکه ری نه و دا خه م و په ژاره یش به جییان دیت و لییان له کولیان ده بیته وه. دیتیان له نیوه ی ریگادا پاوه ستا، کلای پیو پو شه که ی له سه ری فری داو و تاکوو ماوه یه کی زور ده یروانییه شاره که.

به لام له وییش، له توردووگای دوژمن نه ویان دیتوو که تا ق و ته نیا له و ناوه پاستی چولگه گه دا پاوه ستاوه و چند هه یکه لی ره ش وه ک خو ی، به

وریایی و بی په له لی نزدیک بوونه وه و پرس یاریان لی کرد:

- هوی، نه تو کی و بو کوی ده چیت؟

- ژنه که گوتی:

- فه رمانده و سه رکرده که تان کورپی منه.

هیچ کام له سه ربازه کانیش گومانیان له پاستیی قسه که ی نه کرد. شان وه شانی وی که وتنه ری، به پیده اه لکوتن و ری زلینان باسی لیها تووی و دلیری و نازایه تی کورپه که یان ده کرد.

دایکه که ش به لووت به رزی و له پی نازینه وه، سه ری به رزه وه کرد و گوتی بو قسه کانیان شل کرد و سه رسوورمانی پیوه به دی نه ده کرا.

کورپی وی ده بوو هه رئاو ببوایه!

له کوتایی دا، له به رامبه ره که سیکدا پاوه ستا که تو مانگ به ره له دایک بوونی نه وی ده ناسی. له پیوه پیووی دا بوونه وه ری ک پاوه ستا بوو که قه ت هه ستی نه ده کرد له تیکی جیاواز له خو ی بیت. نه و چوه نیو مه خمه ل و ناوری شم و له پیووی دا بوو، چه که که شی به گه وه ره پاراوه بوون؛ هه موو شتی ک، وه ک نه وه بوو که ده بوایه بیی. دایک، له خه وه کانی دا ناوا له بار بو لاوانه وه، ده وله مه مند و ناودار نه وی دیتوو.

- ده سته کانی دایکی ماچ کرد و گوتی:

- دایکه! تو هاتوی په ی من، که و ابوو، مه به سستی منت هه ست پی کردوه. سبه یی نه م شاره نه فره ت لیکراوه دا داگیر ده که م!

- دایکی وریای کرده وه:

- نه و شارهی که تیی دا له دایک بووی؟

- لاوه که که له نازایه تییه کانی خو ی سه رخوش و شی ت و سه و داسه ری وه ده ست هینانی به ناویانگی زیاتر بوو، به تاویکی پیروویانه ی گه نجان وه، گوتی: - نه من له دونیادا په ی دنیا هاتومه ته بوون تاکوو تووشی سه رسوورمان و تی پامانی بکه م! له به ره تو به زه ییم به م شاره ده هات، نه م شاره وه ک دپکیک له نیو پیم دایه و منی پاگرتوو بو نه وه ی که نه و جو ره ی که ده مه وی، به زووی بگه مه ناویانگی و سه رفرازی! به لام هه نووکه، سبه یی ئیدی نه م هیلانه ی لاسار و یاخیانه ده پرووخیتم.

- دایک گوتی:

کاری دوژمنانه سهرقورس و دلرهقه. بهلام کورهکهی نهمانهی نهدهبینی، برووسکهی ساردوسپی ناوبانگی و لووتبه رزی و هه لکشان، که دلی (مروقی) دهردههینا، کویری کردبوو.

ههروهها نهیده زانی که کاتیک دایک ژیانیک دینیتته بوون و سهرپرشتیی دهکات، ویدهچئ مهترسی و هه ره ششی بو درووست بیئ. که چی وی درندهیه کی فره زان و بی به زهی و نه ترس بوو.

دایکه که خه مین دانیشتبوو و له پروپوشی^{۱۰} کراوهی خیه ته که ی^{۱۱} سهرکرده، شاریکی دهبینی که تی دا بو یه که م جار له جوور جووله ی دلگر و چیژبه خشی کورپهی له سکی دا هه ست پی ده کرد و گرژبوونی به ته شکه نجهی له دایک بوونی پوله یه کی وه رده گرت که نیستا ده یه ویست به ته واوی له ناوی بیات.

تیشکی سووری هه تاو، به سهر کوشک و دیواری شاردا ترووسکه ی دها. شووشه ی په نجه ره کان بریسکه یه کی نه گبه تی هه بوو، ده تگوت هه موو دانیشتووانی شار بریندارن و دوشاوی سووری ژیان له سهدان برینی شاره وه هه ل ده چوری. کات تیده پهری و شاریش هیدی هیدی تاریک ده بوو. ده تگوت له شیکی مردووی به جیماوه، نه سستیره کان به سه ری هه و ده رکه وتوون و چه شنی چند مؤمیک له دهره و به زی ته رمه که دا دهره وشینه وه.

نیگای دایک، هه تا نیو ماله تاریکه کان برشتی ده کرد که خه لکی ده ترسان له وهی چرای تی دا داگیرسینن، نه وه کوو سهرنجی دوژمن رابکیشیت. نیگاکانی هه تا نه وپه ری کولانه ته واو تاریکه کان ده چوو و که بونی لاشه کان، هه وای ژه هراوی کردبوو و دهنگی پچه پچی کی خه لکانیک که چاوه پوانیی مهرگیان ده کرد، له وی ده بیسترا. نه وه موو که س و هه موو شتیکی ده بینی.

گشت نه و شتانه ی که له پال نه وه وه ناسراو و خوشه ویست بوون، لئی زیده نزیک ببوونه وه. ده تگوت له به رامبه ری دان و بی ده نگ و هیمن چاوه پوانی بریاری نه ون و دایک وای هه ست ده کرد که دایکی ته واوی خه لک و دایکی شاره که ی

- نه و هیلانیه ی که هه ر کوچکی له سهرده می مندالیته وه ده ناسیت و له بیریه تی!

به رده کان قسه ناکن هه تا کوو مروف زوریان لئنه کات، لائن. وازم لئ بیته تا کوو کیوه کان سه بارت به نه ز دم هه لبیننه وه و له سهرم بدوین، منیش نه مه م ده وی!

- دایک پرسی:
- نه ی نه و خه لکه؟

- نای! به لئ نه وانم له بیره. دایه! نه وانیش پیویستن بو، چونکوو ته نی له بیره وه ری پاله وانه کان و قاره مانه کان دا ده مینیتته وه!

- دایک گوتی:
- دلیر و قاره مان که سیکه به پیچه وانه ی مهرگ، ژیانیش به دی بینیت و بخولقینیت، پاله وان که سیکه به سهر مهرگدا زال ده بیئ...
- نه ویش ولامی دایه وه:

- نا! داپووخینه رو کاول که ره کانیش وه کوو ناوه دان که ر و بناخه دامه رزانه کان ناودار و سهر به رزن، پروانه! نیمه نازانین که شاری پوم^{۱۲}، پومیرلوس^{۱۳} پیی پشتووه یان که سیکی ترا! به لام ناوی ئالاریک^{۱۴} و ته واوی قاره مانه کانی تر که نه وشاره یان ویران کرد، به باشی و درووستی زانراون...

- دایک، جاریکی تر ناگاداری کرده وه:
- هه مان شار که دایم وقایمه و هه مان نه و دلیرانه ی که نیشان و شوینیان دیار نییه.

به م شیوه یه له گه ل دایکی دا هه تا ئیواره قسه ی کرد. دایک به ده گمه ن قسه شیتانه کانی پی ده بری و سهری به رز و گرانی هه ر دم زیاتر له پیش شوپ ده بووه وه.

دایک ده خولقینیت و گیانی ده به خشیت، دایک پاراستن و په روه رده ی مندال ده کات، په یقینی پروخاندن و له ناویردن له پیش دایکدا، جوری دوژمنایه تیبه و ده چیتته خانه ی دژایه تی کردنه له گه لی، به لام گه نجه که له مه تی نه ده گه شت و به پیچه وانه ی نه وه ی بوو که واتا و چه مکی ژیانه له لای دایکه وه.

دایک تاهه تایه دژی مهرگه، دایک به رده وام قین و رقی له و ده ستانه یه که مهرگ به دی دینن و به ره و پرووی مالی خه لکی ده کاته وه و له و جوړه

10. Rome
11. Valerius Romulus
12. King Alaric, 410 AD.

13. په رده
14. چادرگه

خه‌وی لیکه‌وت .

دایک که‌وا ره‌شه‌که‌ی به‌سەر کورپه‌که‌ی دا هینا و له ژیری‌دا شاردووویه‌وه، خه‌نجره تیزه‌که‌ی چه‌قاندە سینگی پۆله‌که‌ی و ئه‌ویش جووله‌یه‌کی کرد و ئازا گیانی سپارد . ئاخ‌ر دایک باش ده‌زانیت که دلی کورپه‌که‌ی له کوئی‌دا لئ‌ده‌دا و ترپه‌ترپیه‌تی . پاشان ته‌رمی بی‌گیانی که له‌سەر ئه‌ژنوو‌ه‌کانی بوو هاویشته به‌ر پیی پاسه‌وانه سه‌رسوو‌رپه‌ماوه‌کان و له‌دوای ئه‌وه رووی کرد له شاره‌که و گوتی :

ئەز وه‌کوو مروفتیک ئه‌وه‌ی له توانام‌دا بوو بۆ قلاته‌که‌م کردم، به‌لام وه‌ک دایکیک له‌گه‌ل کوره‌که‌م‌دا ده‌مینمه‌وه! ئیدی دیره (له‌و ته‌مه‌نه‌دا نیم) جاریکی‌تر بتوانم پۆله‌یه‌کی‌تر بینه‌م دنیاوه، مانه‌ه‌شم له ژیان‌دا بۆ هیچ‌که‌سیک پیوست نابێ . (له‌دوای ئه‌م قسانه‌)، هه‌مان خه‌نجره که هیشتا به‌ خوینی کورپه‌که‌ی، واتا خوینی خۆی گه‌رم و سوور بوو، چه‌قاندە سه‌ر دلی خۆی . کاتیک که دل‌ پڕژان و نازاره، ده‌کرێ به‌ ئاسانی بکریته ئامانج ..

...ته‌واو...

خۆشیه‌تی .

له‌ ترۆپکی ره‌شی کپوه‌کانه‌وه چه‌ند په‌له‌ هه‌ور هاوشیوه‌ی چه‌ند ئه‌سپیکی بالدار، به‌ره‌وه ده‌شت ده‌هاتنه‌ خواره‌وه و به‌ره‌و شاری ناچار به‌ که‌وتن، ده‌فران .

- کورپه‌که‌ی ده‌یگوت :

- ئه‌گه‌ر شه‌و تا راده‌ی پیوست تاریک بی له‌وانه‌یه هه‌ر ئه‌مشه‌و به‌سه‌ری شاردارامالم، کاتیک که هه‌تاو ده‌دره‌وشیته بان چاوی مروفت، بینینی ترووسکه‌ی چه‌ک چاو واق و ورمه‌و ده‌کات و ناتوانیت به‌باشی شمشیره‌که‌ی به‌کار بینی . له‌و دۆخه‌دا هه‌میشه ده‌ست نادره‌وست لئ‌ده‌دا . به‌ده‌م ئه‌م قسانه‌وه به‌وردی سه‌یری شمشیره‌که‌ی ده‌کرد .

- دایکی پیی گوتی :

- وه‌ره ئیره، سه‌رت بخه‌ره سه‌ر سینگم، پشوو بده و وه‌بیرت به‌ینه‌ره‌وه که له کاتی مندالی‌دا چه‌نده دلۆقان و گه‌ش بوویت و خه‌لکی چه‌ندیان خۆش ده‌ویستی .

- لاره‌که به‌قه‌سه‌ی دایکی کرد و سه‌ری نایه سه‌ر پانی دایکی، پاکشا و چاوه‌کانی پیکه‌وه‌نا و گوتی :

- ئه‌من ته‌نیا تۆ و به‌ناوبانگ‌بوونم خۆش‌ده‌وئ، تۆشم له‌به‌ر ئه‌وه خۆش‌ده‌وئ که منت ئاوه‌ها هیناوه‌ته نیو ژیانه‌وه .

- دایکی به‌سه‌ری‌دا چه‌ماوه‌وه و گوتی :

- ئه‌ی ژنان؟

- ژنان زۆرن و وه‌ک شتیکی هه‌نگوویناوی، مروفت خیرا لییان تیر و یاس ده‌بی .

- دایک بۆ دوایین جار لئی پرسی :

- چه‌زت لئ‌ نییه‌ ببیته باوک و مندالت ببی؟

- له‌به‌ر چی؟ بۆ ئه‌وه‌ی بیانکوژن؟ که‌سیکی وه‌ک خۆم ده‌یانکوژیت و تووشی خه‌م و ژان ده‌بم و له‌و کاته‌دا ئیدی پیر و بی‌هیز ده‌بم و نه‌توانم تۆله‌شیان بستینه‌وه .

دایک، هه‌ناسه‌یه‌کی هه‌لکیشا و گوتی :

- تۆ وه‌ک برووسکه‌ جوانی، به‌لام هیچ سوودیکت نییه .

- ئه‌ویش پیکه‌نی و ولامی دایه‌وه :

- به‌لئ‌! به‌وینه‌ی برووسکه ..

دواتر چه‌شنی کۆرپه‌یه‌کی ساوا، له‌ باوه‌شی دایکی‌دا

شاہپور فتحی

باسیک لہ سہر
ماموستا عہدولپرہ حمان زہبھی (عولہ ما)

بخمہ بہر باس .
زہبھی بہ پیچہ وانہی ہاوپییانی وک ہہ ژار و ہیمن
لہ سہر ژانی خوی ہیچی نہ نووسیوہ و قہت باسی
نہ کردوہ، بہ لام ویدہ چی سالیکی لہ ہہ ژار گہورہ تر
بی گویہ ۱۲۹۹ ہہ تاوی لہ شاری مہا ہاد ہاتوتہ
دنیاوہ پیش تہوہی بچیتہ مہکتہب تہلفوبی و
ہندی وردہ کتیب و قورعانی لای باوکی خویندوہ .
باوکی ناوی مینہ سوئی پیاویکی قورعان خوین و
خوشہ ویستی خہلکی مہا ہاد بوہ بہ مینہ کلاو
دوژ ناسراوہ . پاشان لہ قوتابخانہی "سہ عادت" ی
مہا ہاد خویندوویہتی و پولی سہرہ تایی بہ سالیکی
تہاو کردوہ و تہو شہس سالہی تہوہلی بہ
جوارسال تہاو دہکات . ہہروہا دہرسی گولستانی
سہعدی سہرفونہحو و دہرسی جہر لای مہلا
قادی مودہرسی خویندوہ و دوی چوہتہ شاری
پہزاییہ و دہورہی تہوہلی و دوا ناوہندی وک دانگو
و موتہ فہرقہ تہاو کردوہ و پاشان لای ماموستا
گیوی موکریانی فیڑی زمانی فہرانسہ بوہ .
وک تہوہی ہہ ژار دہلیت ہہر لہ مندالییہوہ ہوگری
زمانی کوردی بوہ بویہ ہہر لہو تہمہ نہدا خولیای
قاموسی کوردی لہ شیوہی قاموسی لاپووسی
فہرانسہی لہلای درووست دہبی . بہ بونہی ہز
و توانای ژور زو تہبیٹہ ناودار و بلیمہت لہلای
ہاوتہ مہن و ہاومالہکانی تہوافہت و توفیری لی
درووست دہکات و وک ہہ ژار دہلی من تا دوو
خہتم لہ بہر دہکرد تہو لاپہرہ و دوانی تہتہ پہراند!
دوایی لہ دائیرہی فہرہنگی تہو کاتہدا دادہمہ زئی و
پاشان لہ سہر دہعوہتی حاجی سالی شاتری تہبیٹہ
بہ پرسی شیرکہتی نہوتی مہا ہاد . دوی تہوہی لہ
سالی ۱۹۶۱ بہ بونہی شہری دووہمی جیہانی
باکووری ٹیران لہلایہن شہورہویہوہ داگیر دہکریٹ
و ہل و مہرجیکی لہبار لہ ناوچہکہ و لہ کوردستان

یہکیک لہو کہ سایہتی و ماموستایانہی لہ ژانمدا
لہ سہرم کاریگہری ہہبوہ و پہیوہندییہکی پومانسی
لہ پوچمدا درووست کردوہ و وک سہریازیکی ون لہ
خہیالمدہ بہ داویدا دہگہ پیم و خہونی ہہ لاش و پلاشی
پیوہ دہبینم، ماموستا "عہدولپرہ حمان زہبھی" یہ
مہخابن نہکس ناسی و نہ کہس ناوری لی داوہ
بہ جاریک لہ بیڑی دوست و دوژمنی خوی چوہ
و "کہس ناو لہ دلی نہشلہ ژا" بہ سہرہاتی زہبھی
بہشی ہہرہ تراژدی و دلتہ زینی ناو گورہ پانی خہباتی
کوردانہ . بہ داخوہ تہمہی کورد وک تہریٹکی خراو
لہ ناوماندا باوہ، کہ ریژ لہ گہورہکانی خومان ناگرین
گہر بیٹ و کہسیکمان خوش بیٹ و دوستان بیٹ
کالای ہہلکیشان و تاریف بہ بالایدا تہدوورین و
چاو لہ خراپہکانی تہنوقینین بہ لام تہگہر دوستان
نہبو بہ جاسوس و لہ ری بہدہری دہزانین
و ہیچ حورمہتیکی پیوہ نایہلین . ہہر وک تہو
عہقلیبہتہی ٹیستا لہ باشووری کوردستاندا کہ
لیلای بہ سہرچاوی ٹومیدی ہہمووماندا داوہ و
دہسہلاتی کوردی پہرہی پی تہدا بہ جوڑیک ہہرکی
لہ ژیر دہسہلاتی حیزی بہرانبہردا بیٹ لای تہویتر
جاسوس و خائینہ! سالیکی کتیبیک لہ ژیر ناوی
"عولہ ما تیکوشہریان جاسوس" لہ لہندہن لہ لایہن
"فہد گہردہوانی" دہر کرا کہ ہہر بہو نہخوشی بال
بالین و دہستہدہستہ بوہ . بی ہیچ بہلگہیک و
مہنتیقی فہقہت لہ بہرختری تہوہی زہبھی ہاوبیر
و ہاوفکری لایہنی بہرانبہر بوہ بہ جاسوس و
پیاوی بہعسی دادہنی بہ لام من لہمہ دہگہ پیم چون
باسی دوور و دریژی دہوی و جیی لیڑہدا نییہ .
ہہر تہوہ دہلیم قہلہم لہم ولاتی تہمہ ژورجار لہ
خزمہتی گہلدا نییہ . دہمہوی لہ پیش دا بہکورتی
باسیک لہ سہر ژانی ماموستا زہبھی بکہم و دواتر
وک تہیبینیہک لہ سہر شورت و گوم بوونی بابہتیک

هەڵدەکهوئ بیری نیشتمان ئەکهوئته زهینی زهبیحی و هاوتەمەنەکانی؛ هەرچەند لە پێشتریشدا لە سەردەمی رەزاخاندا هەولێ دامەزراندنی حیزبیک لە لایەن عەلی زەندی و زەبیحی و چەند کەسیکی تر دەدرئ بەلام دەزگای ئەمنی ئەوکاتە ئێران و اتا ساواک لەبەرەیک هەلی دەوەشینئ و چەند کەسیان لئ بەند دەکات. هەندیکیان پزگار دەبن و هەلدین. بەلام ئەم جار لە سالی ۱۹۴۲ زهبیحی و ۹ کەسی تر بە بەشداری ئەفسەریکی باشووری بە ناوی میرحاج حیزبیکێ نوئ دادەمەزرینن. زهبیحی دەوری سەرەکی دەگێرئ و وەک چالاک و هەلسووپاوە بەشیوەی کاری نەینئ و ژیر زەمینئ دژئ ئیمپریالیست و دەرەبەگ و سەرۆکی عەشیرەتەکان. لەو کاتەدا گۆقاریک بە نەینئ بە ناوی "نیشتمان" دەرەدەکن.

زهبیحی ناوی کوردی بۆمانگە کان دابین دەکات و پۆژمیری کوردی ئەکات بە خەلات بۆ سەرەتای سالی ۱۳۲۲ هەتاوی و یادگاری بۆ هەموو مەلەکانمان. بە هاتنی قازی موحەممەد، ئاشکرا گۆقاری نیشتمان بۆ دەکرێتەوه بە داخووە دواي ئەم رەویداوه. بە دواي هاتنی قازی موحەممەد زهبیحی ئەو ئەستێرە درەوشاوێ زمان و وێژە کوردی و ئەو هەلسووپاوە چالاکێ مەیدانی کوردایەتی و ئەو تاقە سواری گۆرەپانی خەباتی سیاسی بۆ هەمیشە خرا پەرەوێز و خەوونەگەرەکانی لئ تیکدرا. گۆقاری نیشتمان تا ئەوکاتە ۹ ژمارە لئ دەرچوو داخراو و پۆژنامە نوئ و بیری نوئ هاتە ئاراوه.

زهبیحی لە دژئ ئیمپریالیست و ئاغاوەتی و خەونی لە پیناوە بھژمەندی کوردستان بوو. لەدواي ئەوەی کۆماری کوردستان دەرچوو، وەک زۆریە لە هەوالەکانی دەچیت بۆ باشوور و دەچیتە لای شیخ لەتیف کورپی شیخ مەحمود لای ئەو ۱۸ مانگ دەمێنیتە وە هەر لەوئ ژمارە ۱۰ گۆقاری نیشتمان دەرەدەکن. کاتیک دەیانەوئ ژنی بۆ بینن و قەدری جان کەسیکی پئ دەناسینئ قەبوولئ ناکات و عەشقی کوردستان وای لئ دەکات تا کۆتای ژبانی کور بێنیتەوه و هێچکات ژن نەهینئ. بۆ ماوەیەیک دەپواتە شاری ناسرییە و دەگەریتە وە بۆ بەغدا و لە رێستورانتیکێ کۆنە پیاویکی سابلاغی کار دەکات کە هەژار زۆرجوان باسی خۆی و زهبیحی و قزنجی و

پۆژانی ئاوارەبیان لە "چێشتی مجبور" دا دەگێریتەوه. دواتر لە سووریا لەگەل مەلئ بەدرخانەکان پەییوەندی دەگرن و لەوئ کتیبی رەدی کۆمۆپولیتە چاپ دەکات کە دژئ بیری حیزبی کۆمەنیستییه. هەر لە سووریا و لەگەل هەژار و سینەم بەدرخان بپیار دەدەن بچن بۆ کۆنگرە لایوان لە مۆسکو بەلام دواتر تووشی گرفت دەبن کە هەژار زۆر بە سەرھاتی تال و شیرینی لە کتیبەکەدا گێراوەتەوه.

لە سالی ۱۹۶۵ لەنیوان بارزانی و حکومەتی بەعس دیسان ئاگری شەر خۆش دەبئ و شای ئێران دەس دەکا بە یارمەتی و پشتیوانی بارزانی دژئ عێراق و سەدام. جەلال و هەوالانی دەگەریتەوه بەکرە جۆ بە ئاشکرا بارزانی و مەکتەب سیاسی ئەکەونە دووبەرەکی و شەرە وە، داستانی دلتەزینی فایەق موعینی شەریف زادە مەلا ئاوارە رەو دەداو تەرمەکەیان دەدریتەوه بە ئێران. لەو ماوەیەدا زهبیحی خەریکی کاری خۆی و چاپکردنی قاموسەکە دەبیت و دوو جلد لە کتیبەکەدا واتە دوو پیتی ئەلف و بی لە لایەن کۆرپی زانیاری کورد و بە پۆلی خۆدی مامۆستا زهبیحی لە چاپ دەدریت. لە دواي گەرەنەوی برايم ئەحمەد و هەوالانی بۆ لای بارزانی زهبیحی هەر لە بەغدا دەمێنیتەوه هەتا سالی ۱۹۷۵ هەزەسی شۆرشێ ئەیلول بە دواي رەووخانی رژیمی پاشایەتی ئێران لە سالی ۱۹۸۰ دواي ۳۳ سال ئاوارە و دەرەدەری و دوورە ولاتی ئەگەریتەوه بۆ ئێران دیتەوه مەهاباد دواي چەند مانگیک دەگەریتەوه بۆ عێراق و لەو هاتووچوونەیدا و گەرەنەوی دووبەرەکی بۆ ئێران لە سنوور بئ سەررو شوین دەکرئ مەخابن بە ئیستاشەوه هێچکەس شوینی هەلنەکرد و کەس نەیزانی چۆن ون کرا!

- ئاورپک لەسەر باسی بئ سەرشوین کردنی "عولەما": مامۆستا زهبیحی و هەژار و قزنجی سئ دوستی هەرە نزیک و خۆشەویستی یەکتەر بوون؛ هەژار دەلئ ئیمە سئ تەنگداری ئهلکساندر دوما بووین بەلام دەستی قەدەر لێیان تیک دەدا و لە چاخیکدا بەو لاوە خەتیان لەیەک جودا دەبئ و هەر یەک بەخوانوسیک دوچار دەبن و بەم جۆرە سئ تەنگدار لەیەک دوور بوون بەلام جیا لە جیاوازی بیروباوەر هەر وەک

به لام زه بیجی وهک کورپی ئەوان بوو زۆرتەر له هه ژار خزمهتی به برابم ئەحمده و دۆستهکانی کرد به لام کوا ولامی ئەو هه موو وهفاداری و دۆستایه تیبه بۆ کهس نه بوو لیکۆلینه وهی لئ بکات و ته نانهت شوینیککی هه لکا! جاریک زه بیجی له سالی ۱۹۷۵ به تاوانی ئەوهی که له بهیروت مام جه لالی دیبوو، کاتی گه رانه وهی ده ست به سه ر ده کری و ده یخه نه به ندیخانه و حوکمی نیعدامی بۆ ده رده کری به لام له لایه ن ئەو وه زیر و کار به ده سه ته کوردهانی حکومه ت. پارانه وهی و شفاعه تی بۆ ده خوازن پرزگاری ده که ن. نیستاش دیسان ئەوه ده خه مه بهر پرسیار و میشکی خوینه ری خو شه ویست ئەدی بۆ دوا ی پوو خانی به عس دوا ی ئەوه کورد تۆزیک ده سه لاتی به ده س هینا لیژنه یه ک دروست نه کرا بۆ لیکۆلینه وه له سه ر مامۆستا زه بیجی؟! ته نیا ئەوه ده زانم نیمه وهک مرو فی کورد، هه یچ کات ناوی ئەو پیاوه گه وره یه و پا که قه ت له بیрман ناچیته وه ..

سه رچاوه کان:

چیشتی مجبور، مامۆستا هه ژار.

ژیان و به سه رهاته کانی مامۆستا زه بیجی، عه لی که ریمی:

عه بدولرحمان زیجی کاریزمای ناتمام، سعید ثبوتی. زه بیجی تیکۆشه ر یان جاسوس، فه هد گه رده وانی.

همیشه وهک برا و یاری خو شه ویستی یه کتر ده میتن؛ به پیچه وانه ی ئەوانه ی که ده لین له گو قار و له پۆژنامه کان دا مه قاله یان دژی یه کتری نووسیوه به لام هه یچ کات ته نانهت یه ک دیر یه ک وشه ش دژی یه کتر له ئەو دوو بیرمه نده مه زنه له هه یچ شوینیک نه بینراوه . هه ژار ده لئ کاتیک گه رانه وه بۆ به غدا زه بیجی نه خو ش بوو، نزیکه ی مانگیک له ماله که ی خو م خزمه تم کرد ئەلیت کاتیک خو میش که وتمه ژیر چاودیری ده زگای جاسوسی به عسه وه بۆ مانگیک له ماله که ی زه بیجی خو م ده شارده وه . به هه رحال چاره نووسی زه بیجی به پیچه وانه ی قزلجی و هه ژار هه م دلته زین و هه م تاریکتره و ئەو پیاوه مه زنه هه یچ به هره یه کی له خه باتی ۴۰ سالی خۆی نه برد. خوینه ری وردبین و عاقل گه ر که میک قوول بیریکاته وه تییده گات ئەو وه فایه ی که دۆسته کانی هه ژار و قزلجی بۆ ئەوانیان بوو دۆسته کانی زه بیجی هه یچ کات بۆ ئەمیان نه بوو من هه یچ کات له وه خو م نابویرم که بارزانی ئەو سه رۆکه کاریزمایه نه بوو که هه موو کوردیک له ده وری خۆی کو بکاته و بالی به سه ر هه موودا بکیشیت به لام ئەو پیاوه تی و وه فاداریه ی که ئەو بۆ هه ژار بووی و تا دوا ین ساته کانی ژیا نی ده ستی لئ هه لنه گرت دۆسته هه ره نزیکه کانی زه بیجی بۆ ئەمیان نه بوو. ئەو پیاوه مه زنه کۆنه خه بات کار و زمانه وانه که پتر له شه ش زمانی ده زانی به ئینگلیزی و فرانسه وی و عه ره بی و نازه ری و کوردی و فارسی و هه ندیک پووسی ده یتوانی قسه بکات. ئەو پیاوه نووسه ر و پۆژنامه وانه وهک پیویست قه دریان نه گرت. له باتی ئەوه ی خانه نشینی بکه ن و قاموسه که ی بۆ چاپ بکه ن بۆ کاروباری حیزبی و به رژه وه ندی بنه ماله به کاری دینن. هه ژار ده لئ له سه ر سنوور به بارزانیم گوت من نایه م بۆ ئیران متمانه م به ساواک نیه ده چم له گوندیکی کوردستان ئەبم به مه لا و به نه ینی ده ژیم و منالانی کورد فیتری خویندن ده که م بارزانی له ولام دا ده لئ تو ده بی له گه ل من دا بمری تا دوا ین سات له گه ل ما بمانی. بر دیه وه بۆ ئیران و شه فاعه تی بۆ خواست و خانووی پی دان و له که ره ج نیشه جئ بوو، کاریشیان بۆ په یدا کرد. زۆرتیرین به ره مه کهانی له و سالانه ی ناخری ته مه نی دا چاپ کرا و ناوی بۆ همیشه زیندو و کرایه وه .

مه نووچر باشه فشار

دهس فرووش (چیرۆک به زاراوهی کوردیی گهرووسی).

. ئه مان چتی لهی نهسه نین . له پله گان هاته خوار و چهن هه ئاو پوهی وهره وه ک همیش گله و خوارده وه ، چيگه لای پياگ کوره گه دانیشت . که می تمشای کرد و وهی وت: چتی وه د دان؟

پياگ کوره گه چهن را دهسی بان خوار کرد و ده می جۆلان.

موسافره گان چوولی قه وه خانه گه شکانون و ده نه دن له ئه یوان قه وه خانه گه راسه و بق.

له ئه وه دهس جاگه گه وه دقه تی سه ری له شۆشه ی ماشینه گه ئاوردۆگه دهیشت و دچریا: آهای آقا پسر چند دسته از اون ریواساتو بیار!

کوره گه له بان پله گان باز برده خوار و وه په له دهر چی وهره و ئه وهر جاگه گه . ناله ی تورمزی راسه و بی و قیژه ی پیچریا ناو هه واگا.

قه وه چیه گه وه ئسکانه گانیه وه له جی خوهی وشگه و بی. موسافره گانیش داچه له کیانا و وهره و جاگه گه رهستن.

پياگ کوره گه ش له جی خوهی ئه لسیاگا و دهسه گانی کرد وهره و ئاسمان . جاگه پر بق له ریواس و خونی ک پشیاوگه بانیا.

ئه یوان قه وه خانه گه چوول بی. پياگ کوری پای پله گانه گه دانشتو و دهم دجۆلان و بووله بوول دکرد. کور بۆچکیگیش چهن چه پک ریواس وه دهسیه و بی و له و هال و هه واشه خول دخوارد.

هات و چین ماشینه گان بهینا بهین خه لوه تی و بی ده نی ئه وداگه دشویان. پياگ کوره گه بووله بوولی نیورپاگه وه و دیار نه ق چه دوت! کوره گه ریواسه گانی چه پکه چه پکه و وه دهقه وه دچنیاگه یان سه ر سونقی.

ماشینی له ئه وهر قه وه خانه گه و سیا کوره گه وه په له یگه وه رهست وهرده می. - ئاغا ریواس نمیخواین؟ ریواس تازه!

پياگه جوایه و نه گاگه وه . دهر ماشینه گه بهست و له پله کانه گان چيگه بان . کوره گه تهکانی وه چه پک ریواسه گه دا و وه شۆن هه ئاوه گانی گرت تا ئاخیر پله .

ئوتوو بووسی له جاگه گه پیچیا وهره و قه وه خانه گه و مسافره گان داوه زیانا و کوره گه چی وهرده م ئوتوو بووسه گه و سیا.

- خانم ریواس نمیخواین؟ ریواس. ژنه گه چه پکی لهی سه ن . چه پکیگیش دا دهس دقه ته گه یه وه . دقه ته گه که می تمشای کرد و وت:

- این چیه ؟ خورده نیه!

- آره ، گیاه کوهستانه ، خوشمزه و ترشه .

دقه ته گه ریواسه گه داگه وه . کوره گه ریواسه گان دا ژیر قولتخیا و دا بان پله کانه گان وه شۆن موسافره گانا پوهی

نه کبر نه جه فیان

کور نازار (چیروک به زاروهی کوردی گه پوسی)

شه هید بیه.

حاجی سه یشه مسه، مهردم دچریانهی حاج سه بی. پیایگی قسیه خوهش و مهردانه وار و له یکفتگی بی، دوو بوشید له دهوله مه نه گان ئاواپی. پیایگی خودا ناس ک شهک نیوهم رکه تی نه مازی یا پرووژی، پرووژگی فه وتقواق. نازار ژنی دس خونجیاگ و هورمه تدارس دقوت و کوری وهک چه پگی گول گه ورا کردو. دوان له دقوته گانی له سنه وه شقو بین و چیمه ن دقوت بچگللهی چوور ئاخر، کلاس ۵ له لای م دخونهیا. کور هگهی جوانی لهی که فتگ و بالآ بهرز وه قژ کاله هقویه وه شانازی مالیان بی. قه رار دانیاون پاییز خزمهت ئجباریه گهی وه سه ربیای، هه ر له و ئانه گاش ئرای ژن بخوازن. ئه زنه فتوم حاج سه بی ۲۰۰ هه زار تومهن ئرای ژن خواستنه گهی نیاوگه لا، دا سقر ره نینی ئرای بگری. همقشه بزهی له سه ر لیوی بی و له داشتن مال و میزان و ئه ولگ خاس خوهی، فریه هه ز دکرد. ئه مان ته شه خوس له کاری نهق و سه ر و رهختی هه مقشه ته مقس، ژنه گه یش هه ر ئاچنه و له یکه فتگ و دس راسی بی ئرای ژنه گان ئاواپی. له گجوری له دهم دهسیان بی و ئرای گشگیان دالکی دکرد...

دام ناو تیول خوهما وتم: ئای داخ گرانم، کهی؟ وت: کهیه گهی دیار نیه پهس پیره که ئاوردینه وهی. وتم: حاجی خوو ناو ئاواپی؟ وت: هه لآ بیخه وه ره. وتم: های های!! چته و؟

وت: چون زانستیمان ته نیا کوره و نازداره جاری وه براگهی و زاماگانی وتیمان. ئایه مهش هاتیمان له تهک تونا و کوخا بچیمان وهی بوشیمان. وتم: های های برا خوازید سه رمان بوپی! م هه ناو له هه ناو نیئه لگرم. مالدان کووره و نه و مه گه ر م کیم؟ ئیوهن ته واستا دوان سیانی له گه وره گان

موحسن وه په له یگه وه هات وت: ئاغا موعه لم کاکه م وتیه ئاغهی مودیر بیته مال ئیمه. وتم: موحسن گیان کاکهت نه وت چکاریگی ههس؟ وت: نه به خوا. وتم دهی خاسه تو بروو م خوهم دیام. وت: ئاغه ئجازه، دوو وهیه که و بوپی. منیش زانستم هه ز کهی له ته کما بیای وتم: باشد.

هاتیمان دهر هسار وه ره و مال کوخا. دیم له دهر هه ر مالی چهن کهس له ژن و پیایگ و سیاگن و گشگیان تمشای م کهن. دواره دلم رشیا زه مین وتم ئهی مه ردمه گه هه ر ئاچنه و بربر هیچ وهختی نه و سیاون. ته نانهت دهسیش به رزه و نیگهن هال ئه هول بکهن. هه زار جوور خه یالات دا له ناو سه رم. له مردن ئه زیز و ته سادوف و دومکرات و کوومه له و کومیته و سپا پاسداران، ئخراج و ئعزام خوهم و جبهه، مونهل کردن مه رسه و له گجوری دیات ناو سه رم... تا رویم مال کوخا هه ف پووس په رکردم.

چیمه ناو هسار کوخا هات پیریمه وه سه لام و چاکه خوهشی کردیم، وهش وه خهیر هاتن کرد. وتم: کوخا خهیره ئیشاللا؟ وت: چه زام برا؟! تارف کرد بکه فمه بهر ئت بهس ئوشید دانهی مردگ دچی ریوه. له ناو و تاغ دو نه فهر له بیچاره وه هاتون م دناسیان م ئه وانه نیناسیام چونکه م له سال ۱۳۵۶ له دانشسرا بیم و باگز ئه وهش له دههاته گان موعه لمی دکردم و جومهی دیاتمه و ناو شار گشکوره ته تیل دوات و تاوسانانیش فریه وهخت دچیم راو ماسی. ئه وقه ره ناو مهردم نه قوم دا کهسی بناسم.

دهس موشتاق دام و وه خهیر هاتن له یان کردم. موحسن چای ئاورد و خواردیمانه ی. یه کی له ممانه گان کوخا وت: نيزانم دا چ ئه نازه خوهرد ههس کور هگهی حاج سه یشه مسه له سه روازی

شہر وہر خودان بیاوردان. وتن: خواستیمان ئہی کاره گه بکه ایمان. ئه مان براگه ی وت کار، کار ناغہ ی موعه لمه. براگه م فریه خاتری خوازی ئه وه وهی بوشی دلی نیشی، وتم: مالد ئاوا بوو چته و دلی نیشی. سه کته که ی، خوازن خون تری بکه فیگه وه؟ ئہی کاره گه له م نیای و له هیچکس تریش نیای. خودا له گشگمان رحم بکه ی. خودا حافظی کردم و یه کی ئوشی خودم خستمه ناو هسار. نیمه گهل وه هار بی ئه مان هه وا و بان وهک پاییز. کزه ی سه رماگه تا ناو سوقان دوریا، ئاسمانیش وه هه ورگهل ئه نوو گرتگ. دل ئاگم دیه وشاردا. رادقونه گه ئه وکردمه وه قوران وه له ئه زان ئیواره دخوه نیا ئازا به ستمه ی، ماری وه دهور ملما چه مہرہ داو و دخواست بتاسنیگه م منیش وهک مار پیچ دخواردم بان خوهما و دیاتم و دوریام. له و ئانه گا نوتہ نستم قوران گوہ چکه به م. نیزانستم کار خاصی کردم له ته کیانا نه چیم یا نا. دزانشتمیش حتی وه حاجی نه وتین. پروژگار نیداوردا. ئه و شه وه، له و شهوانی بی، له هیچ کووره واگه نه گاشتم. ته نیایی رهنجانوگه م. یه ی سه ر وتم وه موتور بچمه بیجار ئه مان بنزین نه گاشتم، بنزین کووپی بی و موتورہ گه ی م یاماہای ۲۵۰ ترهیل، وهک لوله ی ئفتاوه بنزین قوت دگا. همقشه گازیل دگام ئاموتہ ی بنزینہ گه گا. م هه موشه تا بان جاگه ئسفالتہ گه و موتور دوریام. موتورہ گه دنیام مال کا ر هعوف که له قهوا سورخ دانشت. له وه لا جاگه ئه سفالتہ گه ش وه ماشین ریه یا مینی بووس دوریام. چون دیر وهخت بی دزانشتم مینی بووس نیه و که سی له و وهخته گا م سوار نیکه ی. ئه گه ر پروژ باتا له قهراغ جاگه بووسیام شو فره گان هه موشه دزانشتم موئه لمم سوارم دکردن. ئه و شه وه که سیگیش نات لام و خوه میش شه رم داشتم بچم مال که سی. دههاته گه بهس ئوشید خوهل مردگ رشانقونه بانیا. ئه و شه وه وه به گبه ختی دامه سر. به بیان سانت ۶ خه وه ره و بیم. له بالاخانه گه تمشای ناو ئاواپی کردم. په ز دهرکردون و وه شیوه نا، دبارانن و دباقانن. مہر دمیش له دهیشت بین. حاجیش وه ر هخت ته موسیگه وه هاتو دهیشت سورانیه گه ی دهور مه چکی له چه رمگی

دورشیاگه وه. وه ره و پیری شوانه گه روهی دا حتی وهی بوشی. شوان کرده ی فیکه فیک و برپر...، پخخ... دهرچیگا و خوهی کرده گیژده وه. حاجی ئه لچه خیاگه وه وه ره و دهر هسار مال کا شاوان روهی دو س نه فہر له ودا بین وانہش هه تا زانشتن وه ره و پیری ئه وانہ گا چی، هه ر کامیان وه سوچیگا خوهیان گوم کردن. گلہ و خوارده وه شوونی تر. بلا ته شبی مہر دمہ گه سوولہ و دکردن و دگہرچیان. حاجی وهک ئاواره ناو ئاواپی ماو. له و ئانه گا نیزانم لای خوهی وه چه گه مان دورد. م وه خودم وتم به نه ی خودا وهک دقہ که ی م وهی هاتیه هه زار فکر و خه یال دهی له ناو سه ری. و له لای خوهی و ئوشی مہر دمہ گه ئرا وه وجوور که ن؟ بزانی که سی قسیه به ستنیه دهمه وه!! بزانی که سی له پشت سه رم خوسپ کردیه!! ساعت ۸ چیمه مہر دہسه. زاروه گان به رپا به رجا دان و گشتیان بیدہ ن بین وهک جارن نه ون. له په نجره سه ر دکیشام دهیشت. جا وه جاری دہرس له یان دپرسیام. جوام دگانه وه. دواره کلاس دشلوقیا ئاغا م بوشمہ ی، م بوشمہ ی؟ راسیہ تی ئانی جواوہ و دگان نیزانستم دورس جواوہ داین یا نا. چون خوه میش له هووشم دچیا چه پرسیم. دانہ یک له زاروه گان پرسى ئاغا شه هید یانی چه؟ چه وم که فته چیمہ ن دل م ژان کرد، کالیام وهیا و وتم: لال دويد يا نا؟ زاروو بی گیریه و. کلاسہ گه بی دہنہ و بی. وه جورى قارہ قور ناو زگ زاروه گان دیات گوہ چکه ما. ئایه مہش ئه و پروژہ له هووشه و نه وردیمه وه گاجار وه خودم ئوشم ئاخه ئرا چیمه گز زاروو زوان به سته گا. باوک و دالک زاروه گان ئه وقہ ره له م هورمہ ت نیاون ک م هیچ وهخت نه توه نستوم بکالم وه زاروو یگا، وه خاتر دہرس یا ئه دہب.. زہن ناو هسار بی. زاروه گان خستمه ناو هسار بی دیوار مہر دہسه. ئت نه چیمان کلاس هاش هه وال ساعت نوه بی دهن قوران له دقروہ دیات چه و خشانم بان جاگه چه ن دانہ ی ماشین تویوتای جف دفرنسیال ک ماشین نواین گه گه په رچہ م ئیران و به له نگوی له بانى بی و له دقوی خوهیان خوهل چه رمگی وهک مژ دیشتنه جی. هه رچی نیزگه و دیاتن دهن قورانہ گه زیانگتره و دوات. هورده

گشتی درووه و هلا درووه وه خودا هیچی نیه هر نایهس وه خودا هر نایهس و خوهل دکرده سهر و مل خوهیا و دوت گوم بوون له وهر چهوم . یهک تر دوت: حاجی کفر مه که له خوا قه هر یای پهس وه عدهی به هشتیان و حوریگه ل و راحه تی نهو دنیا درووه؟! نا به خوا درو نیه نه رخهین بوو!!! حاجی وت: دهمت بیوهسه و لال بوو دس برد ژیر شاله گهی چه ره ی پؤل دهر کرد وت نایه نرای ژن خواستنی کنار نیاگم فره ی دا ناسمان وت: نه یانه و نهو په ری قه حبه گه له گشتی نرای خوتان م کورپ خوهم خوازم و کورپ خوهم خوازم براگهی و چه ن دانه یک له ریچه رمگگه ل ناوایی دهسی گرتون و ماچی دکردن و دلداری دگان، له گووشه ی تر دو کس له نه هل ناوایی داشتن نونی و وهره نی سهر دوریان و زارپوه گانیس له ودا کووه و بون. حاجی دس دریژو کرد وهره ماشینه گان و وت: ناها کورم سهر بکه ناوه ژن نراد خواستیم سهر بکه نه نوهر و سدیق دهف ژهن نرادان، کا فه ته مه گهر سور کورم نیه؟ نرا دهوله گهد بی ده نه؟ کا فه ته تا نه یه نه ژنه فت ده نه ی دهول وه چه مه ری بهرزه و کرد و منیش ته مام مق به گهنم سن سنه و بق و تا نهو پروژه چه مه ری وه نهو سووزوه وه نه ژنه فتوم و نه نو مه جالم بری و نایمه مه گیره که ی بگیره!!! ده ن دهف و چه مه ری و دمژین دیچریا ناو یه کا. نه ودا بقوگه سه حرای مه حشر و شیوه ن و پرووو. نازارخانم ک تازه نایقه و بق هه ره شه له کورگه ل ناوایی کرد وت: نای بیقیره تگه ل نای بیقیره تگه ل بزانه شه ره فتان ههس نه ی بیشره فه گه له بوه سنه وای شوق. م ک نوته نم، خودااا کورم کوشنگن، کورناردارم کوشنگن دگا له سینگ خوهی و دوت کور نازار کوشنگن، مه گهر کوورن، نون، بهبه نایچه و هامسای که ن؟ نایچه و برای و ره فیقی که ن؟ خودا بکوشیگه دان!! بی قیره تن نه گهر نه ی جاشه گانه له یدا بمینن. مه گهر نوشم به نه یانه وای شوق بیقیره تگه ل. ده ن دالک پوله مردگ و گیرستن جماعت و چه مری دیچریا ناو یه کا ، واگهش نه لکرده یا و خوهل دکرد سهر جماعه تا. هورده هورده ودهش داگرته ی و مه ردمه گه و ناوایی نشتنه له خهرگ...

هورده چیمه وهره مال حاجی له دورد و سیام و خوهم دامه سوچ دیوار یگه وه و نه چیمه وهره وه. چه و گل دام دیم مه ردمیش یه کی له بانمال و یه کی له پشت ته راکتور و یه کی له دالده ی دیوار و پشت په رده ی په نجره خوهیان شاردینه وه و خوهیان نیشان نیگه ن. حاجیش هاتو دهیشت، سرنج دگا که سی بونی و قسیه ی له ی بیرسی. نه مان هیچکه س خوهی نیگا قه ره یا. ماشینه گان هاتن دهره سار مال حاجی. مه ردمیش هورده هورده وه قه گه مگه ل ریز وه ک زارپویگ تازه پا گرتو وهره نه ودا دچیان. ههر ک ماشینه گان وسیان، شاخان دقه ته گانی بهرزه و بی و زامگان نیوه تیان کردون وته مام روماتیان و چن خونالی کردون. نيزانم حاجی نهو نا نا چه دیاته ناو سهریا نه مان دقنستم وه ک جارن نیه بالای بقوچکه و بق. نت نهو هیبه ت و جوانیه تیه له ی نه ماق. وه ک که وتر گیژی وهره مال دوریا و دواره گله و دخوارد. من و مه ردمه گهش جوری دوریایمان وهره که دقه ته گان زوتر بچن رای باوک و دالکیان، نابزان چه وه سهریا نا هاتیه. دقه ته گان و مه مووگه یان خوهل دکردنه سهر و هاتن خوهیان خستن باوش نازار خاتوون. نازار ک پروژی شیرهن ناوایی بی له باوش دقه ته گهی دمینست زارپو نه خوهشی ک له وهر یه ره قان رهن پروماتی زهرده و بیه. باوک خوهل دکرده سهر و سهر وه سه گه ی که فته بان زه مین دشاخان و خودا و تمام و په یغه ممر کفر دکرد. یه کی له مه لاگان ک له بیچاره وه هاتو چی وهرده م دالکه گه وت: مادر جان تبریک میگم ! له ی نا نا نازار هه لمه ت نرای ناورد و مشتی دا ناو سینگی و شقی رای په رکرد وت: نای، نای جاش بی شرف... نانی نازار داله کاورا سه گ مال حاجی له مه لا و مه ردم وهره لا بی قه پای مه لا گرته ده مه و ، مه لاش که فته بان زه مین و دس پا دوه شان. ههر که سی وه لایگا دهر چین. سه گگه ل تریش هاتن نه ودا بی ته پله تووز و گه فه گه ف و شهر سه گ. مه ردم سه گه گان جگاوه کردن و نه ودا سهر سامان دان. فه رمانده ی سپاه پاسداران حاجی دلداری دگا و دوت: نه وه نلان له لای جه دی تمام هوسه ینه و... حاجی وه گیرستن و وت: وه لالا

(فۆلكلۆر)

نهقل مهرد و نامهرد

(چیرۆک به زاراوهی کوردیی گهرووسی).

له کتییی "کالی بهی" نووسینی رهووف موحه ممه دپوور وهرگیراوه و جه عفر سریش ئابادی له سوورانییه وه کردوو یه تی به گهرووسی.

ورسگی چه ؟ ئت لهیه ولا خومان ره فقیمان نیکری ؛ تو له ولاره بچوو و م له یلاوه . نامهرد سوار ماینه گهی دوو و ئەلی ئەز تو مه دد .

مهردیشه شهکته و میهنگ و ورسگ وه لایگا که فیه ری و دوری . دوری و دوری تا دهمه و خوه نیشن ، دگهیه مه غاری . سهر کهیه مه غاره گهگا و دا دچیه ناو ، له شه که تیا خه و لهی که فی .

سائتیگ و دوان خه فی و نیخه فی ک وه زرمه زرم پایگ له خه و داچه له کی . تمشا کهی چه ورچ زله کهی لارکه لارک وهره و مه غاره گه دیای . ئازانهی دچی وه بیده ئی خوهی له پشت کوچکی شاریگه وه . چکی وهی چی چه گورگیگ و رقیگ و په له نیگیش دیانه ناو و دس که نه قسیه کردن .

مامه رۆ؛ رۆ کهی له ورچ و ئۆشی چهس برا له وهر چهوم په شیو دیاید . ئۆشی وهلا ههرچی ههواگه ئەلمژم بوو بنیاگم دیایه لۆتما ؛ گهنج باشیگم ههس ؛ زاتم چی له چنم دهرچی . مامه رۆ کهیه جواوه و ئۆشی کورپه برا لهی بیاوانه بنیاگم چه کهی له خوه دوه خوه دلخوه کردیید . لهی قسیه گانه واز بیارن ؛ بۆشن بزائم ئمروو چه بیه و چه کردگن؟

په له ن دس کهیه قسیه کردن و ئۆشی ؛ راسی ، چاو که فتهیه دۆت پادشا نه خوه شه و هیچ هه کیمی پهی وه دهردی نیوهی ؛ ههر هه کیمیگیشه بیای بان سه ری و دهرمانی نه کهی

پیاگی دوو وه ناو مهرد . مهرد وه راسی ؛ کهلبگیر ، مهردم دار ، ره شیگ ؛ دا ئیواره ههرچی دراری که یگهیه ناو دس ئیه که و ئەوه که ، دهسی وه قهوم و کهس و کار و گشکه وه دوو . ههرکه لهی بقوومی ، ئەوه جهی وه پۆل بوو ، ئەوه جهی وه گهل بوو دهر مال مهرد کوتی .

تا چه رخ چه پ چنه و گهردی ک مهرد ؛ کهم دس که فی و دامینی . دس له ههرکه ئەوه کهی دس دنیه ره نیه وه ؛ ته نانهت ئەوانه ک چه نی مهرد وه له وه وه دهمیانه وه بۆ .

مهرد لهی هه مکه نانه جیمیه دلی پر دوو . چکی نانه ره قه کهیه ناو جانتایگ و مه شکو لهی دوو خهیه شان و دهیشت گریه وهر .

دورپی و دورپی تا تۆشی له کاورای دیای ؛ خوهش و توش و خوهش ته وازه کهن و تۆشی م ناوم مهرده و دچمه فلانه جیه ؛ تو کیید؟ تۆشی م نامهردم و ئەزقه زامنیسه ههر وهره و ئەوره دچم .

دوانه که فنه ری و دورپ تا دووه نیمه پروو و له سای داری دانیشنه نان خواردن . نامهرد تۆشی ههلا له تووشگه گهی تو خوهیمان ؛ ههر چاغی کووتایی هات جا ئه گهی م ئەوه کهیم . ژهمیگ و دوان و سیان تا له تووشگه گهی مهرد نیمینی و دواره دووه و هخت نیمه پروو ژه خواردن . نامهرد تۆشی دانان و دووه گه د بیاره واسمانه و برد له ورسگی ؛ مهرد تۆشی وهلا چتیگم نه مایه برا ؛ جا نووهی تفاقه گهی تونه .

نامهردیش تۆشی تازه نان چه و برایی چه و

دۆهتهگهیش پژمه‌ی که‌ی و ئه‌لسی دینیشیه قنه‌و

. پادشایش میهره‌ی دۆهتهگه‌ی ئرای مه‌رد وری و هه‌فت شه‌و هه‌ف رووژ کوتن و سه‌ما که‌ن . دۆای به‌ینگیش شا که‌فی مری و وه‌قه‌ره‌ی ئیه‌وه‌ک کوپی نیوو وه‌سیه‌ت نه‌سیه‌ت که‌ی مه‌رد بووه پادشا.

سه‌اله‌ها وه‌ خوهره‌ی و خوهره‌می له‌ پادشایی مه‌رد داوری و رووژیک وه‌ ئه‌لکه‌فت ؛ دواره ئاوکه‌ی نامه‌رد دیای .

یه‌کتی ناسن و نامه‌رد قه‌سه‌می ده‌ی ئۆشی تو چه‌ کردید بیده پادشا. مه‌ردیشه ئۆشی وه‌للا هال و هه‌کایه‌ت ئا له‌ی جوور و ئا له‌ی دوخت و ئا له‌ی ته‌ور.

ئه‌ی دۆاپووژهو نامه‌ردیشه گونه‌له‌کوت که‌ی و دچیه ناو مه‌غارگه‌ خوهره‌ی شاریکه‌و . ده‌مه‌و ئیواره گیانه‌وه‌ره‌گان دیانه‌وه‌ و دواره مامه‌ ورچ ئۆشی برا ئه‌و را وتم بوو بنیاگم دیای چه‌فته‌شیریم گرتنه‌وه‌ دا کاورا گه‌نج و خه‌زانه و مه‌زانه و گشتی برد ؛ ئه‌مان ئه‌ی راوه‌ ئت نیلم ؛ گشتیان وه‌یه‌که‌وه‌ ئه‌لسن غاره‌گه‌ گه‌ردن و نامه‌رد په‌یا که‌ن و . . . . .

شا ده‌یله‌ ملی په‌رنی .

گورگیش دیایه قسیه و ئۆشی ئاله‌ی خواره په‌نه‌ په‌زی بی جاروه‌جاری بزنه پیری - چتی له‌ی دگرتم و دخواردم ؛ یه‌مه‌ به‌ینگیه‌ شوانه‌گه‌ چیه‌ سه‌گ سیه‌ی زله‌که‌ی ئاوردییه‌ وه‌ هه‌یچ خوا و په‌یغه‌مه‌ری نۆته‌نم توخن دانه‌یگی بکه‌فم .

مامه‌ رق ئۆشی جا ئه‌ژنه‌ون له‌ م ؛ هه‌رکه‌ مه‌غز ئه‌و سه‌گه‌ سیه‌گه‌ دراری بوکولنی و بووه‌ی بگریه‌ دهر لۆت ئه‌و دۆهته‌گه‌گا ؛ پژمه‌ی که‌ی و دیایه‌ سه‌ر خوهری .

کول و کووتا ، دۆای چاوپاو و قسیه‌ی فریه‌یگ ، هه‌رکایم و له‌ سوچی کیشنه‌ سه‌را و خه‌فن ؛ به‌یانیش ئه‌لسنا و یه‌که‌ یه‌که‌ له‌ مه‌غار دگه‌رچه‌ ده‌یشت .

هه‌رک ئه‌وانه‌ دوپن ؛ مه‌رد ئه‌لسی و له‌ نوا گه‌نجه‌گه‌ دراری و وه‌ره‌و لای شوانه‌گه‌ که‌فیه‌ ری . له‌ دۆره‌وه‌ چه‌وی که‌فیه‌ سه‌گه‌گه‌ و له‌ دلیه‌وه‌ ئۆشی به‌س راسه . دیایه‌ لای کاورای شوان و ئۆشی برا ئای گه‌ماله‌گه‌ده‌ نیفروشید ؛ ئۆشی نه‌ برا خوازید له‌ی بیاوانه‌ بکه‌یده‌مه‌ په‌ن گورگه‌وه‌ . نامه‌رد کیسه‌ی ئه‌شره‌فی وه‌ی ده‌ی و شوان که‌فیه‌ ته‌ما. ئمجا گه‌ماله‌گه‌ تووپنی ؛ مه‌غزه‌گه‌ی دراری کولنی و دنیگه‌یه‌ ناو ده‌زمالیگ و شه‌هر بووسه‌ هاتم .

دوپی و دوپی تا دگه‌یه‌ شه‌هر و له‌ مه‌ردم شوون مال شا گری . مه‌ردم ئۆشن کارد چه‌س وه‌ شاوه‌؟ ئۆشی پچسکم ، هه‌کیم ؛ هاتگم دۆهت پادشا خوهره‌شه‌و بکه‌م . ئۆشن برا گیاند ئه‌لگه‌ره‌ و دهرچوو ؛ دایه‌مه‌ سه‌د وه‌ک تون و له‌ تو بانتر هاتیه‌ و سه‌ری نیایه‌ بانی. ئۆشی نا ، ئیوه‌ کاردان نه‌و ، بۆشن بزانه‌ قه‌لا و باره‌گای پاشایی له‌ کووره‌وه‌س؟

دچیه‌ دهر قه‌لا و دهر کوتی و ئۆشی هاتگم دۆهت پادشا خوهره‌شه‌و بکه‌م .

خولاسه‌ سه‌ردان نه‌یارمه‌ ئیش ؛ پادشا قه‌رار و مه‌گار وه‌ری دنی و ئۆشی نه‌توه‌نید کوشمه‌د . مه‌ردیشه‌ ئۆشی باشد ئه‌مان ته‌وای من و دۆهته‌گه‌ له‌ وتاگیگ ته‌نیا بوویمان . وه‌وجوره‌ که‌ن و مه‌رد مه‌غزه‌گه‌ دگریه‌ دهر لۆت دۆتا ،

زهرا گوول چيني

دهسل خودا.. (جیروک به زاراوهی لهکی)

بيته ئيسکه نه پامی دوم ئاورديهسه ور. می گرد ناشته نام مدبهقه دريژه سهرم ناوا. فره زلهم چی. گشت جای تهریک بی، چراقيژی سوزیاو، نه قره گریفه کردم که نمه زانی داگیان. باوهم دی نه رام پووفهک و لهواشک نمه سینئ، مووشئ: "گستی پوله سووسه ن بگر! بله م نهوه مووشئ: "پوله کهم باجمه قوولهک تا کوو بوو". سووسه ن خواهشه توک می نهیری هر خواهشیه نازهنیه مای، تو فره تره سووسه ن دووس درم کاشکای خودا فه دهسل، تو نمه ورده لا وژی. می فه مال باوهم بگر ریه تیکم، فه سهر سفره مووشئ: "بچوو نه خوادانه بار! بچوو نان بار! بچو ئاو بار!" دی شهکته بیمه خواهشم نمای بجمه پا مال، خواهشمه مای هره ئیره فه لا تو بمینم تا هرو هر فه گهردت قسه بکه م. هانی خودا تو کلا کرده لا می، تا سووسه ن فه ئی ماله بچو فه باوهم می به وریه پارک شهول نه رام پاچا بوخوهنی... شه ممه وه رژی که به چه مه را مه درسه مامه نه را لات داکه خاسه که م. خودافز! بیلا یه ماچی تر به که م. مه نه خهرت. خودافز. گشت گیانمه مهرکی. کلکه لم گیان نهیرن دهر به ن. ئیسکه مای مووشئ: "خاکه نام سهرت! هم چیه قه ورستان؟ میتی زنییا به کی؟ نه مه رده؛ مه رده شورور بووریت. با ووه نام! بیتسه مووشه. "موهم نییه مردی شورور وژی به وری فه گهرد دتی. دهر کی مه م، باوهم در وازه مه که، سیر نام چه مه لمه مه کی مووشئ: "باوه نام! هم چیه قه ورسان؟ قه لا وژت نهوتی فه ئی شهس قارانمه مه چی زووقه مه خوهی؟ فره زلهم چی.. فه تم نه کی گیچه لی بیه". لدم فره گریفه میتی. نه قره خووشمه گره بکه م. فه شانیا میمه رقی و مه چمه نام. دهریانه مه وسئ و مووشئ: "په روانه باو!" گلا مارم سهرمه ماجمه خوار، دهسل که لنگیه مه گرم و گریفه مه مه گری و باوشه میه رنم وسیر گریفه مه کم، ئاسمانیژ نه رام گریفه مه کی، فه گوش باوه مه مووشم: "مه کووشم دت خاسئ نه رات بووم". باوه میژه ماوه گره..

دلمه نه را کلکه ل پامه مه سووزی، سوورا بینه بگر دره ناگره مه گری، کاشکای چه تری فه گرد وژمه ماوردم! دی هانه نمه فیسیم. ئیسکیژه نهیب نهیری چی فه ریه نه مه نیه که می تر بجم و ههتا سه د بشمارم په سیمه، نافه رین دوتی خاس ئیسکه "سووسه ن" ههر دری مه نیی منه مه کی دوواره می باجمه به ند. سه لام، چه نی گه لا رشیا سه سهرت! ئیسکه گشتیانه سهرته میمه لا ههتا هه ناسئ بکیشی. دا! حالت خاسه؟ بی ماچی بیه می! هه نی سهرمه مه نمه سهر شانت بگر ههر چی زام درم ساپیژه ماون. لدم فره گریابه ههر پووژ ههر پووژ فیر ته مه که م، کاشکای بیاتته تا بوینی ههره سووسن فه بنمه مووشئ: بچوو فیرته نازهنین بوو! چی فه سهرزه مین هیز نی بیه ده م؛ نه سکه مه زانم چه فه بنت بکه م. "گووشه قه سلی نمه م نه ر بیاتته سهریه مه کردی چی خه فه تی مه کیشم. چنه ئاسمان پر فه ئاساری دووست درم، ههر شه و فه پشت درفه چه فه گهر دیان قسه مه کم تا بان بووشنه بنت، باوهم فره فره بیه سئ پیسی دی ههر خووشه می نمای. نه ژ فه ختی نازهنین هاتیه سه دی ههر سره ژ می دی نه مگری، ههر گزگن پوله میه سووسه ن تا نه را وژی پرتال بسینئ. نه را نازهنین که ووه مه سینه، نه پووژه داشت که ووه مایه نازهنین، تا چیه نام ئاشبه زخانه ئاوه پای بارئ، چیمه لا نازهنین فه تم: "نازه نین خویشکه خاسه که م کوتی که ووه میه می؟ بووخوه م. گونا درم تو هه رندان نهیری یه گشت بووخوه ی. خه فه ماوی". ههر سه یرم کرد و کوتی که ووه هیز دام بنمه ده مم دیم سووسه ن هات فت: "چه مه که ی؟ مهر بیتسه ئایل؟" که ووه مه شتم که ترا ههتا هاتم هیزه ده م پای نیا سهر ده سم، می فه نه یاکه ده سم نه میمه رنی هیزه دام زوو ناشتمی ده م و قورتیرا دام. گیسه لم کیشیاوا فت: "دتی له من! خاس نیه دت هانه بووه". فت مه بنی: "فه تو چه می که ووه بووخوه م. پوول باوهمه، چنه تونو دت لم قه ووت بووخوتین می نه خوه م. نه را ماو!". فت: "فره پوودارا

سہمیرا زہمانی موفہرد

تریفہ (جیروک بہ زاراوہی لہکی).

پمہ گولہ قہ بیین رپسییتیا ، کووفہ دہنگ کلہ شینکوفہ
 باوہی قہ خاصہ مہشناسیائی . بوو داری گولہ ئووتاقہ
 گرتیرا، نومکووکہ داخ بیٹی و نوم دل تہزی ، خون پئی
 گرتیرا.
 نہ قیرہ مہہتی ہہنی مہچیانہر کوئی باوہی گولہ
 مایشتیہرقی کہمہر کوئی، مہوت:
 پیا باس دہس قہ تیر بوو.
 نہسکہ عاموزاکہی مہوتیہ باوہ:
 تاتہ ، تفہنگت ہر سہر جیازی "تریفہ" بیہ من؟
 باوہ قہ بوورا سہیرہ مہکرد و مہوت:
 تو ہر بیلابینم ئی ئافرہتہ قانیہ ماو.
 عاموزا مہوت:
 نافہ برونہ قانی بین و نہوین نہیری .
 باوہ قہ دہنگ کرتیکا مہوت:
 دام کیوانوو بی، ناگا نیاشتئی گئی نافہ دت تازہ پیا بی
 من ہرا کور سوئل بوور کردی برا کہلنگم برپیتی .
 عاموزا قہ تیزا مہوت:
 دتہ تیژنیاہ، کلہ شینکوفہ مہمی تو گئی قجاخت کوورہ،
 ہہماری کلہ شینکوفتیژئی مہشتہ میراتی .

باوہ خوہشی توک برارزائی نیاشتئی، یہ گئی مہشنہفتی ئی
 دہرؤنا ناگرہ مہگرت .
 ناگرہ مہگرت ہہر چو قہختی تریفہن ہر پہر کہنی
 سہرتہزن دیا .
 نہ بووژیژہ ناگرگرتو .
 قتیوہ بیین نافہ برونہ عاموزاسی، قتیو دت بی برائیکہ
 و قجاخ باوہی بیہسیہ برارزائی، قتیوتی ہر قہ نیان
 قہ گہرد بچوتیہرا ہہر شہری پیا مہکہنی .
 باوہر کردوتی ہہنی قتیوہ بیین دل بہستیہ سہر چہمہل .
 ہہنی قتیوہ بیین:
 "بوو تا قہ نیان بچیمہرا شہر، وژمون بومہ سالدار
 وژمان" .
 ہہنی قہ شہریز بی مانگ دہرقہ دہرین کیشاوی و ئی
 مال نہ مالان کردو .
 ہہنی یاورہکانی قتیوہ بیین می بچوہ منی ئوتاقی،
 بنیشی ہر سا دیوار مہچدہ تا بایا، ہہنی تا شہوہکی
 چہمہ پئی بی و نہہتوا . ہہنی تا یاورہ منی کردو . ہہنی
 کہتوہ پئی قیری ئابادی، قیتری باوان، قس، تینی،
 نابلی، رپسو تا پہر کہنی سہر تہزن .

سیانوش مهرو

فولکور کودکانه خله که وزهگ (کرمانجی)
خراسان شمالی.

خله که وزهگ (xala kawazağ)

روزی از روزها خله که وزهگ که پیراهن قرمز
خال خالی خود را پوشیده بود از خانه بیرون شد .
او به قصد پیدا کردن شوهری مهربان عازم سفر شد
. او رفت و رفت و رفت تا به در خانه‌ی یک زنبور
رسید. زنبور که از دور خله را دیده بود نه با یک دل
بلکه با صد دل عاشق خله شد پیش رفت و گفت:
سلام:

خله که وزهگ این ور وزهگ آن ور وزهگ، کجا
میری؟

خله که وزهگ جواب داد:

میرم تا که شو کنم شوهر کنم نون گندم بخورم
منت مردم نکشم..!

(ور war=طرف | وزهگ vezzağ=به سرعت خود
را پنهان کردن). زنبور بزرگ سرخ رنگ گفت: زن
من میشی؟ خاله جواب داد. با جی مرا می زنی؟
زنبور گفت: با نیشم تو را می زنم. خاله جواب داد نه
من از نیش تو می ترسم، نه.. و به راهش ادامه داد
تا رسید به در خانه‌ی یک جوجه تیغی و چون به
تیغ‌های او نگاه کرد بی‌اراده از آن جا فرار کرد و هر
چه جوجه تیغی فریاد کرد و او را به خانه دعوت
کرد مؤثر واقع نشد و خاله گفت: من از تیغ‌های تو
می ترسم و به راه خود ادامه داد. چند روز همچنان
می گشت و به مراد و مقصود خود نرسید تا این
که روزی از در خانه‌ی آقا موشه می گذشت که
ناگاه، موشه از خانه‌ی خود بیرون شد و به خانم
خله که وزهگ سلام کرد و گفت: بوی عطر و گلاب
لباس‌هایت مرا از اندرونی به بیرون کشید، ببینم
کجا میری؟ خاله همان جواب بالا را داد. موش
گفت: آیا زن من میشی؟ خاله گفت: با چه چیز مرا
می زنی؟ موشه گفت: اولاً تو را نمی زنم و اگر روزی
برسد که بی عقلی کنم و بخوام تو را بزخم حتما به

دور دمم مقداری پنبه می پیچم و با آن یواش تو را
می زنم. خاله قبول کرد و زن آقا موشه شد. موشه
برای جشن عروسی خود و خاله احتیاج به مقداری
برنج داشت و شنیده بود که پسر پادشاه، هفت
شبانه روز عروسی گرفته است و از عبدالله بخشی
قلعه خانی نیز دعوت کرده تا ساز و آواز و غذاهای
رنگارنگ از مهمانان خود پذیرایی کند. پس انبان
خود را به پشت انداخت و عازم قصر پادشاه شد
و به خاله گفت: تا من برمی گردم و برنج عروسی
را می آورم تو هم به خانه سروسامانی بده و خانه
را برای عروسی آماده کن. پس آقا موشه راه قصر
پادشاه را پیش گرفت و خاله مشغول رفت و روب
و سروسامان دادن به خانه شد. در آن وقت که
موشه مشغول جمع کردن برنج‌ها بود خاله در خانه
بود و برای آوردن آب به کنار رودخانه رفته بود تا
کوزه‌اش را پر آب کند اما از قضای بد پایش سر
خورد و با پشت به داخل گودالی افتاد که از جای
سم گاوها ایجاد شده بود و هر چه سعی کرد که
بیرون بیاید نتوانست. به فکر چاره افتاد و با خود
گفت: بهتر است که از آقا موشه کمک بگیرم پس
رو کرد به افرادی که برای عروسی پسر پادشاه از
آن جا می گذشتند و گفت:

ا- لئی لئی لئی سیاری سر و با

a lē lē lē sīyārē sar wa bā

پایشل پایشلی ته تیژه گا

Pāshell Pišellē ta teḗže gā

تو گه تری داوتی لاوی شا

to ḡe tarī dāwtē lāwī šā

و آقا مشگونگ را به وی

wa āqā mešḡūnaḡ rā bewē

هوان له پشتونگ را بوئ

hawān la peštūnaḡ rā bewē

ژنی ته شا ژنی ته

ženě ta šā ženě ta

کټیه شونی چمی گئی

katya šüně čommě gē

شعر در بحر رجز مخبون محذوف سروده شده و دارای سه مفتعلن است.

آئی: a lě آهای، حرف تنبیه.

لی: lě آهای، حرف تنبیه.

لی: lě آهای، حرف تنبیه.

سیاره: siyāra سواره، اسم.

سر: sar سر، اسم.

وه: wa دارای، پیشوند.

با: bā باد، غرور، اسم.

پایشل: pašell دامن از طرف جلو، اسم.

پیشل: pišell دامن از طرف عقب، اسم.

تیره: teže لُب ریز، صفت.

گا: gā گاه، اسم.

تو: to تو، ضمیر.

گه: gē که، حرف ربط.

تري: tarri می‌روی، فعل مضارع.

داوت: dāwat دعوت، جشن عروسی، اسم

دخیل.

لاو: lāw پسر، اسم

شا: šā شاه، اسم

وه: wa به، حرف اضافه

آقا: āqā آقا، اسم، شاخص

مشگونگ: mešgūnağ موش کوچک دوست

داشتتی،

را: rā را، حرف اضافه

بوئ = بوئژ bewēž: بگو، فعل امر

هوان: hawān انبان، کیسه، اسم

له: la بر، حرف اضافه

پشتونگ: peštūnağ پشت، درحال کول

گرفتن، اسم مصغر

را: rā را، حرف اضافه

بوئ = بوئژ bewēž: بگو، فعل امر

ژنی: ženě زن..، اسم

ته: ta تو، ضمیر

شا: šā شاه، اسم

ژنی: ženě زن..، اسم

ته: ta تو، ضمیر

کټیه: katiya افتاده، فعل ماضی

شونی: šüně جای..، اسم

چمی: cemmě سَم، اسم

گئی: gē گاو، گاو

آهان (تأکید زیاد) ای سواره‌ی مغرور پر باد هوا، تو

که به عروسی پسر پادشاه می‌روی. به آقا مشگونگ

بگو به آن موشی که انبان به پشت دارد بگو که زن

تو شاه زن تو به گودال جای سَم گاوها افتاده است.

اگر این خبر را به گوش آقا مشگونگ نرسانید و

فراموش کنید بروید که زین اسب به پشت شما

بچسبید، مهمانان پادشاه که می‌رسیدند و پیام خاله

را فراموش کرده بودند پشتشان به زین می‌چسبید

و زین اسب همراه صاحبش از پشت اسب جدا

می‌شد. این منظره باعث خنده‌ی پادشاه و دیگران

می‌شد و همه متعجب بودند که چرا چنین اتفاقی

می‌افتد. ناگاه یکی از مهمانان به یادش آمد که

صدایی بسیار ضعیف به گوشش رسیده بود و با

صدای بلند این خبر و ماجرا را برای پادشاه تعریف

کرد و به مجرد این که صدا به گوش آقا موشه

رسید همه‌ی زین‌ها از پشت سواران جدا گردید.

آقاموشه که انبان خود را پر کرده بود از برنج و

گوشت و میوه‌های رنگارنگ بلافاصله به راه افتاد و

به خانه رسید و از خانه با شتاب به سوی رودخانه

رفت و به خاله گفت: دستت را بده تا تو را از این

گودال بیرون کنم. خاله گفت: نه من این طور

بیرون نمی‌آیم. تو باید بروی و یک نردبان طلا

برایم بیاوری تا من با آن از این گودال بیرون بیایم.

آقا موشه همچنان که می‌گشت و در حال تفکر بود

که نردبان طلا از کجا پیدا کند. باخدای خود راز و

نیاز می‌کرد که تازه به سروسامانی رسیده است و از

خدا می‌خواست که مشککش راحل کند که ناگهان

از دور یک چیز طلایی برق زد با خود گفت: خدایا

شکر ودوان دوان رفت تا ببیند که چیست. رفت و

نا! نا! از ژه نیسی ته ده ترسیم. وا گوټ و وه ری کټ.

nā nā az ža niši ta ḏa tersem. vā gowt-o-wa rē kat

گیم چو و پر چو، گیشته ژوژي یه گئی. وختی گئی سیخی ده ژوژي یی دی

gēm cū-o-per cū gišta žūži ya gē waxtē gē sixē ḏa žūži yē di

! ژه ترسان، ژه وی هندئ روی. هرچه ژوژي یی گوټ گئی بسکن تا توه

za tersān za wi handē ravvi har ce žūži yē gowt gē bessaken tā tava

ته گپ وی گیم. خله، نه سکنی و چو.

ta gaḏ wē gēm xala nassakeni-o-cū

چند رویان هاگا سر گزدان ده چو و ده چو تا ژه درئ خانی یی آغا

cand rūyān hāggā sar gezdān ḏa cū -o-ḏa cū tā ža ḏarē xāniyē āyā

مشگونگی رت وو. آغا مشگونگ ژه کونی خوه و رکټ و له خله

mešgūnağē rat wū āyā mešgūnağ ža konē xowa varkat wa la xala

سلام گر! گوټ: بینئ عطر و گلاوی کونی تره یی ته از ژه

wa la xala salām gēr gowt: binē atr-o-golāwē konē taza yē ta az ža

مال ویرخستم. بوی: تری کو (ك)؟

māll vērxestem. bowē tarri ko?

خله او جواوی گئی دا وو میشه زری دایه وی.

xala aw jawāwē gē dāwu mešazarē dāya wi

آغا مشگونگ گوټ: من هل ده گری؟

āyā mešgūnağ gowt: men hel ḏa gēri?

خله گوټ: وه چه ده پنی من؟

xala gowt: wa ce ḏa ḏeni men?

مشگی گوټ: تو وخت نا پیمه ته. اگه رویگئی بی هوشی یی وه گم

mešgē gowt: to waxt nā ḏenema ta aga rūya gē bē hūši yē wē gēm

وه بخازم بپیمه ته. له دوچی خوه گیمگ پمه ده پیچم

wa bexāzem be penema ta la dowččē xowa gēmağ pamma ḏa ḏečem

وه وی یواش ده پیمه ته.

wa wi yawāš ḏa ḏenema ta

خله گوټ: ده وومه ژنی ته.

xala gowt: ḏa wuuma ženē ta

آغا مشگونگ، سا تولشی یی داوتی را گیمگ برنج و کشمیش

āyā mešgūnağ sā tulleši yē dāwatē rā gēmağ berenj-o-rūn-o- kešmiš

و رون و.. ده خاست. وه خله را گوټ:

-o-rūn-o-... ḏa xāst. wa xala rā gowt:

از ترمه داوتی لاوی شاه، گئی سا داوتی مه را گیمگ برنج بینم.

az tarema dāwatē lāwē šā ġē sā dāwatē ma rā ġēmaġ berenj binem
 تو ژي خينه بېمال و اوئ وه سر ده گني داوت گني.

to ži xēne bemāll wa āvē wa sar da ġē dāwat ġenē.

آغا مشگونگ چويه داوتی لاوی شا. خله ژي کوزی خوه هیلانی چويه

āyā mešġunaġ cū ya dāwatē lāwē šā. xala ži kūzē xowa ġēlāni cū ya

سر گاني یی گه او بینه. گاني گیمگ شل و شپل وو. خله، خژ وو وه

sarġāni yē ġe āv bina. ġāni ġēmaġ šell-o-šapall wū. xala xež wū wa

وه پشنتی کته شونئ چمی گئی. هرچه دست و پی گر گه و رکوه وه شه

wa peštē kata šūnē cemmē ġe. har cē dast-o-ḍē ġer var kava wa ša

نکروور کوه. وه خوه را گوئ: گر ه ژه آغا مشگونگ کومگ

naġer var kava.wa xowa rā goṭ: gara ža āyā mešġunaġ kowmag

بخازم. تماش گر دي گه هنگ له هسپان سیارن و ترنه داوتی

be xāzem.tamāš ġer di ġe hanaġ la hasḍān siyāren –o-tarena dāwatē

لاوی شا. دنگ له وان گر و گوئ:

lāwē šā. dang la wān ġer wa goṭ:

آلی لی سیاری سر وه با

a lē lē lē siyārē sar wa bā

پاشیل پيشلی ته تزه گا

ḍāshell ḍišellē ta težže ġā

تو گه تري داوتی لاوی شا

to ġe tarī dāwtē lāwī šā

وه آغا مشگونگ را بوی

wa āqā mešġunaġ rā bewē

هوان له پشتونگ را بوی

hawān la peštūnaġ rā bewē

ژنی ته شا ژنی ته

ženē ta šā ženē ta

کتیه شونئ چمی گئی

katya šūnē čommē ġe

آگه نوي، هر ه گه گونی ته وه زینئ هسپی دا بنوسگه.

aga nawēy harra ġe ġūnē ta wa zinē hasḍē ḍā benūsseġa

میوانئ ده پادشئ، وختئ گه ده گیشتنه داوتی، ژه بیر ده گرن گه

mivānē ḍa pādešē waxtē ġe ḍa gištēna dāwatē ža bir a ġeren ġe

خوری پاچه سوری بگینه گچگئ آغا مشگونگ، گونی وان وه زین

xawarē pāčča sūrē beginēna gočēġē āyā mešġunaġ ġūnē wān wa zin

هه و نامه‌ی کتیب

دا ده نوسگي و توه زين ژه هسپي دا ده کتن. پادشا و ميواني

đā đā nūssegi wa tavva zin ža haspě đā đā katen. pāđeša wa mivānē

ده وي وه وان ه کنين. تا گه بينگي گوت گه خجاوگ هاگا بيستي يه .

đā wi wa wān đā kanin. tā ġe yeġe gowt ġe xejāwaġ hāġġā bistiya

آغا مشگونگ هالي وو گه خله کتي يه شوني چمي گي. هواني خوه

āyā mešġūnaġ hāli wū ġe xala kaṭya šūnē cemmē ġe. hawānē xowa

تزه گر وه خوه گیانده مال. هوان داني وه خوه گیانده سر

težže ġer wa xowa giyānda māll. Hawān dāni wa xowa giyānda sar

گاني يي. دستي خوه دريژ گر و گوت: دستي من بگر تا ته

ġāni ye. dastē xowa deviz ġer wa gowt: dastē men beger tā ta

ورخنم. خله گوت: از هاگا ور نا کوم. هره نردوانه گي

vėrxenem. xala gowt : az hāġġā var nākavvem . harra nardewāna ġe

زه زير سا من ورين گه از وركوم. آغا مشگونگ راوو وه گوت:

ža zėr sā men warin ġe az var kavvem. āyā mešġūnaġ rāwū wa gowt:

خودي جان نگا چه وه گم. نردواني زير ژه کو بينم؟ هاگا سر

xowdē jān neġġā ce weġem? nardewānē zėr ža ko binem? Hāġġā sar

گزدان وو گه ژه دور تششتنگ وه بروسگي. چو دي گه کلنشه گي گينم

gezdān wū ġe ža dūr teštaġ va berūsġi. cū di ġe kolēšaġ ġe ġennem

مه. دو کلنیش هلاني وه ژه وان نردوانگ چي گر وه خله كهوزمگ

ma. do kolēš hēlāni wa ža wān nardewānaġ cē ġer wa xala kawazaġ ,

ژه شوني چمي گي ویر خست.

za šūnē cemmē ġe vėrxest.

هفت شوانه رويان داوت گرن و عاشق لي خستن. وه چند سالان ته

haft šavāna rūyān dāwat ġeren wa āššeġ lē xesten. wa cand sālān ta

هو وه خوشه تورين و زندگي گرن.

havv wa xowaše dawerin wa zendagi ġeren.

من ژي دوري يگ پلاو سا وه هانيم. له دري هولي يي. تله گوت:

men ži dawriyaġ palāw sā wa hānim. la darē hawliyə. tola gowt:

هف، من ژي گوتم: بگر کلف. پلاو نگيشتوه.

haf. Men ži gowtem: beger kalf. palāw nagišta wa..

دکتر حسین فعال عراقی
(دانشگاه تهران)

داستان‌های مینی مالیستی در سروده‌های
ادب فارسی

چکیده

مینی مالیسم در حقیقت انعکاس کوتاه‌گرایانه‌ی هایی است که پیش از آن در واقعیت‌های عینی رخ داده است. جهان امروز روی در فشردگی و کم‌حجمی دارد و در بسیاری از عرصه‌ها نمود آن مشهود است و کوتاه‌گرایانه‌ی از ره‌آوردهای رشد فناوری و پیشرفت ماشینیزم بر دنیای کنونی و پیامدش جریانی است که تمامی ابعاد زندگی انسان از شعر و داستان و نمایشنامه و ... را در بر گرفته است. در عرصه ادبیات پیدایش شعر هایکویی و مینی مال نیز از دست آورد این سنتاب در موج سوم - عصر فراصنعتی است. مینی مالیسم در ادبیات غرب پدیده‌ای نو به حساب می‌آید. اما باکمی تأمل و درنگ در متون نظم و شعر ادبیات دیرینه‌مان نمونه‌های فراوانی می‌توان یافت که از بسیاری جهات متناسب با این گونه‌ی ادبی جدید است. بنابراین هدف از این مقاله، درک ساختار مینی مال در برخی غزلیات سعدی با الگو قرارداد ویژگی‌های این سبک داستانی است. با این هدف بعد از مقدمه، زمینه و علل گرایش به مینی مالیسم و پیشینه‌ی آن ذکر شده است. سپس برخی سروده‌ها را که ویژگی‌های داستان‌های مینی مالیستی در آن مشهود است، انتخاب گردیده تا نشان داده شود که داستان‌های گنجانده شده در قالب شعر و نثر در ادبیات کهن ایران زمین ریشه دارد اگر چه در دنیای امروز و به‌ویژه ادبیات غرب پررنگ‌تر شده و جایگاه ویژه‌ای باز کرده است. کلید واژه: مینی مالیسم، داستان کوتاه، داستانتک

مقدمه

مینی مال ۱ که در فارسی آن را به خرد‌گرایی و کمینه‌گرایی برگردانده‌اند، مقتبس از پیکر تراشی و نقاشی مدرن است. مینی مال همواره تداعی گر مفهوم کم و کوتاه بودن و نوعی کاهش است. (مدرسی ۱۳۹۰: ۴۳۸) در مقابل آن ماکسی مال ۲ یا کلان‌گرایی یا انبوه‌گرایی است. (میر صادقی ۱۳۷۷: ۸۹). مینی مالیسم در ادبیات، سبک یا ادبی - نمایشی است که بر پایه‌ی فشردگی افراطی و ایجاد بیش از حد، تا آنجا پیش می‌رود که فقط عناصر ضروری اثر، آن هم در کمترین شکل ممکن باقی می‌مانند. از همین رو، برهنگی واژگان، فقدان صحنه‌های نمایشی، کم مصرفی و نهایتاً سکوت، از محرزترین ویژگی‌های این نوع آثار بشمار می‌روند. (انوشه ۱۳۷۶: ۱۳۲۹/۲) پی آمدهای عصر صنعتی در مقایسه با دست آوردهای موج سوم - عصر فراصنعتی - که در سال ۱۹۵۵ در آمریکا آغاز شد، ابداع مینی مالیسم را به دنبال داشت. (مدرسی ۱۳۹۰: ۴۳۸) جنبشی که در عرصه‌ی هنرهای تجسمی (به‌ویژه نقاشی و پیکره‌سازی) و موسیقی در نیویورک پا گرفت (انوشه ۱۳۷۶: ۱۳۲۹/۲) در واقع دست آورد موج سوم در کشورهای پیشرفته تناسبی دوسویه با شتاب زدگی داشت. این گونه شتاب در تقابلی آشکار بارمان و داستان کوتاه قرار گرفت. حاصل این قابل پیدایش گونه‌ای در ادبیات داستانی به نام مینی مال بود (پارسا ۱۳۸۳: ۴۹) هایکو ۳، لطیفه، طرح‌های موجز نمایشی، تک‌گویی نمایشی در شماره شیوه‌ها و قالب‌های مطلوب مینی مالیست‌ها هستند (انوشه ۱۳۷۶: ج ۲: ۱۳۲۹). برخی مینی مال را به داستانتک، داستان کوتاه کوتاه ۴، خرده داستان، داستان کوچک ۵، داستان ناگهانی ۶ و داستان

سیکی تا به حال در حوزه‌ی نثر مطرح بوده و بیشتر مورد بحث و بررسی قرار گرفته است، به نظر رسید که در ضمن تطبیق آن داستان بیت‌ها، به بررسی این سبک و مختصاتش در حوزه نظم پردازیم. آیا داستان بیت‌های در سروده‌های ادب فارسی قابل انتقال با داستان‌های مینی مالستی است؟ آیا همه ویژگی‌های سبک مینی مال در این داستان بیت‌های سعدی وجود دارد؟ وجوه اشتراک و افتراق این داستان بیت‌ها با داستان‌های مینی مال چیست؟ آیا می‌توان این پدیده‌ی نو ظهور را در دورترین دوره‌های ادب فارسی نیز نشان داد؟ پیشینه مینی مالیسم

پیشینه مینی مالیسم را باید در داستان کوتاه جست و جو کرد. داستان کوتاه بود که زمینه رشد و شکوفایی مینی مال را فراهم کرد و می‌توان گفت این قالب داستانی مادر مینی مال محسوب می‌گردد. ادگار آلن پو در زمینه‌ی تئوریک داستان کوتاه نقش بسزایی داشته است. او در سال ۱۸۴۲ با بررسی آثار نویسنده مشهور ناتانیل هاتورن اولین جستار تئوریک خود را درباره‌ی داستان کوتاه نوشت. «گروهی از منتقدان این مقاله را اولین بیانیه‌ی غیررسمی مینی مالیسم محسوب کرده‌اند، بی‌آنکه چون رابرت والزر، فرانسیس کافک، برتولت برشت و ساموئل بکت در پدید آمدن این جریان نادیده گرفته شود». (جزینی ۱۳۷۸: ۳۵) برخی از پژوهشگران «دکامرون» اثر بوکاچیو و «قصه‌های کانتربری» اثر جاسر را در قرن ۱۴ نقطه عطفی در نگارش داستان کوتاه محسوب می‌کنند؛ اما داستان کوتاه به معنی امروزی در قرن ۱۹ شکل گرفت. کسی که به صورت جدی بدان پرداخت «ادگار آلن پو» بود (شمیسا ۱۳۷۳: ۱۸) «نیکولای گوگل» و «آنتوان چخوف» روسی، «گی دو موپاسان» فرانسوی، «سامرست موام» انگلیسی و «ارنست همینگوی» آمریکایی از نامداران عرصه داستان کوتاه محسوب می‌شوند که در این میان برخی از آثار چخوف و همینگوی در تکوین داستان‌های مینی مالستی بسیار مؤثر بوده است. البته همان طور که اشاره گردید آلن پو نیز در زمینه تئوریک داستان کوتاه نقش بسزایی

لاغر ۷ داستان تنداو. .... تعبیر و ترجمه کرده‌اند. (نودولتیان ۱۳۸۸: ۶۹) و امروزه برای داستان‌هایی به کار می‌رود که هنوز تعریف و چارچوبی کامل و جامع نیافته‌اند و از بین تمام این عناوین، واژه «داستانک» به جای مینی مال کاربردی‌تر و با ویژگی این گونه از داستان متناسب‌تر و سازگارتر است. هر چند برخی از صاحب نظران و منتقدان بین مینی مال و داستان کوتاه تفاوت‌هایی قائل شده‌اند. «داستان مینی مال با داستان کوتاه تفاوت دارد». (صابر پور ۱۳۸۸: ۱۳۹)

و حسین پاینده معادل «داستانک» را برای این گونه داستان برگزیده است (مدرسی ۱۳۹۰: ۴۴۳) و این انتخاب در خور و به جاست زیرا اختصار، ایجاز، و فشردگی از خصوصیات عمده‌ی داستانک هستند. (داد ۱۳۷۵: ۱۲۹) که این ویژگی‌ها در تعریف مینی مال نیز دیده می‌شود. «در آثار خردگرایان ایجاز در کار هنری امری است تا طبیعی تأثیر هنر را بیشتر و نیرومندتر کند». (میر صادقی ۱۳۷۷: ۸۴) بدین ترتیب می‌بینیم که اشاره به کوتاهی و به کارگیری ایجاز، از ویژگی‌های داستانک و مینی مال است. با وجود این در آثار مینی مالیست غرب داستان‌های سه الی چهارصفحه‌ای نیز دیده می‌شود (نودولتیان ۱۳۸۸: ۶۹)

در این پژوهش بر آن شدیم، نشان دهیم که مینی مال‌ها توانستند در شرایطی بدیع و با ویژگی‌هایی همچون: برهنگی واژگانی، فقدان صحنه‌های نمایشی و ایجاز بیش از حد، پا به عرصه‌ی ظهور بگذارند که این ویژگی‌ها با داستان بیت‌ها در ادب فارسی نیز اشتراکاتی قابل توجه ای دارند. از آن جایی که ظهور هر پدیده‌ای تأثیر چشمگیری در هر آن چه با آن مرتبط است خواهد داشت، دنیای ادبی نیز از پدیده‌ی مینی مال که نخست در هنر و موسیقی جلوه کرد، بی‌بهره نماند و در این جا ما را بر آن داشت تا با استفاده از شیوه‌ی کتابخانه‌ای و یادداشت برداری در حد امکان به حضور سبک مینی مالیسم و ظهورش در سروده‌های ادب فارسی در ضمن بررسی برخی اشتراکاتش با داستان بیت‌ها، پردازیم. لازم به یادآوری است که از آن جا که به‌طور معمول چنین

داشته است.

مینی مال در ادب فارسی

در عرصه‌ی ادبیات فارسی حکایت‌ها و قصه‌هایی به چشم می‌خورد که به لحاظ فنی با ساختار داستان‌های مینی مال نزدیکی و شباهت‌های چشمگیری دارد. هر چند که این داستان‌ها در ادب فارسی ویژگی و ساختار خاص خود را دارد. این حکایت‌ها هم در نثر و هم در نظم نمونه‌های فراوانی یافت می‌شود. در تاریخ بیهقی به تصریح از قصه کوتاه گونه نام برده می‌شود: «و قصه‌ای است کوتاه گونه، حدیث این طغرل، اما نادرست، ناچار بگویم و سپس به سر تاریخ باز شوم» (بیهقی ۱۳۸۴: ۳۲۹)

شاعران پارسی گوی نیز گاه در قالب‌های مختلف برای بیان داستان بهره گرفته است و در قالب مثنوی برای داستان سرایی‌های دراز آهنگ و بلند برمی‌خوریم. این قالب شعری مناسب‌ترین قالب برای بیان داستان‌های پر دامنه است؛ زیرا قافیه‌ی هر بیت مستقل و دست شاعر برای قافیه پروری باز است. چه آن که دامنه‌ی سخن در مثنوی بس گسترده می‌تواند بود؛ و بلندترین داستان‌ها را در این کالبد می‌توان ریخت و به بسندگی می‌توان سرود. داستان‌هایی چون: «ویس و رامین» یا داستان‌های بلند «شاهنامه» (کزازی ۱۳۷۱: ۱۶) در مثنوی منطق‌الطیر عطار داستانک‌هایی با عنوان الحکایه و التمثیل به فراوانی دیده می‌شود. از آن نمونه گفت و گوی دو روباه در هنگام جدایی از یکدیگر:

آن دو روبه چون به هم همبر شدند
پس به عشرت جفت یکدیگر شدند
خسروی در دشت شد با یوز و باز
آن دو روبه را ز هم افکند باز
ماده می‌پرسد ز نر: کی رخنه جوی
ما کجا باهم رسیم آخر بگوی؟
گفت: اگر ما را بود از عمر بهر
بر دکان پوستین‌دوزان شهر

(منطق‌الطیر ۱۳۶۵: ۱۱۲)

سنایی در حدیقه‌الحقیقه داستانک عاشقی را آورده که افسرده دلی بی‌خبر از عوالم عشق از او علت سر

خوشی‌اش را هنگام مرگ جويا می‌شود:

عاشقی را یکی فسرده بدید
که همی مرد و خوش همی خندید
گفت: کاخر به وقت جان دادن
خنده از چیست وین خوش استادن؟
گفت: خوبان چون پرده برگیرند
عاشقان پیششان چنین می‌میرند
(سنایی ۱۳۸۷: ۳۲۷)

بیشتر داستان‌های مولوی نیز در مثنوی داستان‌های بلند و دراز دامن است؛ اما گاه به داستان‌های کوتاه کوتاه نیز برمی‌خوریم. مانند این داستان که از کوتاه‌ترین داستان‌های مثنوی است.

گفت: لیلی را خلیفه کان تویی
کز تو مجنون شد پریشان و غوی؟
از دگر خوبان تو افزون نیستی
گفت: خاموش چون تو مجنون نیستی

(مولوی ۱۳۶۱: ۲۰)

شاعران از قالب‌هایی چون قصیده و غزل نیز برای بیان داستانی کوتاه بهره جسته‌اند. سخن سالار شروان، خاقانی، داستانی را بدین‌سان در بیتی از چامه‌ی فرد و فشرده، باز گفته است:

طفل می‌نالد؛ یعنی قرص رنگین کوچک
است
سگ دوید آن قرص را بر بود و آنک رفت راست
(کزازی ۱۳۷۱: ۱۷)

ناصر خسرو قبادیانی، قصیده‌سرای قرن پنجم، به جز داستانک مشهور «عقاب» ۹ داستانک‌های دیگری را در درون قصاید خود آورده است:

صبا باز با گل چه بازار دارد؟
که هموارش از خواب بیدار دارد
به رویش همی بر دمد مشک سارا
مگر راه بر طبل عطار دارد
همی راز گویند تا روز هر شب
ازیرا به بهمن گل آزار دارد

(ناصر خسرو ۱۳۵۷: ۳۷۴)

انوری، شاعر نیمه دوم قرن ششم هجری، داستانک مناظره کوه و چنار را در قالب قطعه آورده است.

نشینده‌ای که زیر چناری کدوبنی

(خیام ۱۳۷۳: ۸۰)

علاوه بر سروده‌های سخن‌سرایان کهن در شعر شاعران معاصر نیز این داستانک‌ها جایگاه ویژه‌ای دارد که غالباً تأثیر پذیرفته از شعرهای هایکویی است به‌ویژه داستانک‌هایی که در قالب شعر نو سروده شده‌اند.

سخن‌دان و سخنوران، نامدار هم روزگار، روان شاد دهخدا. داستانی را بدین‌سان در سه بیت به شیوایی گنج‌نیده است

هنوزم ز خردی به خاطر در است
که در لانه‌ی ماکیان برده دست
به منقارم آن‌سان به‌سختی گزید
که اشکم چو خون از رگ آن دم چکید
پدر خنده بر گریه‌ام زد که: هان!

وطن داری آموز از ماکیان

(کزازی ۱۳۷۱: ۱۷)

سید حسن حسینی شاعر انقلاب در نگاهی طنز گونه به شاعرانی که دانشگاه ذوقشان را می‌خشکاند نیز سروده است: «شاعری وارد دانشکده شد/ دم در/ ذوق خود را به نگهبانی داد» (فصلنامه‌ی شعر ۱۳۸۷: ۸۷).

مهدی اخوان ثالث در شرح یک روز از زندگی ماهیگیری، چنین آورده: «مرد ماهیگیر / تورش اندر دست / هیچش اندر تور» (انوشه ۱۳۷۶، ج ۲: ۱۳۳۹).

احمد شاملو نیز در داستاک زیر که دو پاره بیش ندارد. در پاره نخست (گریستن سلاخ) خواننده را غافلگیر می‌کند و در پاره دوم (عاشق شدن او بر یک قناری کوچک) از داستانک خود گره‌گشایی می‌کند: «سلاخی زار می‌گریست / به قناری کوچکی دل باخته بود» (فصلنامه شعر ۱۳۸۷: ۲۶). نتیجه‌گیری

با آن که ادبیات پر بار و غنی فارسی به‌وسیله ادیبان و اندیشمندان مورد بررسی و مطالعه دقیق قرار گرفته، هنوز هم نکات ناگفته و نپرداخته‌ی فراوانی وجود دارد. نگاه ژرف‌تر می‌تواند ما را به تازه‌هایی از ادبیات کهن فارسی مواجه می‌سازد از جمله پدیده‌هایی که در ادبیات جهان پا به عرصه ظهور گذاشته، داستان مینی مالیستی است که

برجست و بر دوید برو بر به روز بیست

پرسید از چنار که تو چند روزه‌ای؟

گفتا: چنار عمر من افزون‌تر از دویست

گفتا: بیست روز من از تو فزون شدم

این کاهلی بگوی که آخر ز بهر چیست؟

گفتا: چنار نیست مرا با تو هیچ جنگ

کاکنون نه روز جنگ و نه هنگام داوری نیست

فردا که بر من و تو وزد باد مهرگان

آن‌گه شود پدید که نامرد و مرد کیست ۱۰

(انوری ۱۳۶۴: ۵۶۵)

ارزقی از شاعران بزرگ قرن پنجم، داستانکی در قالب غزل سروده است:

دوش تا روز فراخ آن صنم تنگ دهان

لب چون لاله همی داشت ز می لاله ستان

نافها داشت ازو خانه پر از مشک سیاه

باغ‌ها داشت ازو دیده پر از سرو روان

رخ او لاله ستان بود و سر زلفک او

زنگیان داشت ستان خفته بر آن لاله ستان

گاه پیوسته همی گفت غزل‌های سبک

گاه آهسته همی خورد قدح‌های گران

دهن کوچک او دیدم هنگام سخن

کز ظریفی دل من غالیه دان کرد گمان

گفتم این غالیه دان چیست؟ بخندید بتم

که همی غالیه دان باز ندانی ز دهان

(صفا ۱۳۶۷: ۴۳۷/۲)

رباعی و دوبیتی از قالب‌های مناسب برای لحظه‌های زودگذر و داستان‌های کوتاه کوتاه است با اندک تورقی در دو بیتی‌های باباطاهر به این گونه داستان‌ها بر می‌خوریم:

شب تاریک و سنگستان و مو مست

قدح از دست مو افتاده و نشکست

نگه دارنده‌اش نیکو نگه داشت

و گرنه صد قدح نفتاده بشکست

خیام نیز گاهی داستانکی را در رباعیات خود آورده است:

آن قصر که با چرخ همی زد پهلو

بر درگه او شهان نهاندی رو

دیدیم که بر کنگره‌اش فاخته‌ای

بنشسته همی گفت: که کو کو، کو کو

مطالعه و تحقیق در متون کهن فارسی نشان گر آن است که این ویژگی سبکی و این گونه داستان‌ها در ادبیات ما ریشه‌ای دیرینه دارد. بنابراین اگر داستان مینی مالیستی به صورت کلی داستان بسیار کوتاه با طرح و زبان ساده شامل تنها یک حادثه باشخصیت‌های محدود و در نهایت ایجاز تصور شود، آن گاه می‌توان داستان مینی مالیستی را حتی در دورترین دوره‌های ادب فارسی نیز نشان داد. با اندکی درنگ و تأمل در می‌یابیم، بسیاری از داستان بیت‌ها در عرصه ادبیات فارسی قابل انطباق با بعضی از ویژگی‌های داستان‌های مینی مالیستی است.

پا نوشت :

1. mini mal.

2. maximal.

3. هایکو به شعرهای ۱۷ هجایی ژاپنی را گویند که سه پاره دارد و پاره‌های آن از نظر هجا یکسان نیستند، کهن‌ترین هایکوهای ژاپنی از سده‌ی سیزدهم میلادی به یادگار مانده است. (پیزو ژاکلین، ادبیات ژاپن، ص ۶۹)

4. short short story.

5. micro fiction.

6. sudden fiction.

7. skinning fiction.

8. fast fiction.

9. شعر عقاب با این بیت آغاز می‌شود:

روزی ز سر سنگ عقابی به هوا خاست

اندر طلب طعمه پر و بال بیاراست

۱۰. ناصر خسرو نیز قصیده‌ای پنج بیتی با این مطلع سروده است:

نشنیده‌ای زیر چناری کدو بنی

بر رست و بردوید برو بر به روز بیست

(قصیده ۴۷)

۱۱. داستان بیت اصطلاحی است که نگارنده برای داستان‌هایی به کار می‌برد که آن داستان در قالب شعر سروده شده باشد و داستانک‌های منظوم از آن جمله است

12. less is more.

منابع:

- ۱- انوری ابیوردی ۱۳۶۴، دیوان اشعار انوری، به اهتمام محمدتقی مدرس رضوی، چاپ دوم انتشارات علمی و فرهنگی
- ۲- انوشه، حسن، دانشنامه ادب فارسی، ۱۳۷۶ جلد ۲، انتشارات سازمان چاپ و انتشارات وزارت ارشاد اسلامی
- ۳- بارت، جان، ۱۳۸۱، درباره مینی مالیسم، ترجمه کامران پارمی نژاد، ادبیات داستانی، شماره ۶
- ۴- برونر، مایکل، داستان نویسی به سبک مینی مالیسم، ترجمه کامران پارسی نژاد، ادبیات داستانی، شماره ۱۱۰
- ۵- بیهقی، ابوالفضل ۱۳۸۴، تاریخ بیهقی، تصحیح علی اکبر فیاض، تهران، انتشارات علم
- ۶- پارسا، احمد، ۱۳۸۵، مینی مالیسم و ادب پارسی نشریه ادبیات و علوم انسانی دانشگاه شهید باهنر کرمان، شماره ۲۰
- ۷- جزینی، جواد، ۱۳۷۸، ریخت شناسی داستان‌های مینی مالیستی، ماهنامه کارنامه، دوره اول، شماره ۶
- ۸- خیام، عمر، ۱۳۷۳، رباعیات خیام، تصحیح محمد علی فروغی و محمد غنی، تهران، انتشارات ناهید
- ۹- خاقانی، افضل الدین محمد، ۱۳۷۳، دیوان خاقانی، ضیا الدین سجادی، چاپ چهارم، تهران، زوار
- ۱۰- داد، سیما، ۱۳۷۵ فرهنگ اصطلاحات ادبی، چاپ دوم، تهران، انتشارات مروارید
- ۱۱- دهخدا، علی اکبر، ۱۳۶۶، دیوان اشعار، به کوشش دکتر سید محمد دبیر سیاقی، تهران، انتشارات تیراژه
- ۱۲- سجادی، سید محمود، ۱۳۹۰ کوتاه گویی و گزیده گویی در داستان نویسی، کتاب ماه ادبیات، شماره ۵۱
- ۱۳- سعدی، مصلح الدین، ۱۳۸۳، کلیات سعدی، به کوشش بها الدین خرمشاهی، چاپ چهارم، تهران، انتشارات دوستان

مروری بر ادبیات داستانی و شعر کردی در ایران

کردی به وجود آورد، خیلی زود مورد استقبال قرار گرفت و شاعران زیادی به شیوه و سبک او روی آوردند، شاعرانی چون: مگری، هروی، الف.ب.حوری و... در واقع شعر نو کردی را می‌توان به دو دوره‌ی گوران (شعر موزون هجایی) و دوره‌ی بعد از گوران (شعر سپید) تقسیم کرد. شاعران هم‌دوره‌ی گوران عموماً به تقلید از او به شعر پرداختند و کار تازه‌ای ارائه ندادند و پس از مرگ گوران (۱۹۶۲م) به‌نوعی در شعر معاصر کردی، بحران رکود به وجود آمد که چند سالی به درازا کشید.

اوایل دهه‌ی هفتاد میلادی اما، جامعه‌ی گرد دچار دگرگونی بسیار شد و شاعران گرد نیز از این دگرگونی‌ها جدا نبودند. این تحولات باعث شد دیدگاه شاعران به افق‌های تازه ادبی و فرهنگی باز شود و افرادی چون شیرکوبی کس، عبدالله په‌شیو، رفیق صابر و لطیف هلمت با مطالعه‌ی ترجمه‌ی عربی ادبیات روز جهان با جریان‌های نو ادبی آشنا شدند و پی به رکود شعر کردی بردند.

این گروه از شاعران در یازدهم مارس سال ۱۹۷۰م (۱۳۴۹هـ.ش) با توجه به نیازهای تازه‌ی جامعه‌ی گرد، با انتشار بیانیه‌ای موسوم به دیدگاه‌ها (روانگه) ضرورت تحول در شعر کردی را مطرح کردند، که همین حرکت، موجبات تحول در ادبیات مدرن کردی را فراهم کرد.

سواره ایلخانی‌زاده هم اولین کسی بود که در کردستان ایران پا به عرصه‌ی شعر نو کردی گذاشت و به نحوی می‌توان گفت که بانی و بنیان‌گذار شعر نو در کردستان ایران است. نباید این واقعیت را فراموش کرد که سواره بر روی

تاریخ ادبیات کردی در سه دوره جداگانه مطالعه می‌شود: دوره‌ی اول از ابتدا تا قرن نوزدهم میلادی، ادبیات کلاسیک کردی را شامل می‌شود که عمدتاً عارفانه و عاشقانه هستند و مثل ادبیات کلاسیک فارسی در مدح خدا و پیغمبر سروده یا نوشته می‌شوند یا روایتی عاشقانه را بیان می‌کند. در این دوره اتفاقات و مسائل مطرح اجتماعی و سیاسی جایگاه چندانی ندارند. دوره دوم، ادبیات قرن ۱۹ تا پایان جنگ جهانی اول و تا اواخر دهه‌ی دوم قرن حاضر و دوره سوم پس از جنگ جهانی است که این دوره خود به دو مرحله تقسیم می‌شود: مرحله اول بین سال‌های ۱۹۲۰ تا ۱۹۵۸ و مرحله دوم پس از سال ۱۹۵۸. در این سال‌ها داستان و شعر کردی شکل مدرن به خود می‌گیرد و ادبیات کردی تا حدود زیادی تحت تأثیر جنبش‌های آزادی‌خواهی و مبارزاتی هم‌عصر خود قرار دارد. رمان و داستان‌نویسی کردی هم تقریباً جدیدترین بخش ادبیات کردی است و ۶۰، ۷۰ سالی بیشتر از عمر آن نمی‌گذرد. دوره نوگرایی و اولین جرقه‌های دگرگونی در شعر کردی به اوایل دهه‌ی چهل میلادی و آثار شیخ نوری و شیخ صالح برمی‌گردد. شیخ نوری با شعر «حقه‌نهمرو» که تحت تأثیر ادبیات ترک سروده شد، جریان نوگرایی در شعر کردی را به‌صورت جدی آغاز و زمینه را برای عبدالله گوران فراهم کرد. گوران در سال‌های بعد به‌طور جدی تر ساختارشکنی در فرم شعر کردی را ادامه داد و می‌توان گفت او همان کاری را انجام داد که نیما در شعر فارسی آغاز کرده بود (هرچند گوران همواره پرچم‌دار شعر نو کردی را شیخ نوری می‌دانست) تحولی که گوران در شعر

فضا و بستری آماده وارد میدان شد چراکه کلیت شعر کردی در ذات خود مدت‌ها پیش از سواره، توسط عبدالله بگ (گوران) در کردستان عراق دچار تغییر و تحول عمیق و بنیادی شده است. از شاعران متأخر در کردستان باید از شرفکندی ملقب به (هه‌زار) و (هیمن) نام برد. شرفکندی همچنین اولین فرهنگ لغت کردی-فارسی را یک‌نفره پایه‌گذاری و منتشر می‌کند (مثل کاری که احمد شاملو با کتاب کوچک برای فرهنگ و زبان فارسی کرد) که امتیازش را انتشارات سروش وابسته به صداوسیما خریداری کرده و هنوز مدام تجدید چاپ می‌شود. او همچنین قرآن و دیوان خیام را هم به کردی برگردانده است.

بختیار علی، فرهاد پیربال، شیرزاد حسن، رئوف بیگرد، عطا نهایی، ناصر وحیدی و یاشار کمال نیز داستان‌نویسان کردی هستند که موفق شدند با ارائه‌ی کارهایی متفاوت و مدرن، فضایی تازه در داستان کوتاه و رمان، ادبیات داستانی قابل قبولی را در سطح جهانی ارائه کنند. آخرین رمان بختیار علی (شهر موسیقی‌دانان سفید) در ده هزار نسخه به چاپ رسید و بسیاری از منتقدان ادبی معتقدند اگر این رمان به هر زبان بزرگ دیگری جز کردی نوشته می‌شد امروز رکورد پر فروش‌ترین کتاب تاریخ را می‌شکست. اولین داستانی که از کردی به فارسی ترجمه شد نیز، توسط «ناصر سینا» و در ماهنامه «چیستا» بود. شرحی بیشتر بر ادبیات داستانی و شعر کردی در ایران:

باینکه از دید شاعرانی چون فاضل عذراوی، یوسف، صابر شعر کردی امروز در ادبیات معاصر جهان جایگاه بسیار رفیعی یافته؛ بسیاری از شاعران کرد زبان معتقدند شعر کردی در میان فارسی‌زبانان نتوانسته به جایگاهی مناسب دست پیدا کند، زیرا موانع مختلفی بر سر راه ترجمه‌اش به صورتی جدی قرار گرفته. علاوه بر این کم‌کاری‌ها و سهل‌انگاری‌هایی را هم از جانب کسانی که زبان مبدأ (کردی) را می‌دانند به خود دیده است. درست است که شعر کردی

هنوز به جایگاه جهانی‌اش دست نیافته اما این نکته را هم باید در نظر داشت که اساساً شعر کردی در مقایسه با داستان و رمان کردی، بسیار جلوتر حرکت کرده و توجه بیشتری را از جانب مخاطبان فارسی‌زبان - نسبت به داستان و رمان کردی - برانگیخته و حتی زودتر از داستان‌های کردی و رمان کردی در نشریات ایران مورد توجه قرار گرفت و مشهور شد. داستان و رمان کردی آن‌قدر ناشناخته و مهجور است که حتی نویسندگان مطرح و بزرگی چون محمود دولت‌آبادی هم در گفت‌وگویی که یکی از روزنامه‌ها در رابطه با ادبیات کردی با او داشته، اعلام می‌کند آثار داستانی کردی را بیشتر با آثار داستانی ابراهیم یونسی و «فرهنگ افسانه‌های کردی» علی‌اشرف درویشیان می‌شناسد.

ظاهراً شعر فارسی در مناطق گردنشین از نفوذ زیادی برخوردار است و آن‌طور که کارشناسان می‌گویند سرودن به زبان فارسی و تأثیرپذیری از شعرای بزرگ ملی از ویژگی‌های شعر اقوام مختلف ایرانی است و در همین چارچوب بسیاری از شعرای کرد علاوه بر سرودن شعر به زبان فارسی از بزرگانی چون سعدی، حافظ و... نیز تأثیر پذیرفته‌اند که همین امر حکایت از پیوستگی فرهنگ کردها با فرهنگ ملی دارد. البته در امر مقایسه داستان کردی با نویسندگان فارس و ترک و حتی با نویسندگان کردستان عراق خود نویسندگان و منتقدان ادبی کرد معتقدند که به علل گوناگون هنوز عقب هستند. با این وجود در مقایسه‌ی ادبیات داستانی کردهای ایران با کردستان عراق؛ فرخ نعمت‌پور معتقد است از نظر زبان ادبیات کردی در ایران در موقعیت بهتری قرار دارد (به‌ویژه اگر تاریخ کاربرد زبان را ملاک قرار دهیم). او علت را نزدیکی زبان کردی با فارسی می‌داند که باعث شده از لحاظ گراماتیکی با استاندارد زبان کردی در نوشتن نزدیک‌تر باشیم. از دید او در اصل از لحاظ موضوع بیان و گراماتیک ما از آنان بهتریم و از لحاظ سبک آنان از ما با تجربه‌تر.

منصور یاقوتی هم تأکید می‌کند ادبیات کرد

شیرین (شیرین و فرهاد) نیز از جمله داستان‌های گردی بومی منطقه‌ی کرمانشان بوده که نظامی گنجوی (بر اساس اینکه مادرش گرد بوده) به آن پرداخته است.

نمادها و نشانه‌های پررنگ در شعر و داستان گردی:

در شعر گردی دوره‌ی کلاسیک مضامینی مثل می و شراب که حافظ نیز به کار برده و برخی تعبیرات عرفانی شعر فارسی دیده می‌شود. همچنین لذت، حزن و اندوه و حرارت‌های عشق‌های عرفانی تحت آرمانی‌ترین (ایده‌آل‌ترین) شکل‌های خود و انتظار معراج به منشأ و مبدأ پیدایش انسان (بهشت) از دیگر مفاهیم شعری این شعر است. با آغاز دوره‌ی مردن ادبیات گردی و باز شدن درهای تجدد، شعر و زمینه‌های موضوعی آن از سبک سنتی و کلاسیک فاصله گرفت و محتوا و مضمون شعرها به ابراز احساسات عشقی، بیان احساس ناامیدی، یأس و خشم، دنیای عواطف و احساسات انسانی در شعر غنی‌تر شد. با شروع این دوره، بیشتر مفاهیم و موضوعات واقع‌گرا (رنالیستی) مانند نمادهای میهن پرستانه و مخصوصاً موضوعات اجتماعی بر شعر و داستان گردی حاکم شد. جنگ‌های تحمیل شده به کردها، فرار جوانان، از لحاظ رفتار مستبدانه‌ای که رژیم صدام و پدران متعصبشان در حق کردها اعمال کرده‌اند هم از دیگر مضامینی هستند که در ادبیات کردستان به‌ویژه کردهای عراق دیده می‌شوند. مضامین عاشقانه هم بیشتر در آثار «شیرزاد حسن» و «بختیار علی» به چشم می‌خورد.

اصولاً بین ملت گرد همیشه قهرمان یا جلوداری وجود داشته و نویسندگان گرد با زبان پیروزی‌گرایانه و افتخار در کنار تشبیه خود به آن قهرمان قومی، خواست درونی و باطنی خود را ابراز می‌کند.

رواج نوشتن داستان‌های سورئالیستی و پست‌مدرنیستی و استقبال از سبک رئالیسم چادویی به حدی بسیار زیاد در میان نویسندگان کردستان دیده می‌شود.

به‌صورت کلی وسعت خیلی زیادی را شامل می‌شود و کردستان عراق، سوریه و ترکیه نیز دارای ادبیات داستانی و شعری غنی هستند که در صورت طرح کلی ادبیات گردی جای کار زیادی دارند.

یاقوتی در ادامه می‌گوید: از ادبیات گردی عراق و ترکیه اطلاعات دقیقی ندارم از خود نویسندگان و شاعران گرد مثل رفیق ثابت و لطیف هلمت در این باره سؤال شود بهتر است. از ادبیات گردی، کردستان سوریه هم که اساساً هیچ اطلاعاتی در دست نیست. در ایران از سنندج تا مهاباد و از کرمانشان تا ایلام از نظر شعر و ادبیات داستانی قابل تأمل است. ادبیات گردی در فضای ایران از نظر تاریخی و اسطوره‌ای متفاوت است. در کرمانشان یک ادبیات ریشه‌دار گردی وجود دارد (چه داستان و چه شعر) و در سایر مناطق هم با بحث اسطوره‌ای و تاریخی روبرو هستیم. یاقوتی اضافه می‌کند: در کرمانشان با یک ادبیات ریشه‌دار روبرو هستیم که ادامه‌دار هم هست و شاهنامه‌ی گردی یکی از این آثار است. این شاهنامه به شعر سروده شده و بخش عمده‌اش تحت تأثیر شاهنامه‌ی فردوسی (رستم و دیو سپید) سروده شده و قسمت‌هایی هم هست که مختص به این منطقه و قوم است. برزنامه نمونه‌ی مشخصی از شاهنامه‌ی گردی به شمار می‌آید که منحصر با منطقه‌ی قومی و اقلیمی کرمانشان گره خورده است. برزنامه بیشتر در قلمرو اسطوره است تا تاریخ و مثلاً جنگ‌های ایرانیان و گیوها را هم شامل می‌شود. البته این بخش هنوز فرصت انتشار نداشته است. علاوه بر این‌ها بخش ادبی دیگری در کردستان ایران وجود دارد که از قضا پررنگ‌تر نیز هست و آن بخش داستان‌های عامیانه و فولکلور است. حتی افرادی مثل علی‌اشرف درویشیان هم روی بخش داستانی این حوزه کار کرده‌اند. ۶۳ داستان و افسانه‌ی عامیانه گرد داریم که می‌تواند مورد بررسی و واکاوی قرار بگیرد. بخش بزرگی از افسانه‌های منظوم گردی ایران نابود شده‌اند و هیچ‌کس روی آن‌ها کار نکرده. داستان خسرو و

علی‌اشرف درویشان جایی در این باره گفته: «فضای آمریکای لاتین خیلی به فضای کردستان ما نزدیک است. بنابراین در این فضا می‌تواند آثار موفق‌تری در رئالیسم جادویی به وجود بیاید. همین‌طور در لرستان ما. در واقع فضای آمریکای لاتین به فضای کردستان و لرستان بسیار نزدیک است. یعنی هم از لحاظ جغرافیایی و هم از لحاظ اسطوره‌ها و افسانه‌ها. شما وقتی وارد جنگل‌های منطقه اورامانات می‌شوید انگار که دارید وارد یک جهنم سبز می‌شوید و این فضا برای خلق داستان‌هایی در این سبک بسیار مناسب است. رضا خندان مهابادی (نویسنده کرد) نیز با تأکید بر اینکه اگر بخواهیم ادبیات کرد را به صورت ریشه‌ای مورد تحلیل و واکاوی قرار بدهیم باید به کردهای خارج از ایران مثل کردهای عراق، سوریه و ترکیه (بختیار علی، شیرکو بی‌کس، فرهاد پیربال و...) رجوع کنیم؛ می‌گویید: اکثر نویسندگان کرد ایرانی مثل علی‌اشرف درویشیان، منصور یاقوتی، محمدعلی افغانی و... هم آثار خود را به زبان فارسی نوشته‌اند و چندان هم تم کردی در داستان‌هایشان پررنگ نبوده است. در داستان‌نویسی نویسندگان کرد ایرانی بیشتر جغرافیای منطقه‌ی کردنشین (کرمانشاه سنندج، ایلام) پررنگ بوده و هست. گاهی نیز به کار بردن اصطلاحات و عبارات کردی در متن بار کردی بودن ادبیات مذکور را به دوش می‌کشد. مهابادی معتقد است: آیتم‌های موجود در آثار داستان‌نویسان کرد، مخصوصاً داستان‌نویسان کرد ایرانی بیشتر فقر، زندگی روستانشینان آن منطقه‌ی جغرافیایی و... است. محمد رحیمیان شیرمرد (نویسنده‌ی کتاب سرآغاز و سیر ادبیات داستانی کردی) هم معتقد است: باید در نظر داشت که ادبیات داستانی کردی تنها مختص به ایران نیست و کردهای ترکیه، عراق و حتی سوریه هم نسبت به خلق شعر و داستان بی‌تفاوت نبوده‌اند. البته درباره کردهای سایر مناطق بیشتر آن دسته از نویسندگان و شاعر این شهرت جهانی پیدا کرده‌اند که به زبان کردی نوشته‌اند مثل فرهاد پیربال، بختیار علی، شیرزاد حسن.

در میان آن‌ها هم هستند کسانی که به ترکی با عربی نوشته‌اند. در هر صورت حتی نویسنده‌ی کردی مثل یاشار کمال هم که به ترکی نوشته است هم المان‌ها و نمادهای شخصی از فرهنگ کرد در کارهایش دیده می‌شود.

این پژوهشگر ادبیات کردی عمده‌ترین المان‌های قابل تشخیص در داستان‌های کردی (منتظم، شفاهی، کلاسیک و مدرن) را عشق، فقر، معضلات اجتماعی مثل تبعیض‌ها و محدودیت‌ها و مهم‌تر از همه عدم پذیرش توسط گفتمان غالب می‌داند و می‌گوید: این المان‌های انتقادی حتی در داستان‌های کوتاه کردی هم قابل تشخیص هستند. بحران هویت نیز دیگر آیتم پررنگ در ادبیات داستانی کردی به حساب می‌آید. بحران هویت به معنای این است که شخص قهرمان داستان با سؤالاتی مثل چه جایگاه تاریخی و اجتماعی دارد؟ و وضعیتش نسبت به گفتمان غالب چگونه ارزیابی می‌شود؟ درگیر است.

او درباره‌ی مفهوم بحران هویت تصریح می‌کند: اتفاقات سیاسی و اجتماعی به‌روشنی در داستان‌های کردی دیده می‌شود. جایگاه زنان در جوامع سنتی و اعتراض به این جایگاه نیز عموماً در ادبیات کردی به چشم می‌خورد. البته در تاریخ حتی رئیس قبیله زن نیز داشته‌ایم و زن به‌عنوان معشوق هم بسیار مورد توجه بوده است.

لطیف هلمت (شاعر) هم طبیعت را بزرگ‌ترین المان و الهام برای شاعر کرد می‌داند. به عقیده‌ی او شعرهای کرد شعر عشق و سرزمین است و کردستان چنین تأثیری را بر شعر و شاعر می‌گذارد. زیبایی و طبیعت کردستان این شرایط را فراهم کرده و شاعر کرد اگر در آفریقا بود احتمالاً به‌گونه‌ای دیگر می‌سرود و می‌نوشت. همچنین نیروان رضایی (شاعر و مترجم کرد) می‌گوید: در دوره‌ی میانی هنوز ادبیات کرد وارد فاز فکری و اندیشه‌ی دانشگاهی نشده بود و سیستم ادبی کردها بیشتر محفلی بود درست مثل حلقه‌ای ادبی در شعر فارسی که حول نیما

به زبانی بنویسد و کتاب منتشر کند که حتی گفت‌وگو به آن زبان ممنوع است. او البته این ممنوعیت‌ها را نهایتاً زمینه‌ساز گستره‌ی زبانی نویسندگان کرد می‌داند و می‌گوید: زمینه و پتانسیل ارتباط به سه فرهنگی فارسی، ترکی و عربی؛ شاعر و نویسنده‌ی کرد را به گونه‌ای بار آورده که بتواند شعر و داستان جدیدی خلق کند که هم به لحاظ غنائی، هم به لحاظ حماسی و هم از نظر روایی قابل تأمل است. ادبیات کردی با همه‌ی این محدودیت‌ها توانسته شانه‌به‌شانه‌ی ادبیات فارسی، کردی و عربی پیش برود. بالاخره، اجبار در فهمیدن دیگر زبان‌ها کمک کرده که فهم زبانی گسترده‌تر شود.

از آنجا که شاعران و نویسندگان مطرح‌گرد به چند زبان و فرهنگ جهانی آگاهی و تا حدودی تسلط یافته‌اند که باعث شده ادبیات مدرن کردی ضمن جهانی شدن و پرداختن به دغدغه‌های انسان معاصر، هویت و نمادهای کردی را نیز حفظ کند. ادبیات کردی امروز پذیرفته که برای مواجهه با سلطه و هژمونی ادبیات‌های مسلط جهانی و منطقه‌ای و برای کسب یک هویت جهانی در ادبیات بین‌المللی نوگرایی در همه‌ی ابعاد و تجربه‌ی مدرنیته بدون هیچ حد و مرزی را بپذیرد. در واقع شاعران و نویسندگان کرد با قبول ترجمه، تفاوت، تناقض، چندصدایی، دیالوگ از دیگر زبان‌ها به‌نوعی اتمسفر هژمونیک در جمهوری جهانی ادبیات را به مبارزه فرامی‌خوانند و سعی دارند خودشان را در جریان ادبی جهانی اثبات کنند.

منابع این مقاله در دفتر نشریه موجود است.

شکل گرفته بود. کم‌کم جریان ادبیات نو‌کردی شکل گرفت و تلاش‌هایی برای ساختار شکنی در شعر کردی آغاز شد. عبدالله گوران شاعر کرد از اولین افرادی بود که در شعر کردی فرم را متحول کرد و تقریباً هم‌زمان با شعر نو فارسی، شعر نو کردی هم پیدا می‌شود. این مترجم کرد تأکید می‌کند: وقتی فرم در شعر شکسته می‌شود محتوا و مضمون هم تحت تأثیر این تغییرات قرار می‌گیرد. او می‌گوید: هم‌زمان با پیدایش شعر نو کردی مفاهیم شهری نیز به این شعرها وارد می‌شود. در همین زمان است که برای اولین بار مفهوم غربت در شعر و داستانی که کردها می‌نویسند؛ خودنمایی می‌کند. آوارگی، کشتار جمعی (انفال و حلبچه) در کردستان عراق که منجر به ویرانی و نابودی ۳۰۰۰ روستا و کشته شدن ۱۸۲۰۰۰ هزار نفر می‌شود، دیگر رویدادهای تراژیک تاریخ کرد است که در ادبیات کردی نیز نمود یافته و اشعار و داستان‌های زیادی در رابطه با این وقایع نوشته یا سروده شده است.

محمد رئوف مرادی هم درباره این موضوع که نویسنده‌های کردهای ایرانی فارسی می‌نویسند؛ می‌گوید: این نویسندگان از سال‌ها پیش و هم‌زمان با دوره رضاخان در شرایطی زندگی کرده‌اند که ادبیات کردی پررنگ نبوده است. پس نتوانسته رشد کند و در جهان شناخته شود. علاوه بر این امکانات نشر هم چندان در اختیارشان نبوده. البته آن قدری هم در ایران زبان کردی بلد نیستند که اگر کتابی به زبان کردی منتشر شود بتوانند از آن بهره‌مند شوند. پس این نویسندگان امروز ناچارند طبیعت، فکر، اندیشه و تاریخ کردی را در قالب رمان و شعری به زبان فارسی به مخاطب معرفی کنند. مثل زمستان بی بهار ابراهیم یونسی، سال‌های ابری علی‌اشرف درویشیان و داستان‌های کوتاه منصور یاقوتی. در ترکیه هم یاشار کمال هست که تمام داستان‌های خود را به ترکی نوشته است، چون تا همین چند سال پیش حتی تکلم به کردی در ترکیه ممنوع بود. پس نویسنده نمی‌توانسته

مصاحبه‌ی سردبیر فصلنامه‌ی "چلچهمه" با کاوان محمدپور روزنامه‌نگار و منتقد ادبی

کاوان محمدپور، متولد ۱۳۶۶ شهرستان سردشت می‌باشد؛ ایشان یکی از روزنامه‌نگاران و منتقدین ادبی فعال بوده و سردبیری چند نشریه را برعهده دارد، از آن‌ها می‌توان به دوهفته‌نامه‌ی جامعه کردستان و نشریه‌ی ۷ تیر اشاره کرد. وی با بسیاری از نشریات دیگر مانند روزنامه شرق، ابتکار، همدلی، شهروند، قانون، کتاب ماه علوم انسانی و همچنین چند وبسایت فعال در حوزه‌های ادبی و اجتماعی همکاری دارد. آقای محمدپور هم‌اکنون سردبیر بخش کردی هفته‌نامه‌ی سیروان است، ساکن سنندج بوده و در حوزه‌های مختلف ادبی، فلسفه و علوم اجتماعی مشغول به پژوهش و مقاله‌نویسی می‌باشد. این مصاحبه در مورخ ۱۳۹۸/۸/۱ با موضوع داستان‌نویسی در ادبیات کردی، انجام گرفته است.

*به‌طور کلی جریان داستان‌نویسی کردستان ایران را می‌توان به چند دوره تقسیم کرد و چه ویژگی‌های دارند؟

این تاریخ را می‌توان به دوره‌های متعددی تقسیم کرد و بستگی دارد که از چه منظر و یا رهیافت نظری به آن نگاه کنیم. من در یکی از نوشته‌هایم با نگاه جامعه‌شناختی ادبی و با رهیافت-لوسین گلدمن- آن را به سه دوره تقسیم کردم. البته نظریه گلدمن به شکل کامل روی تاریخ ادبیات داستانی ما جفت و جور نمی‌شود و مجبوریم تا حدودی آن را جرح و تعدیل کنیم. مقصودم از این تقسیم بندی تنها گشایش منظری نظری است که بتوانیم حداقل در سطح «کاراکتر سازی» و «تیپ‌های قهرمانی» یک مدل کلی را در نظر داشته باشیم. نظریه گلدمن نیز متمرکز بر شیوه‌های آفرینش کاراکتر و رابطه‌اش با سیستم اقتصادی سرمایه‌داری است. من اینجا تنها

اشاره‌های به این تقسیم بندی می‌کنیم. شروع داستان‌نویس ما در شرق کردستان به حسن قزلبجی با نوشتن داستان کوتاه (پیکه‌نینی گه‌دا)- خندیدن گدا-(۱۳۲۰) شمسی برمی‌گردد. بعد از این داستان و سقوط جمهوری مهاباد در پهلوی دوم (۱۳۲۵) موجی از نگرانی و آوارگی را برای روشنفکران کرد به وجود آمد. از سوی سرکوب سیاسی پهلوی و منع نشر کتاب کردی موجب شد سکوتی بیشتر از سی سال بر تنه ادبیات داستانی کردی در ایران حکم فرما شود. در این مدت جز داستان کوتاه خندیدن گدا و رمان (پیشمه‌رگه) از رحیم قاضی (نشر ۱۹۶۱ خارج از ایران)- که می‌توان عنوان اولین رمان کردی شرق کردستان را بدان نسبت داد- هیچ داستانی منتشر نشد.

بعدها و در سال‌های ابتدایی انقلاب ایران، چند مجموعه توسط مصطفی ایلخانی‌زاده، احمد قاضی و ملا کریم راوچی نوشته شد. اما هیچ کدام از این نوشته‌ها از حیث پردازش ادبی و فرم داستانی به پای داستان کوتاه (خندیدن گدا) قزلبجی نمی‌رسند و از حیث ساختار داستان مدرن ضعف‌های اساسی دارند. با نوشتن رمان (هاواره‌بهره) (۱۳۶۹) توسط فتاح امیری دوباره امید داستانی نویسی کردی زنده شد. فتاح امیری با فرم و فن متأثر از رمان فارسی- بخصوص دو رمان کلیدر و جای خالی سلوچ محمود دولت‌آبادی- توانست شیوه‌ی بیان و فرم داستانی منسجم‌تری نسبت به سه اثر اولی که بعد از انقلاب منتشر شده‌اند، داشته باشد. وی بعد از نوشتن رمان (هاواره‌بهره)، رمان دیگری در ادامه‌ی این اثر به نام (میرزا) (۱۳۷۲) نوشت. هر دو رمان امیری حکایت از جامعه‌ی فتودالی و روستایی کردستان دارند.

این دوره‌ی اول داستان‌نویسی ما در شرق

داستان کوردی به شمار می‌آید. سال‌های میانه‌ی دهه‌ی ۷۰ شمسی از سال‌های پربار انتشار داستان در کردستان است. در همین سال‌ها حسین شیربگی، بریا کاکه سوری، محمدامین شامحمدی، ناصر وحیدی، خانم نسرین جعفری، عمر مولودی و عطا نهایی کارهایشان را منتشر کردند. لازم است که اینجا اشاره‌ی بیشتر به عطا نهایی که همواره از نویسندگان پیشرو در ادبیات کردستان بوده داشته باشم. نهایی رمان (گولی شوران)-گل شوران-(۱۳۷۷) و (بالنده کانی دهم با) -پرندگان در باد-(۱۳۸۰) را در این دهه منتشر می‌کند. کارهای نهایی همیشه یک گام جلوتر از نویسندگان هم دوره‌ی خود بوده، از این رو هر سه رمان وی را از حیث ساختار و نوآوری فرمی و فن می‌توان در زمره‌ی دوره‌ی بعدی از داستان‌نویسی کردستان برشمارد. -رمان سوم نهایی (گره‌وه‌ی به‌ختی‌ه‌ل‌آله) است.

در داستان‌های دوره دوم-به نسبت دوره‌ی اول- کمتر با قهرمان یا کاراکتری بر خود داریم که سعی در حل یا جواب به پرسش‌های بیرونی باشد. از این رو گویی شخصیت‌ها از وضعیت اجتماعی و امید به حل مشکلات آن دل‌زده شده و به درون خود رجوع می‌کند. این جستجویی درونی کاراکترها، موجب ظهور رمان یا داستانی با محوریت شخصیت‌های روان‌شناختی شد، داستانی که به آن -داستان مدرنیستی- می‌گوییم. در واقع چون نویسنده با موضوعی یا مفهومی عینی برخوردی ندارد که آن را قهرمان یا ضد قهرمان رمان خود بخواند، از این رو شخصیت‌ها بیشتر درون‌گرا می‌شوند و با مسئله‌ی شخصی خود درگیرند تا مسئله‌ی که صرفاً اجتماعی، ملموس و عینی می‌نماید. پیتز زیما، نمونه‌ی این شخصیت‌ها را در آثار جویس، بکت، کامو، سارتر و نویسندگانی که امروزه ما با عنوان نویسندگان مدرنیستی می‌شناسیم می‌داند. این شیوه نیز در ادبیات ما بخصوص بین نویسندگان (گروه خور) به‌خوبی مشهود است. ارجاعات مکرر به روانشناسی کاراکترها، گنگی و بیگانگی، دل‌زدگی اجتماعی، توصیف فضاهای مه‌آلود، و شخصیت‌های کم توان، از مشخصه‌های روایی این نوع ادبیات است.

امروزه که ما به شکلی با داستان نویسان دوره‌ی

کردستان است. الگویی روایی داستان‌های این دوره، از الگویی ساده‌ی خطی پیروی می‌کند، و زبان و فضای داستان، فضا و زبانی ایلاتی است. نوشته‌ها از طرحی ساده برخوردارند و پیچیدگی روایی در آن‌ها مشاهده نمی‌شود. شخصیت و رخداد‌های داستانی، در بیشتر موارد افراد و رویدادهای واقعی اجتماعی در جامعه‌ی کردستان هستند. به‌طور کلی این دوره را می‌توان زیر عنوان داستان «رنالیسم اجتماعی» تقسیم‌بندی کرد.

شروع دوره‌ی دوم داستان نویسی کوردی را می‌توان با نشر مجموعه داستان (زریکه)(۱۳۷۲)- جیغ- از عطا نهایی دانست. عطا نهایی در این مجموعه داستان سعی داشته از ساختار ساده‌ی دوره‌ی پیشین عبور کند و شیوه‌ی نو از روایت را در داستان کوردی به وجود آورد. نهایی را می‌توان نقطه عطف داستان در دوره‌ی دوم و نیز پلی میان دوره‌ی اول و دوم و حتی سوم دانست. ایشان در مجموعه داستان بعدی خود به نام (ته‌نگانه)(۱۳۷۴)-تنگنا- به‌خوبی توانست فضای جدیدی را به داستان‌هایش وارد کند. دوره‌ی دوم، دوره‌ای پرباری برای داستان نویسی کوردی است. این پرباری را هم از لحاظ چاپ و نشر آثار می‌توان برشمرد، و هم از حیث تجربه‌های جدیدی در داستان نویسی. دو نمونه‌ی مهم این تجربیات، یکی به سال (۱۳۷۵) و تشکیل گروه داستان نویسی (خور) در شهر بوکان برمی‌گردد و دیگری به سال (۱۳۷۸) با نشر مجموعه داستان (مزگینی)-مژدگانی- از محمد رضانی. گروه خور با پنج داستان‌نویس جوان که تجربه‌ی خواندن و آشنایی با ادبیات مدرنیستی جهان را داشتند شکل گرفت. این گروه با تشکیل جلسات داستان خوانی و نقد ادبی سعی در پویا کردن فضای داستان نویسی و نیز عرضه فرمی نو از داستان‌نویسی کوردی شرق کردستان را در سر داشتند. نقطه عطف دوم، به چاپ مجموعه داستان (مزگینی)-مژدگانی-(۱۳۷۸) محمد رضانی برمی‌گردد. رضانی در این مجموعه سعی بر آن داشته که از فضای ادبیات فارسی و تأثیر پذیری آن بدر آید و لحن و فضای اختصاصی برای خود فراهم آورد. داستان‌های این مجموعه، چه از لحاظ فرم و چه از لحاظ زبان و نیز استفاده از امکانات روایی فرهنگ کوردی، کاری بی‌نظیر و کم سابقه در

را روایت می‌کند که در سودای یافتن هویت خود هستند.

در این دوره که با نام‌های متعددی از نویسندگان برخورد داریم، نویسندگان زن نیز جایگاه خاصی را به خود اختصاص داده‌اند. بیشتر داستان‌هایی که توسط آن‌ها نوشته شده است حول جهان‌نگری زنانه و نگاه آنان به مسائل اجتماعی جریان دارد. موضوعی که بیشتر حول نقد ساختار مردسالارانه‌ی جامعه با تکیه بر محتوای داستانی طلاق یا جنگ جریان دارد، البته به محتوای تربیتی و روایت‌های عاطفی و احساسی نیز برخورد می‌کنم. از جمله‌ی این نویسنده‌ها می‌توان به پری کریمیان، سارا صادق زاده، چنور سعیدی، فوزیه بشارت و شیول مجیدپور اشاره کرد که مجموعه‌های را به چاپ رسانده‌اند. به شکلی که عرض کردم در این دوره با شیوه‌های متعددی از روایت داستانی سروکار داریم که نمونه‌های آن را می‌توان در کارهای علی غلامعلی، شهرام قوامی، منصور حامدی، بریا کاکه‌سوری، سراج بناگر، فروخ نعمت پور، عزیز محمودپور، کامران حامدی، خالد خاکی، هیمن عبدالله‌پور، رزگار لطفی، هیوا قهرمانی، علی حسینی، صدیق رسولی، کامیل افشار، ایوب زارعی و... مشاهده کرد. در این اواخر نیز می‌توان به تعداد اندکی از آثار که با لهجه‌های کلهری و ایلامی نوشته شده‌اند اشاره کرد.

*به نظر شما امروزه وضعیت داستان‌نویسی، چه از لحاظ داستان کوتاه و رمان، و چه از لحاظ فضاهای داستان‌نویسی و تأثیر آن در جامعه کوردی به‌طور کلی چگونه است؟

- حقیقتاً این سؤال خیلی کلی است و می‌توان از جنبه‌های مختلفی به آن پاسخ داد. چون اساساً وقتی از ارزیابی صحبت می‌کنیم باید آن را نسبت به چیزی بسنجیم. این سنجش برای ادبیات داستانی شرق کردستان می‌تواند از چند سو باشد، مثلاً نسبت آن با ادبیات داستانی جنوب کردستان یا ادبیات داستانی فارسی که نویسندگان نسل اول داستان‌نویسی ما از آن‌ها بسیار تأثیر گرفتند، و یا مورد دیگری مثل گذشته‌ی تاریخی خود. در هر صورت با نگاه کلی می‌توان بخصوص - در سال‌های اخیر نظر مثبت و مساعدی را نسبت به این ژانر ادبی نشان داد. از سوی امروزه به موارد

سوم سروکار داریم، می‌توان به طیف وسیعی از نویسندگان برخورد کرد که تجربیات متفاوتی از دوره‌های پیش از خود نشان داده‌اند. اگر دوره‌ی اول را (۱۳۲۰-۱۳۷۲) رئالیسم اجتماعی و دوره‌ی دوم را (۱۳۷۲ تا میانه‌ی دهه‌ی ۸۰ شمسی) ظهور ادبیات مدرنیستی بدانیم. می‌توان دوره‌ی سوم این تاریخ را ظهور داستان تجربی نامید. از این رو می‌توان با مواردی از «فرا داستان» و نیز داستان «پست مدرنیستی» برخورد کرد. هرچند نمونه‌ی چنین مواردی در داستان نویسی ما معدود است اما گرایش بدان وجود دارد. جدای از دو مورد فوق - یعنی فرا داستان و داستان پست مدرنیستی - داستان نویسان این دوره، خود را تنها به مقوله‌ی خاصی از فن و بیان ادبی اختصاص نداده‌اند و سعی را بر نوآوری روایی و الگوهای روایی مختلفی از لحن و بیان گرفته تا فن پردازش گماشته‌اند.

از نمونه‌های خوب این دوره می‌توان به رمان (گولگی شوران) - گل شوران - عطا نهایی اشاره کرد که از هسته‌ی داستانی بیت (لاس و خه‌زال) استفاده کرده و با فن پردازش رمان آن را در هسته‌ی داستان خود بکار گرفته. البته (گولگی شوران) نهایی در سال ۱۳۷۳ نوشته می‌شود و در سال ۱۳۷۷ آن را چاپ می‌کند اما در تقسیم‌بندی ما، نمی‌توان آن را ذیل دوره‌ی اول یا دوم برشمارد، بلکه آن را باید در دسته دوره‌ی سوم قلمداد کرد. یکی دیگر از داستان‌ها نهایی، رمان (بالنده‌کانی دهم با) (پرنندگان در باد) است که از نمونه‌های قابل توجه ادبیات پست‌مدرنیستی و استفاده‌ی بجا از شگرد پردازش «فرا داستان» است.

نویسنده‌ی دیگری که می‌توان در نمونه‌ی داستان تجربی بدان اشاره کرد، سید قادر هدایتی است. هدایتی در داستان (توقی عه‌زایل) - گردن‌بند عزایل - لحن بکار گرفته برای راوی را، از بیان مذهبی و درویشانه‌ی تکیه و خانقاه‌های کردستان به عاریت گرفته، لحنی که به بهترین شکل بر تنه‌ی داستان نشسته و زبان و روایتی متفاوت با درونمای آبرونیک به رمان بخشیده. ایشان در دو کار دیگر خود (دهنگی نوخته) - صدای نقطه - (که قبل از گردن‌بند عزایل منتشر کرد) و آخرین اثرش (گابور)، بیشتر بر استفاده از تجربه‌ی نو فن و فرمی متمرکز است. رمان گابور، داستان نسلی

گفتمان شعری است و خیلی کم به داستان و نثر اهمیت داده می‌شود، ولی وضعیتی که حال حاضر مشاهده می‌کنیم، این نوید را می‌دهد که ما در کنار شعر، داستان را هم در بین مخاطبین تجربه کنیم. چنین استقبالی از داستان، بی‌گمان جدایی از ظهور داستان نویسان خوب، می‌تواند دلیل دیگری، همچون ظهور قشری طبقه‌ی متوسط داشته باشد که به داستان بیشتر از شعر اهمیت می‌دهد. خود این بحث، می‌تواند موضوع چندین نشست و مقاله باشد.

✽ داستان‌نویس‌های معاصر، در این سال‌ها با توجه به تنوع و فضای رنگارنگ شهر، آن چنان که باید به این عنصر مهم داستانی توجه نمی‌کنند. حتی گاه احساس می‌کنیم که گویا نویسنده انگار از خارج شدن از فضاهای بسته، مانند آپارتمان و یا... و وارد شدن به خیابان هراس دارد. دلیل این بی‌توجهی، و حتی هراس را شما در چه مواردی می‌بینید؟

- این مورد را می‌شود برای داستان‌نویسی فارسی متصور شد، اما برای داستان نویسی کوردی خیر. چرا که داستان کوردی هنوز هم به شدت فضای اجتماعی را تجربه و روایت می‌کند. در واقع شما حتی به چند نمونه از داستان کوردی در ایران برخورد نمی‌کنید که از فضای اجتماعی فاصله گرفته باشد و تبدیل به «ادبیات آپارتمانی» شده باشد. حتی در تجربه‌ی داستان کوتاه که تعدادشان از رمان بیشتر است- این مورد بسیار نادر است. البته از منظر نقد ادبی، ادبیات اجتماعی که در کردستان موجود است، الزاما به معنای ادبیات برتر نیست- شاید بتوان از دیدگاه مارکسیستی آن را ادبیات برتر نامید ولی بحث نقد ادبی متفاوت است- اینکه چرا هنوز ادبیات ما ریشه‌اش در ادبیات اجتماعی است، بیشتر به ساختار اجتماعی و فرهنگی ما و صد البته شیوه‌ی آشنایی ما با ادبیات داستانی برمی‌گردد. برای نویسندگان ما، همیشه ارائه‌ی روایتی متفاوت از (تاریخ) جزء دغدغه‌های اساسی بوده. در دوره‌ی از داستان نویسی ما، این روایت تاریخی، تبدیل شد بود به روایت «فروستان»، دوره‌ی دیگر تبدیل شد به روایتی «نوستالژیک» از برهه‌ی خاصی؛ درگیر شدن با این فضای تاریخی خاص، الزاما نویسنده را به سمت و سوی ادبیات اجتماعی

کمی از تأثیر مستقیم ادبیات داستانی جنوب کردستان و یا ادبیات داستانی فارسی در بین نویسندگان بر خود داریم که این خود استقلال بیشتر نویسندگان ما را نشان می‌دهد- البته نباید فراموش کرد که تأثیر گرفتن هرگز به معنای کم مقدار بودن ادبیات نیست و در واقع کل ادبیات به شکل جهانی و حتی در تعریف هستی‌شناختی خود بر همین تأثیرگرفتن و تأثیر گذاری متمرکز است- اما اینجا منظور بنده، از تأثیر کمتر، به معنای استقلال این ژانر در شرق کردستان است. در واقع با نگاهی تاریخی به خوبی مشخص است که نسل اول داستان نویسان ما از فضای رئالیسم اجتماعی که در اتحاد جماهیر شوروی و نیز تعداد از نویسندگان فارس و ادبیاتی که در ترکیه- بخصوص یاشار کمال- موجود بود، امروزه فاصله گرفته‌اند و تقریبا، چه در شیوه‌ی روایت، چه در استفاده از ابزارهای روایی و محتوای خود داستان به کارکردها و بنمایه‌های مستقلی رسیده‌اند، که به راحتی می‌توان برای نویسندگان امروز ادبیات داستانی شرق کردستان، مستقلا یک سبزه و بنیان روایی اختصاصی قائل شد. این خود به شکلی نشانه‌ی پیشرفت و کسب تجربه‌های تازه‌ی داستانی نویسی را در این بخش کردستان را به ما گوشزد می‌کند. هرچند تجربه‌ی داستانی نویسی کوردی در ایران عمر طولانی ندارد و به هشتاد سال نمی‌رسد- و از این هشتاد سال، بیشتر از سی سال آن سکوتی سرد به موجب منع نوشتن به زبان مادر در دوره‌ی پهلوی دوم وجود دارد-، اما باز رمان‌های داریم که به جد می‌توان جز بهترین تولیدات ادبی در تمام تاریخ داستان نویسی کوردی به حساب آیند. حتی بعضی از این رمان‌ها می‌توانند پیشنهادهای قابل توجهی را به ادبیات همسایه نیز داشته باشد- البته به شرط اینکه مترجمین کار بلدی پشت این آثار حضور داشته باشند. ظهور همین نویسندگان، باعث شده امروزه توجه مردم نیز به ادبیات داستانی شرق کردستان بیشتر جلب شود و مخاطبین خاص خودش رو داشته باشد. چنین موردی بسیار دلگرم کننده است که کم‌کم فضای ادبیات ما از فضای تک بعدی شعر خارج شود و نثر را هم مقابل خود ببیند. می‌دانیم که بخش اعظمی از تاریخ روشنفکری کوردی، به شکل کلی زیرتأثیر

می‌کشاند. لازم است اینجا تأکید کنم که منظور بنده از ادبیات اجتماعی صرفاً ادبیات رئالیسم اجتماعی یا رئالیسم سوسیالیستی نیست، بلکه منظور بازنمایی عناصر اجتماعی در ادبیات است که می‌تواند فارغ از ایدئولوژی خاصی نیز عرضه شوند.

✽ آثار داستان‌نویسان برجسته دنیا و اروپا و اندیشه‌های آنان چه تحولی را در داستان‌نویسی کوردی به وجود آورده و ادبیات داستانی ما در هشتاد سال گذشته چقدر تحت تأثیر ترجمه و فضای ترجمه بوده است؟

- ادبیات در سطح جهانی و در ژانرهای مختلف، همیشه بده بستان‌های باهم دارند. و به قولی هر اثر ادبی پایه‌ها خود را در ادبیات گذشته محکم می‌کند و بالیده می‌شود. ترجمه نیز برای ما به این شکل بوده و تا آخر هم به این شکل خواهد بود. چون در ذات هر ادبیاتی ست که با آثار دیگر به شکلی در «دیالوگ» باشد. به‌طوری که در جواب سؤالی قبلی اشاره کردم، نسل نخست داستان‌نویسی ما به‌شدت تحت تأثیر ادبیات داستانی فارسی است. هرچند در آن دوره ادبیات فارسی به شکل ترجمه و اثر چاپی وارد فضای فرهنگی ما نشده بود، ولی از آن رو که نویسندگان نسل اول با زبان فارسی آشنایی داشتند و خود مستقیم به خوانش این آثار می‌پرداختند باز می‌توان وجهی از ترجمه را شاهد بود. وضعیت تأثیرگذاری داستان فارسی تا به دوره‌ی دوم یعنی (از ۱۳۷۲ تا میانه‌های دهه‌ی هشتاد شمسی) وجود دارد. اما کم‌کم ترجمه از ادبیات جهانی- که باز بخشی از آن با زبان فارسی بود- و نیز ظهور مترجم و نویسندگانی که با ادبیات دیگر، مانند انگلیسی آشنا داشتند تا حدود مدل داستان‌نویسی ما را عوض کرد. به‌طور مثال با اوج‌گیری ترجمه‌های فارسی از ادبیات مدرنیستی و خوانش آن‌ها توسط نویسندگان کورد- در واقع با زبان میانجی فارسی- موجب ورود ادبیات مدرنیستی در بین نویسندگان نسل دوم ما شد. تقریباً می‌توان گفت که ما همیشه با زبان واسطی برای آشنایی با ادبیات غربی درگیر بودیم. حتی امروزه که بسیاری از متون مستقیماً از زبان‌های انگلیسی و فرانسوی و آلمانی و... به

کوردی ترجمه می‌شوند، نتوانسته‌اند به حجم حتی چند درصد از ترجمه‌های فارسی از ادبیات جهانی برسند. این مورد برمی‌گردد به سنت ترجمه و صد البته وجود زبان رسمی که در ایران فارسی است. وقتی زبانی رسمی و تدریس و تحصیل فارسی است، و فرصتی به زبان‌های دیگر در ایران چون کوردی داده نمی‌شود، کاملاً طبیعی است که شیوه‌ی آشنایی من کورد با ادبیات جهانی باز توسط زبانی غیر از زبان مادری خودم باشد. البته ناگفته نماند نمی‌توان تأثیرات مثبت ترجمه‌های فارسی را نادیده گرفت، چون از سمت ترجمه‌های فارسی نویسندگان کورد با بسیاری از مکاتب ادبی و نظری جهان آشنا شدند. سنت ترجمه، هنوز هم بین ما ضعف‌های دارد، به‌عنوان مثال بعضی از مترجمین کورد، متن ترجمه شده‌ی کتابی انگلیسی، یا فرانسوی را از فارسی به کوردی ترجمه می‌کنند که احتمالاً خود ترجمه‌ی فارسی آن هم از متن و زبان اصلی نباشد. کاملاً واضح است که در این ترجمه‌ها، بخشی از محتوا و حتی فن نگارش- بخصوص در داستان- از طریق همین چند «زبانگی ترجمه» گم و ناپیدا می‌شود. از سوی دیگر آن بخش از ترجمه‌های که از زبان اصلی به کوردی ترجمه می‌شوند تعدادشان بسیار اندک است و حداقل در این دوره نمی‌توان تأثیر آن‌ها را به نسبت تحولات ادبیات داستانی کوردی سنجید. اگر بخواهم بحثم را در این مورد خلاصه کنم، باید به دو مقوله‌ی «فرم و فن» و «محتوا» در داستان اشاره کنم. بخشی از فرم و فن‌های بکار رفته در روایت داستانی ما کاملاً تأثیر گرفته از ترجمه‌ها است- به طوری که گفتم ترجمه‌های فارسی- در واقع نویسنده‌ی ما از طریق ترجمه با فرم‌ها و شیوه‌ی به‌کارگیری فن‌های متعدد پرداخت داستانی آشنا می‌شود و آن‌ها را به کار می‌گیرد. اما در محتوا، کاملاً سعی شده در همان فضای اجتماعی کردستان بماند. در واقع شما خیلی کم به داستانی برخورد می‌کنید به‌موجب استفاده از فرم یا تکینم خاصی که از ترجمه یاد گرفته، محتوا را هم به موضوعی بیگانه تبدیل کند، بلکه همان فرم و فن را برای بیان وضعیت اجتماعی/ تاریخی/ سیاسی کردستان به کار می‌گیرد.

داستان‌نویسی آینده‌ی ما باشند، و بدون شک باید هم فضای اجتماعی و هم فضای فرهنگی بازتری برای آن‌ها به وجود آورد تا بتوانند توانایی‌های خود را نشان دهند. حتی با نگاهی کلی می‌توان شاهد بود تعداد خانم‌های که به داستان‌نویسی علاقه نشان می‌دهند از مردهای جوان بیشتر است. چنین استقبالی حداقل باید یک مسئله را به ما گوشزد کند آن‌هم: وجود دغدغه‌ی روایت داستانی بین خانم‌هاست، و اینکه مواردی را در ذهن و زندگی‌شان دارند که نمی‌توانند با شعر یا حتی مقاله و سخنرانی بیان کنند، پس برای بیان آن به داستان پناه می‌برند. همین دغدغه و پی‌جویی آن می‌توان امیدهای داستان‌نویسی ما باشد. البته به شرطی که بتوان فرصت کافی را برای حضورشان مهیا کرد.

* شما مهم‌ترین خصیصه‌های ادبیات داستانی شرق گردستان را چه مواردی می‌دانید و در این شرایط، فکر می‌کنید داستان‌های کوردی تا چه میزان در ارتباط با مخاطب موفق بوده است؟

- از جنبه‌های مختلفی مانند روایت‌شناسی، نشانه-معناشناسی و جامعه‌شناختی می‌توان به این سؤال پاسخ گفت و خصیصه‌های آن را برشمارد. ترجیح می‌دهم به‌موجب پاسخ سؤال اول، ابتدا از جنبه‌ی جامعه‌شناختی به این سؤال پاسخ دهم. از این منظر می‌توان به بن‌مایه اصلی آن‌ها که «ادبیات اجتماعی» است اشاره کرد، این مورد در سطح رمان به خوبی مشخص است. در هر سه دوره‌ی که در جواب اول عرض کردم، می‌توان مشخص‌های از ادبیات اجتماعی را مشاهده کرد. حتی در دوره‌ی دوم که برخی از داستان کوتاه نویسان، تحت تأثیر ادبیات مدرنیستی به‌گونه‌ای از آفرینش «کاراکتر روان‌شناختی» پرداختند و به‌مانند دوره‌ی اول مستقیماً مسئله‌ی اجتماعی را به پرسش نگرفتند، باز می‌توان سطحی از ادبیات اجتماعی را در داستان‌هایشان مشاهده کرد. به‌طوری که قبلاً گفتم، مقصود از ادبیات اجتماعی، ادبیاتی است که بازتاب امر اجتماعی است، و خود را در «بیان تاریخی» و سازوکارهای آن متعهد می‌داند. این تعهد در ادبیات ما به شکل‌های متعدد وجود داشته، از بیان رئالیستی و کلاسیک آن گرفته تا استفاده از شگردهای چون

* جایگاه نویسندگان زن و داستان‌نویسی کودک و نوجوان در تاریخ ادبیات کوردی چگونه است و میزان استقبال از آن چگونه ارزیابی می‌کنید؟

- این سؤال دو بخش دارد، بخش اول ادبیاتی که توسط نویسندگان زن تولید می‌شود و دیگری داستان‌نویسی کودک و نوجوان. در مورد داستان‌نویسی کودک و نوجوان باید عرض کنم که در این بخش خیلی کار نکردیم و بسیار کم تولید و کم توانیم. مشخصاً در ماه‌های گذشته، مجموعه‌ای از ادبیات نوجوانان به زبان کوردی و فارسی توسط نشر گوتار منتشر شد، کتابی به اسم (پارویک هیوا)، جز این کتاب و موارد بسیار معدود دیگر متأسفانه در این مورد کار بخصوصی انجام ندادیم. بخشی از این کم‌کاری - که شاید بخش اساسی هم باشد - به عدم تدریس زبان کوردی در مدارس برمی‌گردد - در این مورد خیلی بحث شده و آسیب‌هایش نیز شناسایی شده، فکر کنم لازم نیست اینجا دوباره من تکرار کنم.

اما در مورد نویسندگان زن، که تعداد آن‌ها به انگلستان دست نمی‌رسد - البته منظور نویسندگان زن کوردی نویسی که کار منتشر کرده‌اند - باید گفت که متأسفانه سطح نویسندگی قابل قبولی هنوز ارائه ندادند. بیشتر نوشته‌های آن‌ها به سطحی از دل‌نوشته تبدیل می‌شود و سازوکارهای فن داستانی منسجمی ندارند. البته می‌توان در بین آن‌ها به تعدادی داستان - نه داستان نویسی - اشاره کرد که سطح قابل قبولی از نوشتن ارائه داده‌اند. اما متأسفانه عموماً در این مورد ضعف داریم. لازمه که اشاره کنم ضعف داستان‌نویسی برای نویسندگان خانم دلایل مختلف و قابل مقبولی دارد. به‌طور مشخص، از طرفی حضور آن‌ها در داستان‌نویسی کوردی در این بخش گردستان - تاریخ محدودی دارد و به دهه‌ی هفتاد شمسی برمی‌گردد، دوماً به‌مانند مابقی موارد اجتماعی، همیشه زنان گردستان خود را زیر لوای مردانه دیده‌اند، به‌طوری که در همان دهه‌ی هفتاد، زبانی مردانه بر داستان‌ها حضور داشت. هرچند امروزه نویسندگانی وجود دارند که از دغدغه‌ی زنانه، یا بهتر است بگوییم، «نگاه زنانه» به جهان دارند، اما از قدرت پرداخت ادبی منسجمی برخوردار نیستند. خوشبختانه چهره‌های در نسل جوان‌تر حضور دارند که می‌توانند امید

متافیکشن. البته به مواردی هم برخورد می‌کنیم که کمتر این موضوع را نشانه می‌گیرند و یا سعی دارند پرسش‌ها و دغدغه‌های کلی‌تر را مطرح کنند، اما تعداد این آثار چه در رمان و چه در داستان کوتاه بسیار معدود است.

جدایی از سطح محتوایی می‌توان به شگردهای به کارگیری فن و استفاده از ابزارهای روایی با توسل به رهیافت «روایت‌شناسی» داستان نیز اشاره کرد. از این منظر، داستان ما از «عینیت» بالای به نسبت ادبیات کوردی جنوب کردستان برخوردار است، این «عینیت»، از خصلت اجتماعی آن سرچشمه می‌گیرد. منظور از عینیت در داستان، میزان و اندازه‌ی مشخص بودن علت و معلول‌های داستانی است. در واقع سطح «عمل روایی» آن‌ها، و به اصطلاح «فاصله‌ی راوی» با موضوع روایت، در بیشتر رمان‌ها فاصله‌ی کمی است. از این رو «راوی» می‌تواند به خوبی تمام-یا بخشی قابل فهمی- از موضوع روایت را بیان کند. از این تفاوت‌ها می‌تواند به انتخاب نوع راوی و «زاویه دیده» روایت نیز اشاره کرد. به عنوان نمونه در چند رمان مشخص می‌توان با نوعی «راوی پنهان» مواجه شد، این راوی بخش اساسی از داستان-یا بهتر است بگوییم تاریخ- را با کمک شیوه‌ی «کانونی شدگی درونی» و از زاویه دید کاراکترهایش نقل می‌کند. انتخاب و آفرینش چنین راوی، باز به موضوع داستانی برمی‌گردد که روایت می‌شود. بخشی از داستان‌های گفته شده، تاریخ کردستان را به آن شکلی که در متون رسمی وجود دارد روایت نمی‌کنند، از این رو به ضدید با آن تاریخ رسمی اقدام می‌کنند. چون آن تاریخ رسمی، همزونی است، که اولاً کشف تمامی لایه‌های پنهان آن برای نویسنده کاری مشکل است، و دوماً مخالفت با آن تاریخ رسمی نوعی جرم محسوب می‌شود. پس بهترین شگرد برای بیان تاریخی که هم جرم است هم کامل نیست- استفاده از نوعی راوی پنهان است که نویسنده خود را پشت سر آن قایم کند. توضیح مفصل‌تر این نوع راوی را بنده در مقاله‌ی با ذکر مثال آورده‌ام و حس می‌کنم بیان دوباره‌ی آن نوعی زیاده روی باشد.

اما در مورد ارتباط داستان ما با مخاطب، می‌توان گفت خوشبختانه در چند سال اخیر استقبال از

ادبیات داستانی بیشتر شده و این شکل از نوشتن توانسته برای خود مخاطبانی بسازد. البته ناگفته نماند وجود مخاطب برای ژانری خاص از ادبیات صرفاً به سطح ادبی کار نویسنده بستگی ندارد و باید یک سری موارد دست به دست هم دهند تا فلان ژانر مخاطب پیدا کند. در تاریخ ادبیات ما این موارد بیشتر برای شعر مهیا بوده تا داستان.

❖ آیا انتشارات و بنگاه‌های ادبی ما به اندازه کافی با انتشارات و آژانس‌های ادبی جهان آشنایی دارند و این آشنایی چگونه و از چه لحاظ برای جهانی‌سازی ادبیات کوردی اهمیت دارد؟

- ببینید صرف آشنایی انتشاراتی و بنگاه‌های نشر، برای روندی چون جهانی‌سازی ادبیات کفایت نمی‌کند. شیوه و کارکرد نشرهای جهانی هم صرفاً وابسته به سازوکارهای درونی انتشاراتی نیست و به عوامل بیرونی متعددی وابسته است. اینکه ما بخواهیم ادبیاتمان جهانی شود یک مسیر بسیار طولانی رو در پیش داریم و صرفاً کار ناشر نیست. از سوی به قول میلان کوندرا «بومی‌گرایی بزرگ‌ها»، ادبیات «بومی‌گرایی کوچک‌ها» را نمی‌بیند و برایشان چنان اهمیتی ندارد. شما در این سازوکار با ادبیات بزرگ-اینجا منظور ادبیات که تولید ادبی بی‌شماری دارند- درگیرید، چنین ادبیاتی فرصت نفس کشیدن رو به ادبیات کوچک‌تر نمی‌دهد. حضور «میدان‌ها فرهنگی» گسترده در ادبیات بزرگ، مثل ناشران جهانی، منتقدان، پژوهشگران دانشگاهی، مجلات بین‌المللی، جوایز با رویکردهای مشخص و... باعث می‌شود این ادبیات بزرگ به تمام نقاط جهان صادر و قبایل شود. در ادبیات کوردی شما هیچ کدام از این موارد را حتی در سطح منطقی ندارید چه برسد به جهانی! کم توجهی که ادبیات بزرگ به نسبت ادبیات کوچک دارند فقط مخصوص ادبیات کوردی و فارسی و ... نیست، آن‌ها برای بیشتر ادبیاتی که غیر از خودشان است این تصور را دارند. تونی موریسون نویسنده‌ی آفریقایی-که اتفاقاً برنده‌ی نوبل ادبیات هم بوده- در یکی از مقالاتش به این موضوع «نادیده انگاری» بسیار خوب اشاره می‌کند. وی از چند صد رمان نام می‌برد که در سال‌های مشخصی چاپ شده‌اند و هر کدام از آن‌ها ارزش «حداقل یک جایزه‌ی

سیاست گرفته تا دین و... شعر و شاعر وجود دارد. البته اینجا من نقدی به شعر ندارم، چون حضور شعر در چنین تاریخی دلیل دارد- که حداقل در این مصاحبه شاید نتوان در موردش صحبت کرد- تنها قصدم از بیان این موضوع، اشاره به نبود ادبیات داستانی و ساحت تک‌گفتمانی تاریخ ادبیات کوردی ست. برای شاعر حجم کثیری از تجربه‌های ادبی در تاریخ ادبیات کوردی موجود است. شاعر می‌تواند از این سرچشمه‌های ادبی برای تولید ادبی خود سود بگیرد، ولی همچنین تجربه‌ای برای ادبیات داستانی ما وجود ندارد. دقت کنید، تمام عمر ادبیات داستانی مدرن کوردی به صد سال نمی‌رسد! چه در این بخش کردستان چه در بخش‌های دیگر! درحالی‌که در اروپا بیشتر از چهار قرن است که رمان می‌نویسند و این جدایی از تجربه‌های نوشتاری داستان-البته نه به معنای فیکشن- قبل از قرن هفدهم است، (منظورم آثاری مثل «کمدی الهی» دانته یا «دکامرون» بوکاچیو ست، که خود بستری برای ظهور رمان محسوب می‌شوند). چنین تجربه‌ی در ادبیات داستانی ما حضور ندارد. ما تنها «ادبیات روایی شفاهی» داریم که می‌تواند به داستان نویسی ما کمک کند، اما جزء ادبیات مدرن داستانی که در سنت نوشتاری معنا می‌گیرد محسوب نمی‌شود. نبود چنین بستر فرهنگی، کار را برای داستان نویسان مشکل می‌کند، چرا که باید تمام تجربه‌ی ادبی خود را از چیزی مثل صفر شروع کنند! که کار بسیار سخت و طاقت فرسایی است. جدایی از نبود بستر و تاریخ ادبی داستان، از سوی دیگر با مسئله‌ی کاملاً اجتماعی روبرویم. اجازه دهید در این مورد به جمله‌ی از میخائیل باختین اشاره کنیم. باختین ژانر رمان را «ژانری دموکراتیک» می‌داند و معتقد است، در جامعه‌ی که ذهن‌های آن دموکراتیک شده‌اند یا به آن سو گرایش دارند، رمان ژانر مقبول آن جامعه است، در غیر این صورت آن جامعه به شعر بیشتر از رمان گرایش دارد. جامعه ما هنوز با «ذهن‌های دموکراتیک» فاصله دارد، و داریم برای رسیدن به این ذهن‌ها تلاش می‌کنیم. رمان‌نویس باید توانایی آن را داشته باشد عقاید مختلف و متضاد با عقید و مسلک خود را در اثرش، بدون قضاوت بگنجاند، درست مثل داستایوفسکی. اگر همچین

ادبی» را داشته‌اند، اما هیچ جایزه‌ی ادبی نگرفتند! چرا؟ چون جزء ادبیات کوچکی مثل آفریقا، اروپای مرکزی، خاورمیانه و... بودند. می‌توان به موارد متعددی از این «نادیده‌انگاری» اشاره کرد، به‌عنوان مثال در سال ۲۰۰۰ از نویسندگان و منتقدین ادبی خواسته شد نام صد رمان برتر تاریخ را اسم ببرند، هیچ کدام از این صد رمان جز ادبیات به قولی کوچک نبود، تمام آثار ذکر شده در این لیست صد نفره یا انگلیسی و فرانسوی بودند یا آلمانی و آمریکای لاتین.

از طرفی، ما با (نادیده‌انگاری جهانی ادبیات کوچک) روبه‌روی هستیم و از طرفی دیگر با نبود میدان‌ها فرهنگی که بتواند ادبیات ما را مطرح کنند. البته برای ادبیات کوردی مسئله خیلی اسفناک تر هم می‌شود. شما دقت کنید حجم کثیری از مردم کورد نمی‌توانند به خوبی با زبان کوردی بخوانند و بنویسند. همچنین مسئله‌ای خود به خود ادبیات کوردی را بین مردم به حاشیه می‌راند. ادبیاتی که بین ملت خودش خوانده نشود، مطمئن باشید هیچ مترجم یا منتقد جهانی را وادار به ترجمه یا نوشتن در موردش نمی‌کند. اگر امروزه مثلاً کسی مثل بختیار علی، جایزه ادبی می‌گیرد و رمان‌هایش به چند زبان ترجمه می‌شوند، چون بین خود کوردها خواننده دارد. از سوی دیگر نباید فراموش کرد که جهانی کردن ادبیات، هرگز با چند جایزه‌ی ادبی و چند ترجمه صورت نمی‌گیرد. راه بسیار پرپیچ و خمی در پیش است تا جغرافیای جهانی ادبی خط‌های مرزی اش را عوض کند و توجهی به ادبیات ما داشته باشد. در چنین شرایط ما به قول کافکا- وظیفه داریم ادبیاتمان را با تمام وجود «حفظ کنیم و پاسش بداریم»، این حداقل کاری ست که می‌توان انجام داد.

از دیدگاه شما، عدم شکوفایی پیشرفت مطلوب ادبیات داستانی کوردی چیست؟!

- در تاریخ ما، ادبیات داستانی به معنای مدرن آن (Fiction)- سابقه‌ی طولانی ندارد. شما حتی با یک نگاه گذرا می‌توانید به خوبی متوجه شوید که تاریخ ادبیات کوردی، بیشتر تاریخ شعر است. در واقع گفتمان شعر در تمام جریان-نه تنها ادبی-، بلکه روشنفکری ما حضور دارد. از

توانایی را نداشته باشد، نمی‌تواند رمان مقبولی بنویسد. نویسندگان نیز، در امتداد جامعه حضور دارد و همیشه با آسیب‌های آن درگیر است و احتمال آن می‌رود که او هم در دام «عدم ذهنیت دموکراتیک» گرفتار شود. هرچند از نویسندگان انتظار می‌رود که پیشگام جامعه باشد، اما آسیب‌های جامعه همیشه گریبان او را می‌گیرند. جدایی از مسائل فوق می‌تواند به کم‌اهمیتی «ادبیات» در جامعه نیز اشاره کرد. ما بیشتر به محتوای اثر ادبی توجه می‌کنیم، اینکه مثلا تا چه میزان یک شعر یا رمان توانسته دردهای جامعه‌ی ما را بیان کند-که متأسفانه بیشتر این آثار تنه به تنه‌ی شعار زدگی می‌زنند- و توجه چندانی به ساختار ادبی متن نداریم. در واقع بوطیقا و ساختار فرمیک متن است که یک رمان را رمان می‌کند. سؤالی مانند یک شعر یا رمان باید چه سازه‌های داشته باشد تا شعر یا رمان شود؟ حتی بین منتقدین و نویسندگان ما خیلی کم طرح می‌شود. این در حالی است که وقتی سطح ادبیات یک متن بالا باشد، به احتمال بسیار قوی محتوای خوب و کارسازی را هم می‌تواند تولید کند و از شعار زدگی دور شود. کم‌توجهی به ساختار بوطیقایی اثر، پرسش از متن و سازوکارهای ادبی آن را کم‌رنگ می‌کند و می‌تواند منجر به ضعف ژانری ادبی شود. مواردی که اشاره کردم، تنها بخش از علل ضعف ادبیات داستانی ماست. اما هرگز نباید فراموش کرد که در چند سال اخیر تجربه‌های بسیار خوبی در این ژانر داشته‌ایم که امیدهای را برای ادبیات داستانی زنده کرده‌اند. باوجود تمام مشکلاتی که پیش روی ادبیات داستانی داریم، باز به نظر من بهتر از شعر امروز ما عمل کرده. نویسندگان ادبیات داستانی ما از صفر دارد رمان‌های مثل (بالنده‌کانی دهم با) -عطا نهایی- و (توقی عه‌زایل)-قادر هدایتی- و... می‌نویسند، این دست آورد کمی نیست. حتی اگر مقایسه‌ی کوتاهی با نویسندگان جنوب گوردستان و شرق آن داشته باشم، باید بگویم، ما اینجا -در شرق- بسیار فنی‌تر و اصولی‌تر از جنوب می‌نویسیم، این در حالی است که آن‌ها زودتر از ما شروع کردند.

*به‌عنوان سؤال آخر شما جایگاه تدریس داستان، در مؤسسات آموزشی و فرهنگی و انجمن‌های کردی و دانشگاه را چگونه ارزیابی می‌کنید؟
-متأسفانه تا جایی که خبردارم، شیوه‌ی تدریس بسیار مشکل دارد. بیشتر کارگاه‌های داستان‌نویسی خلاصه‌ی چند فن و عنصر داستانی است. اینکه مثلا چطور کاراکتر بسازیم، یا پیرنگ چیست و... البته آموزش این موارد ضروری است، اما نیاز چندانی به کارگاه داستان‌نویسی ندارد، چراکه خیلی راحت می‌توان از چند کتاب داستان‌نویسی چنین موارد را فهمید. از سوی دیگر ما شیوه‌ی مشخصی برای آفرینش یا کاربرد هر یک از ابزارهای روایی داستانی نداریم. به‌طور مثال شیوه‌ی به کارگیری راوی از یک اثر رئالیستی با مدرنیستی به میزان قابل توجهی متفاوت است، حتی از یک نویسنده با نویسنده‌ی دیگر تفاوت دارد. مثلا کاراکتر پردازی نویسنده‌ی مدرنیستی مانند آلبر کامو با نویسنده‌ی مدرنیستی دیگری چون کافکا بسیار متفاوت است. از این رو نمی‌توان تعریف مشخصی برای پرداخت آن داشت. از سوی دیگر ادبیات داستانی ژانری است سیال و «درحال شدن»، از این رو همیشه می‌توان برایش سازوکارهای متفاوت و جدیدی متصور شد. به نظر من این کارگاه‌ها به‌جای تمرکز بر آموزش ابزارهای روایی-که ضرورت دارد ولی کافی نیست- باید بر «امکانات داستان‌نویسی» متمرکز شوند. اینکه چه امکانات و شرایطی باید در متن وجود داشته باشد تا آن را داستان بنامیم، یا چگونه «رویداد خارجی» را تبدیل به داستان کنیم و یا امکانات «تخیل ادبی» چیست و چه توانایی را به نویسنده می‌دهد تا داستان بنویسد. برای فهم این موارد به‌ضرورت لازم است از اسطوره‌شناسی، ادبیات شفاهی و حتی رویدادهای روزمره و هنر استفاده شود. همچنین آموزشی باعث می‌شوند که هنرجوها خودشان شیوه و جهان داستانی خود را پیدا کنند و در آفرینش داستان خلاقیت داشته باشند.

ئەنوەر مەعرفەت

وینا له شیعری نوێی کوردی دا (بەشی دووهم - کۆتایی)

خەیاڵیکی قوول نەخولقاوه که له بیرگەیی خۆینەری چالاکدا پێشتر نەبوویت. بە پێی ئەم نمونە پشت بە تیۆری «وینە نمونەبێهەکان» (صورت‌های مثالی) ی یۆنگ دەکرێ باس لە دوو جۆری تر وینای شیعری بێنێه ئاراه:

۱- وینا سەرەتاییه‌کان: بەشێکن لە و ئیماژانە که له درێژە‌ی رەوتی پەرۆردە و گەشەکردن و له پێگە‌ی راگە‌یاندنەکانەوه به بینین و بیستن، هەرۆه‌ها به هۆی خوله‌کانی فێرکاریی له بیرگە‌ماندا فرچک دەگرن. وینە سەرەتاییه‌کان تا راده‌یه‌ک رەگیان له ناهوشیاری گشتی و سەرنمونه‌ کۆنەکان (کهن‌الگوها) دایه، خێرا به‌ره‌میان دێنینه‌وه و ناسینه‌وه و تیگە‌یشتنیان ناسانه. هەموو ویناکلیشه‌ بیه‌کانی سوننه‌تی ئەدەبی، نمونە‌ی وینا سەرەتاییه‌کانن. یۆنگ ئاماژە به "دایکی نمونە‌یی" دەکا که ویناگە‌لیکی بێ پرانه‌وه‌ی لێ به دی دەکرێ: هەمووئەو دیاردە‌ و شتانه‌ی سروشت که هەستی ریزلیگرتن دەورۆژێنن و نمونە‌ی خۆشه‌ویستی، فراوانی، لێ بوردوویی، به‌خشش و حەسانە‌وه‌ن وەک: ناسمان، هەر، نیشتمان، درەخت.. (یونگ، ۱۳۶۸: ۲۶)

۲- وینا پاشکۆبێهەکان (ثانویه) که له ئەزمون و ناهوشیاری تاک‌وه‌ هەل‌ده‌قولێ و دەته‌قیته‌وه. ناسینه‌وه و تیگە‌یشتنیان پێویستی به‌ چه‌شیکێ نوێ و داهێنایی سەردە‌میانە هەیه. شیعری پۆست مۆدێرن که لای ئێمه له پرۆژه‌کانی «شیعری جیاوازی/بەرە‌ی چوار» و «شیعری شیت» و «شیعری نوێترخواز» دا دەنگی داوه‌ته‌وه، چه‌ندین «وینای پاشکۆیانە» یان به‌رجە‌سته کردووه‌ته‌وه. بۆ نمونە:

خۆره‌تاوی هاوین

ب‌النده‌کان ئەکا ته‌ ئاو

درەخته‌کان سێبەرە‌کانیان کۆده‌که‌نه‌وه

قزێ رەشت مردنیک بوو من کردم

پێگا‌کان له نیوه‌دا ئەگە‌رپانه‌وه‌و

ئەو ب‌النده‌نه‌ژمێرم

سەرچاوه‌ی وینای شاعیرانه، ته‌خه‌بیول و دۆزینە‌وه (موکاشه‌فه‌) یه و خودی ته‌خه‌بیول له ویناگە‌لی دێته‌ دەست که له بیرگە‌ی شاعیردا کۆگا بووه. (آرال برت، ۱۳۷۹: ۷) هەر بۆیه ته‌خه‌بیول یه‌کێ له سەرچاوه‌کانی ناسینه (شناخت) که له پێگە‌ی داهێنان و دۆزینە‌وه‌ی پێوه‌ندیه‌کانی نێوان دیاردە‌کان دەسه‌لات به‌ شاعیر ده‌به‌خشیت. هەر وینایه‌کی داهێنەرانه ئەزمونیکی تایبه‌تی و تاکینه‌یه (منحصر به‌ فرد) که رەنگه‌ ده‌یان که‌س له ناخودئاگای کۆبی و تاکی خۆیان دا ئەزمووبیتیان به‌لام ته‌نیا شاعیرانن که بێجمی پێ ده‌ده‌ن و له چێژی تیگە‌یشتنیدا ئەوانی دیکه‌ش به‌شدارده‌کن. دوکتور شه‌فیعێ که‌دکە‌نی پیاویه: «ئیماژ (خه‌یاڵ) وینە‌یه‌که، به‌ وشە‌کان ده‌کێشێت. له‌وانه‌یه‌وه‌سفیک، ئاوه‌لئاویک، خوازه‌وچوواندنیک، ئیماژیک بخولقینێت» (کدکە‌نی، ۱۳۷۲: ۹) هەرۆه‌هاکه « وێچواندن، خوازه‌ و مه‌جازه‌ زمانیه‌کان له ئافرانندی وینادا دەوری سەرەکی ده‌گێرن» (کدکە‌نی، ۱۳۸۶) هەرچه‌ند ئاماده‌ بوونی وینا‌کانی خه‌یاڵ بریتی له: چواندن، ته‌مسیل، نه‌ماد، کینایه، خوازه، لیک‌دراوه‌ی وه‌سفی، که‌سیتی به‌خشین بۆ پیناساندنی "شیعری وینا" پێویستن به‌لام به‌ ئاماده‌بوونی یه‌ک یا دوو له‌وه‌ سه‌نعاته، ده‌قیکی ئەدەبی نابیته "شیعری وینا". بۆ نمونە ئەم کۆپله‌ له شیعری "فاتمه‌" ی هەردی:

فاتمه‌ دوو چاوی مه‌ستت پ‌ر ته‌لیسمی جوانیه‌

پ‌ر شه‌رابی خۆشه‌ویستی و ئاره‌قی یه‌زدانیه‌

به‌ژن و ب‌الاکه‌ت نمونە‌ی هه‌یکه‌لی یونانیه‌

لاروله‌ نجه‌ت مۆسیقایه، به‌سته‌یه، گۆرانیه‌

بووکی رازلوه‌ی خه‌یاڵم، گیانه‌که‌م فاتمه‌!

تاچه‌ پ‌ر شنگیکێ چاوت ئەو په‌ری ئاواتمه‌

شیعریکی وه‌سفیه. چونکوو لێره‌دا به‌ وه‌سف کردن

و چواندنی یه‌ک له‌ نوای یه‌کی مه‌وسوف یان

موشه‌بیه‌ه‌کان، وینایه‌کی هه‌لکێشراو له‌ هه‌ست و

به عسرا فینکن بۆ فرین (جه مال مه لایی)

شاعیر له کۆپله دا وینایه که له تین و قرچه ی خۆره تاوی هاوین ده گنرپه وه . وینایه که گشتیی له بهر په رچدانه وه ی شته کان و سه ره نه نجامی پووداوه کان که تیایدا بالنده کان خه ریکی فرین و بال لیدانن . گهرمای جووله ی بال و تینی خۆره تاو شه لالی ئاره قه یان ده کا به جوړی که ژماره ی بالنده کان نه وه نده ده گمه نن ده کړی به سانایی برژمیردین . چونکو له وکesh و هه واپروو کینه ره دا ته نیا نه و بالنده به ئاسمانه وهن که هه ستیکی فینکیان هه یه ، به واتایه کی تر نه لها و برستی ته حه ممول کردنی نه و بارو دۆخه یان هه یه له پیناوی فرین دا . بارو دۆخیکی و هه ا پوو کینه ره که ته نانه ت دره خته کانیش ده وری سرووشتیانه ی خویان که سیبه رکرنه ؛ سیبه ره کانیا ن کۆده که نه وه تا ده رفه ت و مه ودا یکی کورتیش بۆ فینکایی و حه سانه وه نه مینیتته وه . له حه یوه ت شه که تیی وه روژمی نه و قرچه و تاوه دا ته نانه ت ریگا کانیش حه ز به پاکشان و درژبوونه وه نا که ن تا ریباران به سه ریاندا ری بکه ن . ریگا کان که میتافوری ریباران به لام له جیاتی ریباره کان، به رده وام نابن له ریگردن و ده گه پینه وه تا ده رفه تیکی له بار و فینکتر . له م ساته وه خته گهر ما بارینه دا قزی ره شی که سنی که به ره وینی شیعره که یه ، له جیاتی نه وه ی بیته سه یوان و هه واریکی هاوینه تا شاعیر تیا دا پشوویه ک بدا و هه ست به ئارامی بکا ؛ به هوی رهش بوونیه وه که به پیی یاسازانیاریه کان شتی رهش زووتر و زووتر گهرمی له خو ده گری و به گویره ی فره هه نگی هیماکان که ره شیی ، رهنگی نازیه تباری و مردن وی هیواییه ؛ به راده یه ک گهرمی له خو ی دا کۆگا کردوه و هالای گهرمی لی ده بیته وه که شاعیر ده سووتینی و ده بیته هیمایه ک بۆ مردن و هه بوونی نۆخیکی کوشنده .

بینین و ده رخستنی وینایه کی جووله دار، به رده وام و بی وینه ی به م جوړه له ساته وه ختیکی خۆره تاوی هاوین به وشه و شاعر و زمان نه بی به هیچ ئامرازیکی هونه ریانه ی دیکه نانویتندرت . نه م خاله ش پیداکری له سه ر، سه ره یه خو یی شاعر و سنووری له گه ل هونه ره کان تروه ک نیگار کیشان، شیوه کاری و وینه گری و سینه ما ده کاته وه .

- وینای شیعری چۆن ساز ده بی؟

وینا بریتیی له دوو بهش:

یه که مه بهستی سه ره کی (ئیده)

دوو که رهسته ی گواسته وه ی ئیده (ئیمان)

وما نا، ده رکه وه ته ی دانووسانی نه و دووانه یه .

وینای شیعری به له پال یه کدانان و متوربه ی دوو وشه یان دوو پرستی جیاواز، چه مک و هه ستیکی نو ی و سه ره یه خو له و دووانه به دیی دینیت . راست وه ک لیک که وه تنی جه مسه ری دوو سیم، کاره بای ناهه مسانیا ن هه بی که له نا کامی لیک که وتنیا ن برووسکه و چه خماخه ی لی ده که وینه وه . (موحد، ۱۳۷۳: ۶۲) له شیعری ویناییدا مه به ست ئاراسته کردنی مانای قامووسی وله پیش ناسراوی وشه کان نیه به لکوو ده رکه وه ته ی لیکدران و هاو نشینی داله لیک جیاوازه کانه .

- جوړه کانی وینا له شیعری وینایی:

ویناگه لی دلداری (لیریک) که باسی تاییه تیه کانی ئاکار و سیمای پواله تیی دلدار ده کا، وینا کانی سروشت که هه لگری دیارده گیاندار و بی گیانه کانی سروشته ، ویناگه لی کۆمه لایه تی که تیایدا پیوه ندیی و کار و ژیا نی تویر و کۆمه لانی جه ماوه ر پیشان ده دات . وینای شته کان که له واندا ئماژه به پیناس و کارکرد و پیوه ندیی ما که مادی و فیزیکیه کان ده کړی . ویناگه لی نه فسانه یی که تیایدا ته لمیح، نیشانه، رازه ئایینی، میژووی، نه ساتیری و نه ته وه بییه کان ده نویترن . ویناگه لی ئومید به خش و مرگینی ده ر، ویناگه لی رهش و لیل که ده وری خه مۆکی و بی هیوایی و دۆران له پوودا و نیشانه کان ده نویتن .

- ژنده ره کان:

احمدی، بابک: ساختار و تاویل متن، چاپ چهارم، مرکز، تهران، ۱۳۷۸.

برت، آر.ال: تخیل، مترجم مسعود جعفری، مرکز، تهران، ۱۳۷۹

کالر، جانانان: نظریه ادبی، مترجم فرزانه طاهری، چاپ سوم، مرکز، تهران، ۱۳۸۹.

شفیعی کدکنی، محمدرضا: موسیقی شعر، چاپ دهم، آگاه، تهران، ۱۳۸۶

شفیعی کدکنی، محمدرضا: صورخیال در شعر فارسی، چاپ پنجم، آگاه، تهران، ۱۳۷۲

مه لایی، جه مال: عه کس ئکی ته واوقه ده له م هر دنم، گوتار، سه ه قز، ۱۳۹۳.

موحد، ضیاء: سعدی، طرح نو، تهران، ۱۳۷۳

یونگ، کارل گوستاو: انسان و سمبول هایش، محمود سلطانیه، چ ۷، جام، تهران ۱۳۸۹

یونگ، کارل گوستاو: چهار صورت مثالی، پروین فرامرزی، آستان قدس، مشهد، ۱۳۶۸

رہحیم لوقمانی

ئەوان هاتن

ئەوان هاتن،
 به مقهستی قانونی ژه‌نگاویی
 هەرچی گه‌لای پیکه‌نینی وشه بوو،
 له‌سه‌ر لیتیو شیعرمانا هه‌لیانپاچی
 له نه‌مامی بالامان و له سه‌ر داری ته‌مه‌نماندا
 هەرچی په‌نگی شادمانی و گولاله‌ی ئه‌رخه‌وانی بوو
 به ژاری مه‌رامیان هه‌رامیان کرد
 ئیمه‌ش وه‌کوو دارستانی نیو گورستان
 خه‌مه‌ر په‌نگیمان کرده به‌ر و بی‌ده‌نگیمان دا له لیومان
 ئەوان هاتن په‌نگه‌کانی په‌شبه‌له‌کیان
 خسته چینی دیواری نه‌نگینی تالار
 ده‌ستی ساز و سه‌ری ده‌هۆلیان شکاند و
 په‌لکه‌ی موسیقیاان بری
 ئەوان هاتن، ئەلقه‌ ئەلقه، چه‌مه‌ری ماته‌میان لیدا و
 شابه‌شی ته‌نافیاان بۆ هه‌لخستین،
 لۆره‌ی مه‌رگ و لووره‌ی پرسه‌یان بۆ هینان
 ئەوان هاتن
 ده‌ستیان نایه‌ بینی نانمان
 ئاورپوی سفره و خوانیان بردین
 کۆنه‌دپی بیگانان و به‌رماوخۆری خۆیان کردین
 ئەوان هاتن
 په‌لکه‌ی پاکی عه‌شقیان بری و
 زنجیریان کرد به‌ پاوانه‌ی رپی جیژوانمان
 ئیمه‌ش وه‌کوو داره‌کانی نیو گورستان
 خه‌مه‌ر په‌نگیمان کرده به‌ر و بی‌ده‌نگیمان دا له لیومان

مه‌حزرون کوردستانی

(۱۲۱۵-۱۳۱۳ کۆچی مانگی)

"پارانه‌وه"

..وه دلله‌ی پر دهره‌ نازیه‌تی بارم
 وه سۆز سینه‌ی پر جه‌ نازارم
 وه جه‌د بوزرگ ئاباو و ئه‌جدادم
 وه دوعای پاکان ئه‌سل بنیادم
 وه موعزه‌ی خاس ئی‌عجاز په‌سوول
 نزام جه‌ ده‌رگای حه‌ق که‌رۆ قه‌بوول
 یا موشکل گوشای ده‌ده‌مه‌ندی کاران
 مه‌حزرون بیوانی به‌ وه‌سل یاران
 ئه‌ر سه‌د ده‌رونش جه‌ زوخاو گه‌یله‌ن
 ته‌سکین دلش به‌ وه‌سل له‌یله‌ن
 خه‌سته‌ی پیش زام زده‌ی مه‌ینه‌تان
 باده‌نۆش ژار جورعه‌ی هه‌سه‌ره‌تان
 ئیمشه‌و ناله‌که‌ت ناله‌م سه‌د ته‌رز کرد
 بلیسه‌ی کووره‌ی ده‌روونم به‌رز کرد
 سه‌رتاپای ئه‌عزام ته‌مامی ته‌واو
 لافاو هه‌ستیم به‌رد په‌ی عه‌ده‌م ماوا
 بووله‌که‌ی جه‌سته‌م وه‌ بای ده‌روه
 بی وه‌ گه‌رده‌لوول شی وه‌ هه‌رده‌وه
 گیان وه‌ گه‌رده‌لوول بای هه‌ناسه‌وه
 مه‌گره‌واومه‌وات وه‌ رووی تاسه‌وه
 ناخ نیش بی‌نۆش فه‌راق نۆشای ویم
 ناخ ده‌روون وه‌ هوون دووری جۆشای ویم
 ناخ په‌نج بی‌گه‌نج فه‌هاد به‌رده‌ویم
 ناخ قه‌یس بی‌له‌یل هه‌رده‌ وه‌ هه‌رده‌ویم
 ناخ په‌قیب به‌ وه‌سل دولبه‌ر شاده ویم
 ناخ مه‌جنونه‌که‌ی ناموراده ویم..

سه‌رچاوه: پرۆژه‌ی میژووی ناودارانی ناوچه‌ی دیوانده‌ره، به‌شی سێهه‌م، توێژینه‌وه و ئاماده‌کردنی زانکۆ یاری، ۱۳۹۷.

ماریه کهریمیان

خوشه ویستم..

خوشه ویستم..
چی قه و ماوه لیم دابرای
کام لافاو منی ون کرد
له شه پۆلی دل و چاوتنا
نازیزه کهم،
گه ر ئەم جار بمخنکینی!
دوو یاره من
له ناخی پرهستی وشهکانی پاردووتا
ئە ژیمه وه ..
کئ هات، کئ هات مائی پر له هیوای چاوه کانتی پر
له قینو نه ویستن کرد؟
له دوای تو، چۆن بمینم کاتی تهواری ههست و ئەقینم
له پوونیی چاوه کانت بال ده کات
و به رهو ئاسۆ
بال لئ ئەدا...

ژیلا سه فایی

دلنیام تو له وان نیت

دلنیام تو له وان نیت
تو په نجه رهکان به ته مای به ستنه وه یان به سه ر
دیواره کان جئ ناهیلی
جیهان په رت تره له وهی بروای گه یشتن بتگریته وه
تو ته سبیح دانه خه ی من خه یالیکی هه لواسراو به
به ته وه
تو ناییینی ئەم بریو یاره هه تاکوو ئەپرا هه ر خو ی
ئە شو ریته وه
ئەم نازاره هه تاکوو شیعره هه ر خو ی ئەنووسیته وه
دلنیام تو له وان نیت
که له جهنگ ناواره کانی ئەم شیعره ده بریان بووی
سینگت بو ئەم خه یاله دابنه
لیزه زور په پووله بووین که به نیازی درزیک له
پووناهی هاتینه ئەم تاریکستانه
زمانمان له کاتی بال لیدان په لت ئەبوو
سینگت بو ئەم شیعره دا بنه
بروات به پیکه نینی شه رمنی ئەم شاره بیته
بروات به بووکه بارانی مندالییه کانی ئەم شه قامه بیته
له میژه وه نه خووساوین
له میژه وه قاقای پیکه نینی په نجه ره یه ک به ستراوین
دلنیام تو له وان نیت
خونچیله ی وردی شیعره کانم...
بیزوو به تامی خو ل ئە که م کاتییک مندالییک به ده م
گریانه وه به ته قه ی تفهنگیک ژیر ئە بیته وه
دلنیام تو له وان نیت..

هه ر نا مه ی کتیب

جه میل کهره موه یسی
(دهروون)

ئەشکەوتی کەرەفتوو

هه راکلس گوتی بۆ پەرستگه یه
ئەم ئاسه واره لییشی نووسراوه
که له ئەشکەوتە ژین پارێزراوه
هه راکلس زانی له م خاک و ئاوه
زۆر پیش له ویش کورد هه ژیاوه
له بهر گه وریه یی و پێزلینان له کورد
برپاری نووسین که تیبه ی ده رکرد
ئەو کابرایه ک بوو له خه لکی یوونان
به م جۆره کردی وه سفی ئەشکەوتان
کاتی ئەوه یه ئیستا هه موومان
با داوا بکه ین له به رپوه به ران
گرینگه ی بده ین به ئاسه واران
با له ناو نه چن میژووی ولاتمان
نۆزه نیان که ینه وه ک جاری جارن
نه یان فه وتینن به ده ستی خۆمان
هیوام ئەوه یه بۆ ئاسه واران
پێزیان لئ بگرن چاکتر له جارن ..

۸ ناماژه: کەرەفتوو، یه کێک له ئەشکەوتە مه زنه کانی
ناوچه ی میژووی دیوانده ریه .

ئەشکەوتی میژووی جوانی ۸ کەرەفتوو
مایه ی شانازیت له بۆ هه وه توو
جینگای ژبانی سه ره تای به شه ر
ده یانت پاراست له هه موو خه ته ر
دژبه بوبی بوبان دژ هێرشکه ران
خانویه ره بوبی له بۆ مرۆفان
ئەشکەوتی قسل زۆر کۆنی جیهان
سه رسوور هینه ری له بۆ لیکۆله پان
ئەشکەوتی سروشتی ده س کردی یه زدان
هه ره گرینگه ی له بۆ ولاتمان
سه رنج پراکیشی له بۆ تووریستان
دین بۆ دیتنت به هه ل داوان
وینه ی جۆراوجۆر له سه ر دیواران
ده یداته هه تاو سوپج و ئیواران
هۆده ی ریکوپیک ته نیشته یه که وه
جینگه ی ژبان بوون زۆر له میژوه
ئەویشته سه لماند له ده ورائی زوو
لیره ژباو بوون پیش له میژوو
ناواینگی گه وریه ییت که وته سه رزاران
هه ستی هه راکلسی یوونانی هه ژان
خولیای دیتنت که که وته سه ری
پێکی نا هه موو ئەسپاو سه فه ری
هه زاران سه فه ر ئەورپنگای بری
هه تاکوو هات و گه وریه یی تۆی دی
کاتیک که هات و که دی ئەشکەوتمان
چه ند جوان هه لکه وتوو ه بۆ جینگای ژبان
برپاری ده ر کرد به به رد ته راشان
له به رد هه ل که نن به خه تیکی جوان
ئەم ئاسه واره وادیار و پوونه
گه ر برآوا ناکه یته برۆ و بیبینه
له سه رده رپکی له ژوره کانی
ئەو شوینه ماوه به خه ت یوونانی
وای لئ نووسراوه که ئەم هۆده یه

ٹاکو خوسره وی
(شیرعی کرماشان)

بؤن میخک خوش له سهر سهرودند

بؤن میخک خوش له سهر سهرودند
زړه ی زه نگیانه وه سوخمه ی بهرد
نه پای ته کانئ هوشم برديه
هوش نه پای چه مه
هوشیار نه بوی دلد پر خمه
ترسم بپهړئ مه سی وه سهرم
ترسم دی ئیتر له تر نه وادم
سهرودند واکه بخه و هاماره
مه چه تینم و گیسد ریداره
وه شراو بتر له سهرم باره
لیود لامه سه و عه ره ق پروسه
خال ناو سینهد گوله ی قه ناسه س
یه ی زهرده خه نه ت باوک خوهره تاو
یه ی چه و قرتند میمک هه ساره
سورمه وه چه ود خودام دهر ئاورد
خودات دهر بایدن
چه توای وه گیانم
به چکه شوانم

تو دوت خانی باوگد فرهزان
دایگد عه یاره
به و تا بچیمه ن له ناو نه ی شاره
ئیره نیشتمان من و تو نییه
به و تا به یمه دیشت به یمه بیوان
که و کیل وه خوه نین بان نه و امان
نیشتمان تونی دوت چه و خومار دوت سهروین لار
زولفت وهک له ولانو ، بالآت وهک چنار
هر که تو داشتید وه خودا خان بو
حه تا نه ر وهک من به چکه شوان بو
نیشتمان تونی مه پیشمه رگم
هرچی خاک قه ور پیغه مبه ره یله
هر چی کفنه حاجی هاوردیه
له و دنیا هیچکه زنگ نه کردیه
وه شال دهر که مه ر کفن پیچم که
وه عاره ق سینهد لیوم تر بکه
شهرت بوجیق بیه م وه رۆژ مه رگم
وهک گول گهنمی له شال دهره وان

کیومہ رس روستہ می
(شاعر به زاروہی له کی)

"نه چوو"

"نه چوو"
چاو چینت تا شنه فتم دم قه دم
داخ سینهم، بی قه پئی ریشیا قه چه م
مهیل بی مه یلیت، قه من داسی خه قهر
تا بنالم چو بلوور، ناگر قه دم
نا نهشین کافر، پریزی حسره تم
بیقرارم چو قه من کردت ستم
چو عهناو کم، دل قه ته نیا بی قه فا
نهوری عشقت، هر مهواری تم قه ته م
نازیه تی بار قه لب کوچکینی، قه من
هر قه ژاری، نهوس دل شکیا قه سه م
چین بچو، ریویار، سه قهر خواهش بوو و خیر
چاره نوس من کردی قه بازی هواز خه م..

نارهش نه فزه لی
(شاعر به زاروہی له کی)

"گورانیی که گوم بی"

"گورانیی که گوم بی"
قه ژیر هوالم و بوودرات خاو خه مریه
قه تینی بولورین که موته رهل نازادی
م پهله قهری دیم هر ته نیا کوچه مه کرد
قه تینی بریا و گاره برووک
م شهری دیم پر نه ژ تورکه ل ته و دار
کوو گول هیرووه ل خه زان
قه پهله قهر زنی بریژ و زه م هریر
م پیایی دیم بی خال پله نگیه سهر بازوو
تو مه چیه ئی شهر..!
قه تینی کۆت کۆتیه نه نوو
قه شور شوپ زوخاویه چه م
قه خال رهنگ پرشقییا پله نگیه بازوو
قه خوه رهاو بی نزگیه سینه
ههوا گشتیه ماوه ههنا
قه دهنگ باخه وان چره دورا
تو پا مهنیه ریه ل نه به دی
شکیاین و چین
قه خال قهر شه که ریه توول
(نه نوو: بغض)

غزل زینلی

بلوط‌ها را در زیرسیگاری می‌تکانم

و دست‌هایی که دسته‌های گل را
به شیشه‌ها تعارف می‌کنند
در پاییز خیابان
دوان بر شانه آونگ می‌شوند.
دوباره روبروی صفحه‌ی اخبار می‌نشینم
بهمن‌ها را روی بلوط‌ها می‌ریزم
و روی موی تمام فصول
در این شعر سفید می‌گذارم.

بلوط‌ها را در زیرسیگاری می‌تکانم
اشک در عمق ماهی مرده است
ورم کرده روی دریاچه می‌نشیند
درخت‌ها را درو کرده‌اند
بولدوزرها زخم جنگل را با جاده می‌بندند
و از جنبش ریز انگشتان سنجاب‌ها
در میزها، صندلی‌ها و کاغذها
تنها گوشه‌ی چشمی موج برمی‌دارد.
دستمال را برمی‌دارم
و ماهیان مرده را در کفن می‌پیچم.
صدای بوق به تاز
از چراغ قرمز رد می‌شود
و اندام فربه‌اش را به دریچه می‌کوبد.
پرده را پشت گوش پنجره می‌اندازم
چراغ، بهار شده است

هه و النامه‌ی کتیب

سید محمدصادق حسینی
(مُلا هیبت) (۱۳۱۵-۱۲۵۶)

له ناو دارانی کوردستان
ناوچه‌ی میژوویی دیواندهره

الجوامع» در اصول فقه. ۱۵- حاشیه بر کتاب «تشریح افلاک» عاملی. ۱۶- مناظرات و فتاوی فقهی. ۱۷- حاشیه بر «شرح سی فصل» اثر عبدالعلی جواجانی. ۱۸- حاشیه بر شرح شمسیه. ۱۹- حاشیه بر کتاب «المغنی» تألیف فخرالدین چار پردی. ۲۰- تصحیح کتاب «طب النبوی». ۲۱- تصحیح کتاب «کشکول بهایی». ۲۲- تصحیح کتاب «دب الدنيا و الدین» ماوردی و ... سید محمدصادق در روستای قلعه‌گاه پس از مدتی به واسطه اینکه انسانی خردمند و اهل فضل و معتمد و در میان مردم از اعتبار و احترام خاصی برخوردار بوده، مورد توجه حاکمان کوردستان قرار می‌گیرد و تیول‌دار آن‌ها می‌شود.

استاد هیبت تحصیلات علوم ابتدایی خود را طبق رسم آن روزگاران علوم ابتدایی را در "زادگاهش روستای قلعه‌گاه" می‌خواند و بعد به واسطه‌ی این که پدرش از مقام و موقعیت اجتماعی و اقتصادی مناسبی برخوردار بوده، در سال ۱۳۰۷ هـ ق (۱۲۶۷ هـ ش) او را به همراه برادر بزرگ‌ترش سید محمدسعید رهسپار شهر سنندج می‌شود. وی در سنندج به مدت سه سال در مدرسه شیخ محمد سلیم مردوخی سنندجی متخلص به "سالم" به تحصیل علوم و فنون ادبی می‌پرداخته و مخصوصاً در نزد شیخ به تحصیل علم عروض که در آن ید طولائی داشته، پرداخته و رسالات متعددی را در این علم در نزد وی خوانده است. علاوه بر این، وی قصاید عربی، ملامعات و مثلثات سعدی و معلقات سبعه و لامیه العجم طغرابی را نزد شیخ قرائت کرده است. ایشان در روستای که سنه‌زان (از روستاهای بزرگ در منطقه هه‌وه‌تووی دیواندهره)، نزد مُلا عبدالعزیز رخزادی علوم منطق و کلام و فلسفه و حل معما را فرا گرفته، و در اواخر سال

مرحوم استاد سید محمدصادق حسینی، متخلص به "مدرس کرفتو" و ملقب به مُلا هیبت، ادیب، عارف و یکی از مشاهیر شهرستان دیواندهره (میران شاه) می‌باشد، ایشان در مورخ ۱۲۵۶/۲/۱۷ هـ ش در روستای قلعه‌گاه (قه‌لاوه) واقع در منطقه‌ی سارال (سارال)، چشم به دنیا گشودند. بررسی زندگی علمای علمی و ادبی بومی، امری مهم در شناخت تاریخ و فرهنگ آن منطقه به شمار می‌رود. ایشان در سفرهای فراوان در شهرها و روستاهای مختلف در نزد بسیاری از عالمان کرد، در علوم مختلفی تحصیل در راه علم آموزی بسیار تلاش کردند. ماموستا هیبت در طول حیات خود بیش از ۸۰ اثر به زبان‌های کردی، فارسی و عربی در زمینه‌های مختلف از جمله دیوان شعر، فقه، اصول، صرف و نحو، ادبیات کردی، فارسی و عربی به رشته تحریر در آورده است، که تاکنون به‌طور کامل به چاپ نرسیده‌اند. وی بعد از سال‌ها تلاش در عرصه‌های دینی و ادبیات فارسی، کردی و عربی در سال ۱۳۱۵ هـ ش درگذشت. در این اینجا گزیده‌ای از آثار مُلا هیبت معرفی می‌شود که شامل: ۱- دیوان اشعار (فارسی-عربی و کردی). ۲- عقیده‌ی کردی. ۳- منشآت (نامه‌ها). ۴- تصحیح دیوان مُلا خضر نالی. ۵- تصحیح دیوان عبدالرحمن بیگ سالم. ۶- تصحیح دیوان مصطفی بیگ کردی. ۷- تصحیح دیوان مولوی تاوه گوزی. ۸- تصحیح مجموعه آثار مُلا خضر روداری ههورامانی. ۹- تصحیح رباعیات خیام نیشابوری. ۱۰- رساله بهجتیه (در مدح شاعره گمنام کرد بانو بهجت سنندجی). ۱۱- ترجمه گزیده قصاید عربی شیخ سلیم سنندجی «امرو القیس کرد». ۱۲- تصحیح و شرح کتاب «تاریخ معجم». ۱۳- حاشیه بر کتاب «البرهان» تألیف شیخ زاده گلنبوی. ۱۴- حاشیه بر کتاب «جمع

می‌دهد (گویا بیشتر این املاک بعد از فوت هیبت غصب می‌شود) و خود به‌اتفاق خانواده به روستاهای اطراف کوچ می‌کند. در اواسط سال ۱۳۴۳ هـ ق بنا به دعوت مسعودالسلطنه کردستانی که از مالکان بزرگ و منسوبین خاندان حکومتی کردستان بوده به‌عنوان معلم دروس فارسی و عربی پسرانش به روستای کرفتو، که مرکز املاک ایشان بوده دعوت می‌شود. سید محمدصادق که ابتدا با عنوان معلم به کرفتو می‌رود پس از مدتی مُلا و مدرّس رسمی آنجا می‌شود. اقامت هیبت در کرفتو حدود ۱۳ سال طول می‌کشد و این دوران پربرترین دوره حیات وی در زمینه تألیف و تدریس و تحقیق بوده است. در این زمان مدرسه کرفتو رونقی بیش از پیش می‌گیرد و طلبه‌های فراوانی از جای جای کردستان برای تحصیل روی بدان جا می‌نهند. ایشان در اواسط سال ۱۳۱۳ هـ ش به قریه نالکه‌لوو در نزدیکی شهر سقز کوچ می‌کند و این عالم بزرگ در طول حیات ۶۳ ساله‌اش، در نهایت در سال ۱۳۱۵ هـ ش، در خانقاه یکی از مشایخ مشهور به نام شیخ جلال‌الدین نقشبندی (دهشت سقزی) واقع در روستای «خانقاه»، دار فانی را وداع می‌گوید و در قبرستان شهر صاحب در نزدیکی سقز به خاک سپرده می‌شود.

۱۳۲۳ هـ ق (۱۲۸۳ هـ ش) رخت سفر می‌بندد و عازم شهر بانه می‌شود و به مدت نزدیک به سه سال در مدارس یونس‌خان و محمدخان (حاکم بانه) در نزد حاج شیخ یحیی کاژاوی که از مدرسان مشهور آن سامان بوده به تحصیل علوم فقه (به‌ویژه فرائض) و آداب بحث و جدل و بلاغت مشغول می‌شود. و در اواخر سال ۱۳۲۵ هـ ق (۱۲۸۵ هـ ش)، عازم شهر مهاباد در استان آذربایجان غربی می‌شود و در مزگه‌وتی سوور (از مساجد قدیمی مهاباد) در نزد مولانا مُلا عبدالرحمان (تلمیذ مُلا علی قزلجی (متوفی ۱۲۹۵ هـ ق)) از نوابغ کرد. (افخمی، ابراهیم، «تاریخ فرهنگ و ادب موکریان» ج ۱. محمدی، چاپ اول، سقز ۱۳۷۰ ص ۲۴۸) به تحصیل علوم نجوم و هیات و اسطرلاب و تقویم می‌پردازد. اقامت هیبت در مهاباد نزدیک به دو سال طول می‌کشد، وی پس از این مدت بار دیگر به اطراف شهر سنندج بر می‌گردد و پس از مدتی عازم کردستان عراق و از آنجا به کردستان ترکیه می‌رود و مدتی نه چندان طولانی در شهر نهری به تحصیل علوم غریبه می‌پردازد، و گویا در مناطق وان و نباش قلعه هم مدتی به تحصیل پرداخته است. سرانجام به کردستان عراق باز می‌گردد و در مناطق شهر زور و حلبچه باز به تحصیل پرداخته است. عاقبه‌الامر به روستای بیاره می‌رود. در مدرسه خانقاه شیخ عمر ضیاء‌الدین - قدس ا... روحه، وارد حلقه درس شاگردان «مولانا مُلا عبدالقادر کانی کبودی» مدرس مشهور خانقاه بیاره می‌شود. وی در سال ۱۲۹۲ هـ ش اجازه افتاء و تدریس را از ایشان دریافت می‌کند.

زندگی بعد از اتمام تحصیلات:

هیبت، بعد از دریافت اجازه افتاء و تدریس از محضر مُلا عبدالقادر کانی کبودی و بازگشت به ایران، در مسیر رجوع به زادگاهش مدتی در دیواندره توقف می‌کند. در این مدت کوتاه وی به تدریس و افاده و استفاده می‌پردازد. بعد از رجوع به زادگاهش (روستای قلعه‌گاه) علی‌الظاهر تا سال ۱۳۳۶ هـ ق (فوت مادرش) در آنجا ساکن بوده ولی از این تاریخ به بعد به علت فوت بستگان نزدیک (پدر، مادر، برادر) املاک پدری را به مردم اجاره

کیونیکه له ئیلام بهردی لووسی گوی چۆم، گیایه که	رۆژ، ههتاو نیزه مرأوی	یه کهم ژماره دوودانه مهلی به قاسبه، زه رهز	پارانه وه	بریتی له نیکه لیکهلی و هه ره که سه هه ره که سی پنجه وانیه دریش
			له کام شوینته؟ ژن و کچی خویندهوار، ون	
سه ره، نۆبه دهرد و ئیش		دیواری دهوری باغ، شووره ئاوه کی، تراو		
		به ره مه می پینه کان خواردنه که ی هیناوه، رزا	پیشگری به ره خووار، خواستن نیزی مانگا	
گویی نه بیس به رامبه ری درهنگ، پلهز		تای پیلای، پین بناغه، ماک، هیم		کوان، سۆ، قانیر
	ویچوون، وهک بلیندایی کپوان، جۆریک هه لپه رک	وشه ی ریز بۆ ژنان به ره مه میکی تینیل زولا		
قامک، نه نگوست	راژری که ونارای کورد له باشووری گۆلی وره ته گریجه		مه ل، پالنده گه مال، کۆچک	
	هاورینی قهند فریدان، هاویشتن	یه کهم ژماره سه دانیه پسانی، ترووکانی		
شاریکه له باشووری گۆلی وره په لی دار، لق				
	تاشه بهرد برای باوک، ئابۆ		زۆر ماندوو، شه کهت	به رامبه ری به ربان، که م بهر
مردن له ماندووی، قه تیان	گۆچی مینشین شاریکی کوردستانه	شیرنی ئامال تالی، دانوله ی گهنم باوک، پاف		
		یاری فالیبال شانه، دهقه ی جۆلایی		سه رووسیم، سکه
ته رای، نی جه، ز		پیل، مه لی کپو	ته زیو، پین هیز	
	کیونیکتر له شاری ئیلام			

دانه ری مالپیت: ئومید تورکه (ریژه و)

مهرابه دوره اسلامی

Mehrabeh of Islamic Period

Kereftu (Perestgeha Heracles) Navçeya Diwandere.

Bi hevqirtina eşirên Zagros re, Emmparatoriya Medan ye mezin weki damezrênerê ancienrana kevnar û hikûmeta yekem hate damezrandin. Medan Mithraic bûn û xwedan zimanek hevbeş bûn (Sumerian-Kurdî ya kevnar) ku baweriya xwe bi yekitiya li ser rûyê erdê hebû.

Di iyayên pîroz ên Zagrosê de bajar û dever hene ku çanda Mehris û taybetî mîtolojiyên taybetî ya kurdan nîşan didin.

Di şikefta Kereftu de, kevnar û nexşeyên j serdemên berî-dîrokî hatine dîtin ku nûneriya şarîstaniya û jiyanê ya pir-hezar salî ya neteweya kurd li vê deverê (Hewetu) dîkin.

Li vir, ronahî, weki sembola sereke ya Mitraîzmê, weki çand û rituelên erdê ye. Kevir, nîgarên cuneiform, û vedîtina kevîrek kevîr li ser xanî û li derveyî şikeftê nîşanên karanîna mirov in di demên berî-dîrokî de.

CHLCHLAMA

Havîn 2019

Hejmar 2

QR Code
Chimery Press Ltd.
No. 1, No. 2

Nivîsarên bi Kurdî:

Dr. Sedîq Sefizadê, Dr. Husain FawalEraqî, Umîd Turke, SeydQadir Hidyetî, Rahim Luqmanî, Kawan MuhamamadPûr, Syanôsh Manrû, ElîAkbar Najafyan, Ghazal Zainalî, Râmîn Qadirî, Şekila Mehmmodî, Erceşîr Musawî, Saman Mansurî, Shapûr Fathî, Zehra Gölçin, Earesh Efzalî, Jîla Sefalî, Samîra ZemanîMonfarid, Şehab Mirzaei, Csejed Qurbanî, Enver Merifet, Bihzad Nêmetî, Bihzad Muhammedî.

چلچلما